

Ідея

звільняючого

безумовного основного доходу

Автори:

Рональд Блашке (Ronald Blaschke), Матіас Дільтей (Matthias Dilthey),
Йорг Дрешер (Jörg Drescher), Др. Манфред Фюльсак (Manfred Füllsack),
Даниель Хені (Daniel Häni), Людвіг Пауль Хойснер (Ludwig Paul Häußner),
Катя Кіпінг (Katja Kipping), Др. Саша Ліберманн (Sascha Liebermann),
Др. Проф. Міхаель Опілка (Michael Opielka), Філіп Ван Парійс (Philippe van Parijs),
Вернер Ретц (Werner Rätz), Енно Шмідт (Enno Schmidt),
Проф. Гьотц В. Вернер (Götz W. Werner), Біргіт Ценкер (Birgit Zenker)

Перевод:

Юра Лисенко
Руслан Поліщук
Людмила Бурмистрова
Центр А.В.С., Київ

Усі автори дали згоду на публікацію цього зібрання і відмовились від будь-якого прибутку від реалізації цієї книги. Можливі внески використовуються лише для міжнародного лобювання БОД, як то, для перекладу на інші мови та підтримки в закладах мережі. Координація організовується силами міжнародної мережі основного доходу VIEN та видавця цієї книги (Йорг Дрешер).

Внески приймаються за адресою:

Банк: Deutsche Bank, Номер рахунку: 2009819, БИК: 63070024
SWIFT: DE06630700240200981900, BIC/IBAN: DEUTDEDB630
Власник рахунку: Jörg Drescher, Призначення: BGE-Buch

ЗМІСТ

ВСТУП	3
<i>Йорг Дрешер</i>	
ЯК МИ ХОЧЕМО ЖИТИ?	5
<i>Завдяки основному доходу для усіх базові соціальні права стануть реальністю. Др. Проф. Міхаель Опілка</i>	
ТОМУ ЩО ЛЮДИНА – ЦЕ ЛЮДИНА...	9
<i>Катя Кінінг</i>	
РОБОТА – ЦЕ БІЛЬШЕ, НІЖ ПРОСТО ТРУДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ	15
<i>Біргіт Ценкер</i>	
РОЗДУМИ З ПРИВОДУ ОСНОВНОГО ДОХОДУ	18
<i>Йорг Дрешер</i>	
НОВИЙ КОЛІР ПРАЦІ	23
<i>Енно Шмідт і Даниель Хені</i>	
ОЧЕРК: „ПРО РОБОТУ”	25
<i>Матіас Дільтей</i>	
СВОБОДА ЧЕРЕЗ БЕЗУМОВНІСТЬ	29
<i>Пропозиція безумовного основного доходу для усіх громадян – Визначення і наслідки Др. Саша Ліберманн</i>	
СВОБОДА – ЛІБЕРАЛЬНА ДЕМОКРАТІЯ – БЕЗУМОВНИЙ ОСНОВНИЙ ДОХІД	39
<i>Рональд Блашке</i>	
ЕССЕ: ДЛЯ БЕЗУМОВНОГО ОСНОВНОГО ДОХОДУ МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ НЕМИНУЧІ, АЛЕ ШКІДЛИВІ!	48
<i>Вернер Ретц</i>	
ТРИ ПЕРШОДЖЕРЕЛА	54
<i>Філіп Ван Парійс</i>	
ВІД СУСПІЛЬСТВА ІНДУСТРІАЛЬНОГО – ДО КУЛЬТУРНОГО	61
<i>Про ідею безумовного основного доходу: робота стає можливою, замість роботи оплачуваної Проф. Гьотц В. Вернер і Людвіг Пауль Хойснер</i>	
УТОПІЧНИЙ ПЕРФЕКЦІОНІЗМ	64
<i>Роздуми на тему основного доходу у глобалізованому світі Др. Манфред Фюльсак</i>	

ВСТУП

У листопаді 2005 року професор Гетц Вернер з Міжфакультетного інституту підприємництва Технічного університету міста Карлсруе у рамках рекламної кампанії¹, яку проводили надрегіональні газети, повідомив про свій проект «Unternimm die Zukunft» (Візьмись за майбутнє). Ось уривок із статті:

„Невже у нашому суспільстві існує необхідність дозволити навіть одному громадянину випасти із соціальної мережі? Продуктивність нашої праці постійно збільшується, але ми поки цього не усвідомлюємо. Через нашу систему з високими податками та митом, що покладені на продуктивну роботу, вартість праці для підприємств стає занадто високою. Тому відбувається раціоналізація у вигляді перенесення робочих місць за кордон. Але все ж таки безробітні отримують дохід, що фінансується із податків, мита та накладних видатків з фонду зарплати. Причому усі щось гублять – доходи та соціальне забезпечення окремого громадянина стають все більш мізерними.

Стан речей може змінити безумовний основний дохід, при якому усі існуючі соціальні системи передачі засобів будуть відмінені. Завдяки цьому, кожна людина, яка не хвилюється про засоби до існування, стане вільним громадянином і буде виконувати роботу, яку вважатиме необхідною. Робота – це взаємодопомога у вигляді соціального забезпечення, з повагою гідності та за власним вибором. Автоматизація буде заохочуватись, тому що із скороченням робочих місць через програмовані автомати, ряди безробітних не будуть поповнюватись. Крім того, основний дохід забезпечує простір для фінансування багатьох загальноекономічних та культурних робочих завдань та для прояву багатьох нових ініціатив. Багато людей знову побачать сенс у своїй роботі. Це відбудеться тому, що незважаючи на отримання основного доходу, нікому не буде заборонено працювати та отримувати додатковий дохід – просто не буде примусу”.

Це викликало широку громадську дискусію з приводу старої ідеї державної соціальної системи. Існуюча до цього часу позиція базувалась на таких принципах: той, у кого є дохід, допомагає тому, хто не має доходу або заробляє мало. Навпаки, БОД працює за іншим принципом: хто більше споживає, підтримує того, чії можливості не дозволяють споживати багато.

Що ж являє собою цей безумовний основний дохід? Як виникла ця ідея і що стоїть за нею? На який результат розраховують прихильники звільняючого БОД?

Головним чином, мова йде про те, чи повинні ми працювати для того, щоб існувати, або ж ми вже достатньо дозріли, щоб виконувати необхідну роботу за власним бажанням. Останнє являється описом „звільняючого БОД”. Це питання моралі, етики та соціальної справедливості, як і питання глузду і розуміння.

Представлена добірка статей призначена для людей, які цікавляться „звільняючим почином”. Рональд Блашке дуже точно відмітив² :

¹ Кампанія розпочалась з півсторінкової об’яви щотижневика “Die Zeit” і через день була продовжена у надрегіональних щоденних газетах "Frankfurter Allgemeinen Zeitung" та "Süddeutsche Zeitung".

² Безумовний основний дохід, мінімальна заробітна платня та скорочення робочого часу, Рональд Блашке, Дрезден, червень 2006 року, надруковано:
<http://www.labournet.de/diskussion/arbeit/existenz/blaschke3.pdf>

„У той час, коли політика, спрямована на подолання бідності, не базується на умовах, в яких повинні жити та працювати люди, звільняючий почин стосується системи правління. Звичайно, подолання бідності являється найважливішим починанням звільняючої політики, але це не єдиний і не вичерпний засіб.

Під поняттям „звільнення” я розумію вільне (і самостійно визначене) розпорядження усіх людей своїм життям. Лише вільне розпорядження власним життям дає можливість створювати вільні об’єднання та вільне співробітництво. Звільнення означає, що люди більше не будуть зазнавати стороннього впливу на їхнє життя, діяльність та роботу, а візьмуть управління власним життям у свої руки”.

У цій книжці ви знайдете такі статті: „Як ми хочемо жити?” д-ра Міхаеля Опілки, професора соціальної політики Єнського університета; „Тому що людина – це людина” Каті Кіпінг, заступника голови партії „Ліві”; „Труд – це більше, ніж робота” Біргіт Ценкер, голови Католицького руху найманих робітників; „Роздуми з приводу основного доходу” – моя стаття та „Initiative pro Mensch – Project Jovialismus” (Ініціатива для людини – проект йовалізм); „Новий колір праці” Данієля Хені та Енно Шмідта, членів “Initiative Grundeinkommen” („Ініціатива основного доходу”) Швейцарія; „Нарис про роботу” Матіаса Ділтай, голови партії „Партія соціально справедливої демократії”; „Свобода через безумовність” д-ра Саші Ліберманна, наукового асистента факультету економічних та соціальних наук університету міста Дортмунд і співзасновника ініціативи "Свобода замість повної занятості“, "Свобода - ліберальна демократія – Безумовний основний дохід" Рональда Блашке, ініціатора німецької "Мережі основного доходу" „Ессе: Для безумовного основного доходу моделі фінансування неминучі, але шкідливі!” Вернера Ретца, координатора "Attac Deutschland", об’єднання критиків глобалізації; „Три першоджерела” Філіпа Ван Парійса, колишнього секретаря BIEN (Міжнародної мережі основного доходу) та професора філософії Католицького університету Левів у Бельгії; „Від індустріального суспільства – до культурного” професора Гетца Вернера та доктора педагогіки Людвіга Пауля Хойснера, співробітників Інституту підприємництва у Карлсруе та "Утопічний перфекціонізм" д-ра Манфреда Фюльсака, соціолога при Віденському університеті.

Я висловлюю свою щире вдячність усім авторам, які працювали над цією книжкою. Крім того, я вдячний усім, хто вніс свою частку у реалізацію цієї ідеї, але чий імена не названо у цій книзі. Ідея звільняючого БОД розрахована на усіх, і кожна окрема людина є важливою для її реалізації. І Ви також!

Київ, травень 2007 року

Йорг Дрешер

Міхаель Опілка (Michael Orielka), Др. Проф., народився в 1956 році у Штутгарті, є професором соціальної політики в університеті Йєни та керівником інституту соціальної екології у місті Кьонігсвінтер, вивчав правознавство, педагогіку і психологію в університеті у Тюбінгні (диплом педагога), отримав вчений ступінь з соціології в університеті Гумбольдта у Берліні, наразі захищає докторську дисертацію з соціології у Гамбурзькому університеті. Є співзасновником "Basic Income European Network" і мережі Основного доходу у Німеччині.

Оригінальна стаття була надрукована в журналі *zeitzeichen*, *євангелічні коментарі щодо релігії та суспільства*, після чого була використана в цій книзі.

ЯК МИ ХОЧЕМО ЖИТИ?

Завдяки основному доходу для усіх базові соціальні права стануть реальністю.

На користь основного доходу як громадянського права існує багато аргументів. По-перше, на його користь говорить те, що залежна від трудового доходу соціальна держава сьогоднішнього взірця – у Німеччині з часів Бісмарка та практично у всіх суспільствах сучасності – добігає свого кінця. І все ж, чи реальний основний дохід? Мабуть, головне питання звучить так: чи узгоджується БОД з трудовою етикою сучасності? Прихильники трудової етики указують на антропологічні константи, наведені ще у Новому Письмі. Тут варто було б спинитись більш детально.

У другому посланні Павла до фесалонікійців під заголовком „Обережно з неробством” в актуалізованому перекладі Лютера знаходимо речення: „Хто не працює, той не їсть”. Через три речення нижче знаходимо заохочення для інших: „Ви ж, браття, не журіться, коли робите добро”. Павло мав на увазі соціальну динаміку раннього суспільства, яке не терпіло релігійної та економічної хибності окремих людей через порушення суспільних законів справедливості.

У Євангелії від Матвія читаємо повне правило розподілу, яке мало менше відношення до невеликої спільноти, а більше – до „царства небесного”. „Про робітників виноградника” мовиться, що хазяїн у різний час звертався до них та приймав на роботу. Виплата заробітної платні викликала подив: „Хто прийшов близько одинадцятої години, отримали по динарію”. „Хто прийшов першим, думали, що вони отримають більше, але й вони отримали по динарію”. Ці дві цитати з Біблії підкреслюють напруження, що виникає у нас у сьогоднішній соціальній державі. Чи відбудеться з допомогою БОД комбінація комунізму „царства небесного” з комунітаризмом невеликої спільноти, чи це вже зроблено механізмами сучасної, започаткованої з часів Бісмарка держави соціального захисту?

Відповідь на меморандум ради євангельської церкви у Німеччині (ЄЦН) з питання „Бідності в Німеччині” з програмним заголовком „Саправедлива участь” є однозначною. Звідси впливає ідея основного доходу, який не залежить від трудового внеску: „При цьому варто критично перевірити концепції, які гарантують основний дохід, який виходить за межі матеріального мінімуму для існування”. (Розділ 75).

Критика сформульована у наступному абзаці: „Перевага активації перед забезпеченням”. Голова відповідальної за меморандум „Палати ЄЦН з соціальних питань” Герт Г. Вагнер був відомий раніше у професійних колах як скептик ідеї основного доходу. У всякому разі, це залишається темою громадської дискусії. Чи могли б ми уявити собі, що основний дохід був би можливим, навіть якщо спеціалізовані органи ЄЦН (і не лише вони) відносилися б до цього менш серйозно?

Що думає про це народ? На сьогодні не існує жодного репрезентативного опитування, яке б давало відповідь на це питання. Все ж таки існує підбір даних, які великою мірою схожі на домисли. За замовленням Федерального міністерства праці та Федерального міністерства охорони здоров'я група дослідників із Франкфуртського університету провела дослідження „Einstellungen zum Sozialstaat" Вольфганга Глатцера. У поєднанні з даними проекту *International Social Justice Project* виявляються дивовижні результати. Протиріччя між індивідуалістичними (критики називають їх „неоліберальними") підходами до справедливості, які вже впродовж декількох років культивуються політичними та економічними елітами та підпорядкованими їм засобами масової інформації, та відношення до них населення є очевидними. Найважливіше те, що люди отримують те, що їм необхідно для життя, навіть якщо для цього потрібен перерозподіл". Це підтверджують 87% населення у Східній Німеччині та 80% - у Західній Німеччині – підвищення кількості на 14% та 18% у порівнянні із 1996 роком. Потреба держави у гаратованому робочому місці за той самий період на Сході збільшилась на 13%, а на Заході – на 16% до 61%.

За 15 років після об'єднання Німеччини як східні, так і західні німці все менше погоджуються з тим, що „державна" повинна взяти на себе відповідальність за повну зайнятість, навіть у випадку, якщо відповідна частина залишається досить високою (Схід 76%, Захід 61%). Однак значно збільшилась частина тих, хто виступає за перерозподіл, який надасть загальну гарантію матеріального забезпечення прожиткового мінімуму (Схід 87%, Захід 80%). „Неоліберальні" спостерігачі лають тих, хто продовжує покладати на соціальну державу важливі завдання. У той же час зацікавлені кола з допомогою пропаганди у вигляді кампаній „Ти – Німеччина" або „Ініціатива соціальної ринкової економіки" намагаються перевиховати народ у напрямку „особистої відповідальності" в умовах слабкої підтримки з боку держави, а також „активації". Дані опитування свідчать, що це їм до цього часу не вдалося. Це відбувається тому, що „люди в країні" знають, що соціальна держава – це суспільне надбання, яке не являє собою загрози їхньому існуванню.

Наведені дані являються переконливим прикладом того, що більшість виступає за трудовий, тобто – безумовний основний дохід. Необхідно дізнатись думку людей, краще всього - шляхом проведення референдуму. Але перед прийняттям такого рішення, необхідно дещо спростити складний взаємозв'язок уявлень про справедливість та про організаційне правління.

Меморандум ЄЦН схиляється, незважаючи на гуманістичні додаткові аргументи, у бік „активації", яка реалізується у практичну політику червоно-зеленого уряду (ключові слова „Порядок денний 2010" та „Гартц 4"). Якщо сформулювати це з точки зору соціології: ліберальна справедливість трудового внеску та ринкове правління комбінується з консервативною справедливістю потреб та суспільним правлінням. Перш за все, по-сучасному організована держава перетворюється на федеральне агентство зайнятості.

Покійний філософ Мішель Фуко назвав цей політичний режим „урядовим менталітетом": механізми регуляції для перевірки та розрахунку об'єднаних груп побічними способами поєднуються з технологіями самоопитування та покладення відповідальності. Політика „активації", запропонована Білом Клінтоном у 1996 році у США програмою „to end welfare as we know it", політика *Workfare* замість політики *Welfare* базується на репресивному моменті примусу до виробничої праці, незважаючи на те, що для мільйонів така виробнича праця недоступна. „Активация" та *Workfare* – це проекти культури мислення, і, відповідно, - свідомості. Вони базуються

на тому, що „люди у країні” не бажають працювати, що вони, як діти, яким необхідне виховання з боку держави та її агентів.

Справжнім лібералам така перспектива не подобається. Не дивно, що у ліберальних FDP на початку 2005 року «комісія громадянського забезпечення» запропонувала гарантований основний дохід усім громадянам у вигляді негативного прибуткового податку, незалежно від їхнього трудового внеску. Викликає подив скоріше те, що влітку 2006 року християнсько-демократичний прем'єр-міністр Тюрінгії Дітер Альтхауз виніс на обговорення питання про „солідарне громадянське забезпечення”, хоча і в більш диференційованому вигляді, ніж у моделі FDP.

Його аргументація полягала в тому, що політика повинна деякою мірою довіряти громадянам, які, в свою чергу, повинні діяти більш відповідально. Лише так можна очікувати, що і громадяни будуть довіряти політикам.

Антитези активації

Це цікаві думки. Вони виникають всередині суспільства. Починаючи з 1980 роів, у академічних колах, а потім і у кулуарах зелених обговорювалась ідея основного доходу. Об'єднання Німеччини поклато край дискусії, хоча в інших країнах вона продовжувалась (див. <http://www.basicincome.org>). Ідея основного доходу складає антитезу програмі „активації”. Вона виходить з того, що кожна людина платить, незалежно від того, що вона робить. Вона виступає за програму соціальних основних прав.

Як ми хочемо жити? Із суворо функціоналістичної перспективи питання про „добре суспільство” здається ідеалістичним. Однак це питання відноситься до сфери демократії. Можна заперечити, що закони ринкової економіки, капіталізму – жорсткі, дарвіністичного характеру. Соціальна держава може пом'якшити їх, надати виплати замість зарплати у чітко регламентованих випадках нездатності працювати, у випадку захворювання, інвалідності, у похилому віці, а також у випадках умисного безробіття. В іншому випадку підприємницька логіка буде відсунута у бік і „активована”. У меморандумі ЄЦН сказано: „У цьому відношенні політика ринку праці являється ядром доброї соціальної політики”. (розділ 79).

Але те, що діяло наприкінці XIX століття, на початку XX століття, - у середині XXI століття може змінитись.

Той факт, що Німеччина являється батьківщиною соціальної держави – у відповідності із бісмарковою політикою, зорієнтованою на основі оплачуваної найманої праці соціального забезпечення, яку переймали все більше і більше націй, - можна розглядати як відповідальність за розвиток сучасної, отже нової моделі соціальної держави. Ця нова модель отримала назву „гарантизму”. Соціальна держава гарантує прожитковий мінімум, максимум – удвічі більший. Хто хоче більшого, повинен застрахувати себе або індивідуально, або колективно, наприклад, шляхом виробничих домовленостей або домовленостей більш високого рівня. Між тим, у Швейцарії пенсійне страхування ANV, що базується на результатах одинадцятого референдуму (референдум ANV), принцип його такий: усі громадяни платять 10,1% від загального оподаткованого прибутку та гарантійно отримують базову пенсію, максимум – удвічі більший.

„Гарантизм” замість еквівалентного внеску, „забезпечення стандарту життя” та „активація” – це речі, про які нещодавно у Німеччині замислювались, але не уявляли реальними. Скепсис еліт і до цього часу величезний. При цьому

гарантований основний дохід являється профспілковим проектом майбутнього. Формулювання „безумовний” вводить тут в оману. Основний дохід буде ще протягом тривалого часу зав’язаний на соціальній ролі громадянина. Але основний дохід сприяє подальшому розвитку соціальної держави. Замість (нео-) лібералізму, соціальної демократії та консерватизму, основний дохід відстоює те, що я називаю „гарантизмом”. Це означає: соціальна держава гарантує протягом тривалого періоду достойне існування людини. Однак, вона більше не гарантує стандарту життя. Цей стандарт і так вже забезпечується у Німеччині для деяких пенсіонерів. Тут у гру вступають профспілки: виробничі страховки та страхування більш високого рівня в „гарантистичній” соціальній державі – це їхнє першочергове завдання. У Швеції та Швейцарії профспілки успішно виконують це завдання. Основний дохід повинен і може бути пов’язаний з іншими питаннями соціального забезпечення, у першу чергу – з соціальними послугами. Фінансування основного доходу за всіма типами доходів здійснюється по-іншому, ніж у моделі соціального забезпечення, що базується на доходах від трудової діяльності. Фінансування основного доходу можливе, як показують наші розрахунки. Воно здійснюється за принципом перерозподілу зверху вниз, зміцнюючи таким чином демократію.

Добре, що дискусія з приводу основного доходу може проходити не лише з соціально-етичної та соціально-політичної точки зору. Однак, питання фінансування постійно стають питаннями цінностей: що справедливо? Хто що отримує і чому? Чи повинна соціальна держава бути орієнтованою на прибутки від виробничої праці чи на громадянський статус; чи повинні соціальні основні права визначати його структуру? Основний дохід для усіх буде перешкоджати розшаруванню суспільства, виключенню очевидних надлишків. Мова про те, „хто вносить який внесок” діє лише тоді ефективно, коли поняття внеску формується не досить вузько, коли усякий внесок винагороджується, як за працю в сім’ї, так і за працю людей вільних професій.

Література:

Michael Opielka, Sozialpolitik. Grundlagen und vergleichende Perspektiven, Reinbek: Rowohlt 2004
Michael Opielka/Wolfgang Strengmann-Kuhn, Das Solidarische Bürgergeld. Finanz- und sozialpolitische Analyse eines Reformkonzepts – Studie im Auftrag der Konrad-Adenauer-Stiftung, in: Michael Borchard (Hrsg.), Das Solidarische Bürgergeld. Analysen einer Reformidee, Stuttgart: Lucius & Lucius 2007, 13-141

Катя Кіпінг (Katja Kipping) займалась вивченням славістики, американістики та правознавства в ТУ в Дрездені. Вона є заступником голови партії „Die Linke“ (Ліві) та членом Бундестага.

Стаття була видана у червні 2005 року у щомісячному журналі *UTOPIE kreativ*, номер 176, а пізніше підготовлена для видання у цій книзі.

ТОМУ ЩО ЛЮДИНА – ЦЕ ЛЮДИНА...

Заклик до запровадження безумовного основного доходу (БОД) викликає неоднозначні думки та піливає масла у вогонь дискусій про майбутнє соціальних систем, і також торкається питання про те, як ми хочемо працювати і жити. Нерідко під час таких дискусій виникають розбіжності щодо прямої реалізації основного доходу та можливих наслідків.

1. Основні характеристики

Під час створення німецької незалежної від політичних партій мережі основного доходу, учасники процесу узгодили чотири критерії, яких необхідно дотримуватись, щоб взагалі можна було говорити про БОД: забезпечення існування і мінімальної участі; забезпечення мінімального права; відсутність перевірок потреб та відсутність примусу до роботи. Ці критерії вказують на те, що не скрізь, де реалізується основний дохід, цей основний дохід насправді являється безумовним.

БОД повинен забезпечувати кожній людині існування³.

Говорячи простими словами, це означає: кожен отримує щомісячну встановлену суму грошей. У мережі проходить дискусія про те, що право на основний дохід повинно ґрунтуватись на громадянстві або на основному місці проживання. Безумовним є те, що зусилля в одній країні повинні спрямовуватись на європейський рівень, а у довгостроковій перспективі – і у світовий процес⁴ боротьби за запровадження БОД.

2. Переваги

Завдяки БОДу відбудеться загальне звільнення від загрозової бідності. Ця модель прозора і працює без бюрократичних перепон. Зникає приниження, необхідне для того, щоб випросити підтримку. Той, у кого відсутній страх за особисте існування, знаходиться у кращій ситуації за столом переговорів. Працюючі люди можуть вимагати у свого начальства кращих умов праці. БОД реалізує право на визначену за особистим бажанням діяльність, тому що надійність отримання за будь-яких обставин доходу значно полегшує забезпечення основ для існування у формі солідарної економіки. Можна без проблем взяти тайм-аут, навіть у віці 50 років, щоб розпочати навчатись, можна відпочивати рік або присвячувати більше часу політичній діяльності. Жінкам, які у цьому суспільстві знаходяться у великій залежності від доходів партнерів, забезпечується можливість розвитку за самовизначенням. Коли бідні сім'ї

³ З приводу питання, чи повинні діти отримувати основний дохід однакового розміру з дорослими, існують різні точки зору. В той час, як одні вважають, що це право належить кожному, незалежно від віку, інші вбачають модель, яка передбачає виплату дітям частини доходу готівкою, а решту коштів направляти на улаштування суспільної інфраструктури, такої як дитячі садочки, ігрові майданчики, школи тощо.

⁴ Так, наприклад, концепція європейських маршів передбачає запровадження основного доходу у кожній європейській країні, причому розмір його повинен складати половину ВВП на душу населення. Через мережу Basic Income Earth Network вже багато років відбувається обмін думками між людьми, які виступають за введення основного доходу.

будуть отримувати більше грошей, то вони будуть витратити гроші в першу чергу у відповідності до своїх потреб, замість того, щоб економити їх. Це піде на користь середньому класу, який залежить, перш за все, від попиту на внутрішньому ринку. Гарантована матеріальна безпека звільнює від страху – найважливіша передумова для демократичної поведінки. Той, хто не має страху за існування, легше включається у суспільні процеси.

Суперечливим залишається питання – чи стане такий основний дохід „троянським конем”, який зруйнує капіталізм, чи він створить сприятливі умови для розвитку капіталізму. У будь-якому випадку він руйнує пов’язану з капіталізмом логіку можливості використання і діє таким чином, що людина, яка має гарантовану матеріальну забезпеченість, менше зазнає шантажу. Завдяки цьому зростає політична активність та громадянська мужність. БОД не являється гарантією трансформації системи, але він може створити кращі передумови для економічних форм, які не ставлять за основну мету прибутку і не присвоюють собі право визначати умови виробництва.

3. Суспільний контекст дебатів про БОД

Дебати про БОД відбуваються не у ефемерному просторі, а на фоні конкретних суспільних явищ. Оскільки цей аналіз являється визначаючим фактором участі прихильників основного доходу, то необхідно його коротко охарактеризувати.

Світ праці знаходиться на переломному етапі. За рахунок підвищення продуктивності виробляється все більше продукції та послуг на фоні скорочення кількості працівників. Із цього випливає парадокс: хоча все більше і більше людей у відчай шукають роботу, штрафні санкції проти безробітних постійно посилюються. Примус до роботи відбувається по-різному: як з допомогою адміністративних покарань, так і з допомогою соціальних санкцій та стигматизації, а також шляхом затискання фінансових клещат. Випадки типової, особливо для чоловіків, біографії (закінчення школи – професійне навчання – початок трудової діяльності – кар’єра у вибраній і набутій професії – пенсія) відбуваються рідше, а переви у біографії – частіше. У зв’язку з технологічним розвитком і з підвищенням продуктивності зменшується необхідність у важкій фізичній праці. Потреби у соціальній, культурній, творчій та науковій діяльності, навпаки, постійно збільшуються. До теперішнього часу робочий час був мірилом винагороди, але у сфері творчої та соціальної роботи важко визначити виконану роботу на погодинній основі.

При цьому відбувається те, що Георг Вобруба назвав „подвійною кризою найманої праці”⁵. Він має на увазі зростаючу потребу в осмисленій праці. Моральний постулат, який діяв до сьогоднішнього часу, що успіх у професійній діяльності являється найбільш важливою визначальною величиною для оцінки та самооцінки людини, все частіше ставиться під сумнів.

Системи соціального забезпечення до такої зміни у світі праці підготовлені вкрай незадовільно. Вони виникли у результаті боротьби робітничого суспільства і зорієнтовані на послуги захисту зайнятих робітників. Для непрацюючих жінок це завжди було шляхом до бідності – беручи до уваги масове безробіття, ускладнені відносини на роботі за наймом і перерви у трудовій біографії, доступ до суспільних та людських природних ресурсів при збільшенні кількості людей, які не мають власного бізнесу або частки у ньому, постійно перебивається. Через причини, пов’язані з

⁵ Георг Вобруба: Альтернативи повної зайнятості – Трансформація роботи і доходу. Франкфурт-на-Майні, 2000 р.

умовами доступу до праці, все більше і більше людей не можуть подолати ці бар'єри⁶. Прірва між бідними та багатими постійно поглиблюється. У той час, коли, з одного боку, багаті, які складають десять відсотків сімей, володіють майже половиною усіх матеріальних благ, все більше і більше людей живуть у бідності. Особливо драматичне явище – це дитяча бідність (кожна сьома дитина – бідна), яка через успадкований соціальний розподіл викликає постійне зубожіння населення. Орієнтація систем соціального забезпечення на розмір заробітної платні фіксує існуючі соціальні відмінності.⁷ Так, наприклад, одинока матір з класичною кар'єрою робітниці не може розраховувати на особливо добрі умови, коли вийде на пенсію або стане безробітною, на відміну від службовця.

4. Роз'яснення запитань

4.1. Ще не всі лежать у гамаці?

Ми всі можемо лише гадати про те, як будуть поводити себе люди, якщо отримають достатньо грошей для забезпечення свого життя. Незважаючи на це, існують дані, які доводять, що потреба у суспільній самореалізації має велике значення. Таким чином, сьогодні більше, ніж 30 відсотків німецького населення (22 мільйони чоловік) регулярно займаються суспільною роботою більше, ніж по 15 годин на тиждень. Крім того, залишається матеріальний стимул до оплачуваної роботи. Для того, щоб підтримувати існування, багатство не потрібне. Якщо цілими днями лежати в гамаці, то дуже скоро це набридне і спина почне боліти.

Звичайно, люди більше не змушені будуть погоджуватись на погані умови праці і на будь-яку роботу, яка здатна врятувати від голоду. Через це відбудеться подорожчання праці. Це викличе необхідність підвищувати ступінь автоматизації неприємних робіт, таких як сортування сміття. Той, хто бачив із середини цех ручного сортування сміття, підтримує ідею автоматизації цієї праці у майбутньому. Сьогодні існує технологія самоочищувальних кришок для унітазу. Але через те, що до теперішнього часу знаходилось багато охочих виконувати таку роботу за невеликі гроші, широке запровадження таких технологій було невігідним.

Залишається інше питання – що буде з роботою, яку неможливо автоматизувати або яку не хочуть автоматизувати, наприклад, роботу з догляду за хворими. У цьому випадку необхідно збільшити оплату або покращити умови праці. Якщо після цього виникне дефіцит робочої сили, то необхідно буде виробити нову систему взаємовідносин у суспільстві. Результат таких дебатів повинен, по можливості, бути таким, щоб кожна людина раз на місяць виконувала суспільну роботу у якомусь закладі з догляду. Навіть прихильники введення БОД не заперечують, що необхідно виконувати певні роботи. А сьогодні все відбувається таким чином, що ті, кому найгірше, змушені виконувати найбруднішу і найбільш низькооплачувану роботу. Це все, що їм залишається, - і це несправедливо.

Звичайно, будуть просто ледачі люди, які отримуватимуть основний дохід. Це зрозуміло, як і те, що існують ліниві мільйонери та ліниві діти багатих батьків. Незалежно від того, ледача людина чи ні, гуманістично налаштована людина повинна вирішувати це питання згідно з Еріхом Фромом: „ Це право на життя, їжу та житло, на медичну допомогу, освіту тощо – це право надається людині у момент її народження,

⁶ Штефан Лессеніх та Матіас Мерінг-Гессе: Новий зразок соціальної держави. Експертиза за замовленням Фонду Отто Бренера. Берлін, 2004.

⁷ (Майкл Опілка: Солідарність поколінь – між відмовою від відмови та новими прикладами. Вийшла у “Universitas” 11/2003).

воно не повинно обмежуватись ні за яких обставин, незважаючи навіть на те, чи може це бути корисним для суспільства”.⁸

4.2. І в результаті – капітуляція перед масовим безробіттям?

І в цьому випадку мова йде про підміну понять. Навіть прихильники запровадження БОД знають, саме по собі безробіття являється важкою ношею для людини. Але запровадження основного доходу автоматично не гарантує повної зайнятості. Тоді який же із проектів у теперішніх умовах може гарантувати повну зайнятість? За моїми прогнозами, у суспільстві за умови основного доходу змушене безробіття, як мінімум, скоротиться з двох наступних причин: ліві експерти ринку праці можуть сьогодні назвати лише три стратегії для скорочення рівня безробіття: по-перше, спрямована політика зайнятості шляхом створення системи суспільної зайнятості; по-друге, розподіл існуючої роботи з допомогою послідовного скорочення робочого часу; по-третє, стимулювання кон’юнктури шляхом збільшення масової купівельної спроможності. У суспільстві, де діє принцип основного доходу, відбувається посилення внутрішньої купівельної спроможності, тому що бідні сім’ї отримують більше грошей, і також за рахунок скорочення робочого часу. Такі дві основні стратегії для створення більшої кількості робочих місць. Крім того, модель робітничої спільноти передбачає принцип БОД як спрямовану політику зайнятості лівих партій.

Противники БОД стверджують, що основний дохід – це премія для ледачих або премія за мовчання. Ми повинні це заперечити. Були часи, коли неможливо було користуватись дорогами і не платити за це податок. У наш час можна їздити дорогами як багатим, так і бідним, як ледачим, так і працюючим. Були часи, коли здавалось неможливим для усіх дітей мати право на шкільну освіту. Сьогодні – це незаперечне явище. Це право діти мають незалежно від того, чи багаті, чи бідні їхні батьки, і незалежно від того, якою діяльністю вони займаються. Освіта та використання інфраструктури вважаються сьогодні базовими засадами суспільства. Але нікому в голову не прийшла ідея сказати, що вільний доступ до доріг – це спонукання ледачих. За умов демократії необхідний певний мінімум фінансового забезпечення, щоб надати людині можливість брати участь у демократичних процесах. Розглядаючи БОД під таким кутом зору, ми говоримо про своєрідну плату за демократію, яка дає можливість брати участь у демократичних процесах.

Прихильники запровадження основного доходу не можуть погодитись з одним: людей, які не можуть знайти роботу і змушені жити у бідності, запевняють і годують казками про те, що скоро знову буде повна зайнятість. До такого моменту може пройти ціла вічність. І якщо колись ми знову зможемо прийти до повної зайнятості, то залишається питання – якою ціною. У наш час має місце штучне зменшення безробіття, яке відбувається за рахунок труднощів, що виникають внаслідок розподілу робочих місць з повною зайнятстю на робочі місця з неповною зайнятстю.

4.3. Чи існує взагалі можливість фінансувати це?

Звичайно, запровадження БОД не підлягає фінансуванню з каси видачі готівкових грошей. Різні моделі фінансування⁹ базуються на тому, що фінансування можливе за умови наявності відповідної політичної волі.

⁸ Еріх Фром: *Психологічні аспекти гарантованого доходу для усіх*, вперше надруковано: Robert Theobald(ed): *The Guaranteed Income. Next Step in Economic Evolution?*, New York 1966.

Надруковано: Міхаель Опілка та Георг Вобруба (Hg) *Гарантований основний дохід – Розвиток та перспективи вимоги*. Видавництво “Fischer Taschenbuchverlag”. Франкфурт-на-Майні 1986. стор.20.

На мій погляд, для фінансування важливими є чотири фактори: по-перше, безумовний основний дохід поєднує в собі деякі із існуючих соціальних послуг, завдяки чому скорочуються бюрократичні витрати, економія на яких являється другим фактором. По-друге, економічні розрахунки показують, що приблизно 30% грошей, спрямованих на молодабезпечені сім'ї, знову потрапляють у державний бюджет через збільшення споживання, збільшення обороту та за рахунок збільшення податку з обороту. І черв'ятий фактор пов'язаний із податками і платежами, зібраними з урахуванням основного доходу.

У зв'язку з цим необхідно нагадати, що мова йде не про фінансування у звичному економічному сенсі. Мова йде про макроекономічні процеси розподілу. Це так звана „соціалізація інвестицій”¹⁰ або процес перерозподілу у межах нашого сьогоденного валового національного продукту.

4.4. Чи не діє це як премія домогосподині?

У першу чергу, основний дохід зміцнить економічну незалежність багатьох жінок у їх партнерстві, тому що основний дохід покладе край розрахункам суми внесків обох партнерів. Існуючі сьогодні норми соціального права стали причиною небувалої фінансової залежності жінок від їх партнерів.

Врешті решт, мова не йде про те, щоб оплачувати домогосподиням роботу, яку вони виконують, а про те, щоб забезпечити жінок, як і чоловіків, правом вільного визначення, через яку діяльність вони мають робити свій внесок у загальну справу і яким чином реалізувати себе. Сам по собі БОД не може ліквідувати усі проблеми патріархату. Тому, окрім запровадження основного доходу, необхідно вводити політичні міри, щоб гарантувати рівноправ'я, як наприклад, направлення на роботу для жінок або постанови з регламентації батьків, які забезпечать однакову за часом зайнятість батьків; а також освіту, яка покладе край перебільшеному розподілу ролей між батьками. Такі заходи необхідно запроваджувати терміново, тому що якраз зараз у суспільстві, де працює принцип основного доходу, для жінок існують перешкоди на шляху до професійної діяльності.

Для мене запровадження БОД пов'язане із зразком розподілу робочого дня на чотири частини – з феміністичною ідеєю: одна четверта частина – професійна діяльність, одна четверта – домашня робота та сімейні обов'язки, одна четверта – суспільна робота і одна четверта – для дозвілля, освіти та інших добрих справ. Це вказує на те, що БОД повинен йти поруч із новим принципом освіти. У сьогоднішній школі люди вивчають перш за все те, що будуть питати на екзаменах. Ті, хто під тиском, а не за власним бажанням отримали освіту, у майбутньому будуть мати проблеми із структуризацією дня, якщо це не зробить за них керівник. Потім, у найгіршому випадку (як безробітний) залишається лише реально існуюча телепрограма. Таким чином, нам необхідна система освіти, яка дасть можливість кожному набути сенс та достоїнство свого існування,

---

⁹ за адресами <http://www.archiv-grundeinkommen.de> та <http://www.grundeinkommen.de> можна знайти окремі моделі фінансування, а також огляди (в тому числі - і Рональда Блашке). Також рекомендується: Мартін Вільке: Моделі фінансування безумовного основного доходу, адреса: http://www.martinwilke.de/Finanzierung_Bedingungsloses_Grundeinkommen.pdf

¹⁰ Кристоф Дойчман: Приховане повернення кейнісіанства. Причина сучасної кризи полягає не у високому рівні соціальних послуг, а у нереальних претензіях до відсотків доходу фінансових інвесторів. Надруковано у: "Frankfurter Rundschau" 02.12.2003

навіть у випадку, якщо у нього і не відбудеться процес входження у світ професійної діяльності¹¹

4.5. Чи не є це одним із неоліберальних проєктів?

Неоліберальні діячі також позитивно відносяться до поняття БОД. Точне дослідження тих, хто дотримується такої думки, показує, що вони мають на увазі не такий безумовний основний дохід, про який ми говорили раніше у зв'язку з вищеназваними чотирма критеріями. Є такі діячі, котрі говорять про БОД, а мають на увазі повну ліквідацію існуючої соціальної системи. Так, суперечки щодо основного доходу не застраховані від зловживань. Така доля чекає на БОД у багатьох проєктах.

4.6. Хіба це справедливо?

Хранителі Граалю та прихильники справедливої оплати залюбки звертаються до теми БОД, вважаючи, що подібну підтримку людина повинна отримувати лише після того, як зробила якусь роботу. Але якою працею можна догодити суспільству? І скільки грошей коштує така робота? Той, хто заробляє гроші вирубкою лісів, вважається сьогодні успішним бізнесменом, хоча він приносить величезні збитки основі нашого існування. Вінсента Ван Гога, який особисто зміг продати лише одну картину, вважали за життя неробою, який живе за рахунок свого брата. Сьогодні його картини вважаються важливим культурним спадком. Клаус Ессер отримав на свою дев'ятимісячну діяльність у якості голови правління банку 16,5 мільйонів євро. Сталевар компанії "Mannesmann", щоб заробити таку суму, повинен працювати 330 років.

Хіба це справедливо? Яка інстанція має право вирішувати, хто і яку користь приносить суспільству і скільки коштує така користь? Яка інстанція може вирішувати, які проєкти варті того, щоб їх підтримували? Можливо, це визначає для себе кожна людина. Свобода у виборі проєкту особистого життя і право на самовизначення кожної людини вимагають, звичайно ж, матеріальної основи. Тому ми повинні пояснювати справедливість не у сенсі, хто і яку користь приносить, а боротись за соціальну справедливість з точки зору справедливості для кожного учасника і гарантій для кожного учасника. Справедливість – це коли кожній людині забезпечено існування по цей бік бідності і участь у суспільному житті. Соціальна справедливість у розумінні справедливості участі відображається у рядку із пісні: „І тому що людина – це людина”. Завершенням такого підходу має служити підтримка запровадження БОД.

---

¹¹ Вольфганг Енґлер: Громадянин, без роботи – Для радикальної перебудови суспільства. Видавництво „Aufbau”. Берлін, 2005.

Біргіт Ценкер (Birgit Zenker) є лідером Католичного руху роботодавців (KPP) Німеччини. Стаття була написана до з'їзду євангелічної церкви в 2007 році.

Робота – це більше, ніж просто трудова діяльність

Незважаючи на позитивні показники кон'юнктури та ринку праці, значення трудової діяльності як передумови та індикатора соціальної забезпеченості стає все меншим. Навіть у наш час широкі верстви населення через безробіття втрачають можливість отримання доходів, або ж через специфіку прийняття на роботу, не можуть за рахунок доходів забезпечити свою соціальну захищеність. Той факт, що кількість бідних людей, або людей, що на межі бідності, постійно збільшується, красномовно свідчить, що економічне зростання вже не пов'язане із збільшенням добробуту людини. Наше суспільство стоїть перед великим викликом – необхідністю запровадження нових принципів соціальної забезпеченості.

Соціальний стан людини погіршується через політику знищення елементів солідарності та приватизацію соціальних систем забезпечення. Замість того, щоб усунути соціальні перекося та несправедливість, останні „реформи” у системі забезпечення існування призвели до подальшого розшарування суспільства. Від зростання бідності та постійного розшарування у першу чергу страждають діти, одинокі батьки, матері-одиначки та безробітні. Бідність – це більше, ніж недостатні доходи, тому що „бідність у розумінні соціального розмежування та відсутності гарантованої участі у процесі отримання доходів створює передумову для обмеження свободи дії людини та для зниження можливості впливати на діяльність та умови життя суспільства”.¹² Останні дослідження з дитячої бідності переконливо показали зв'язок між соціальним походженням та шансами на виживання. Як і раніше, для дітей бідних батьків шляхи до освіти залишаються закритими. Сам факт мати дітей все більше і більше стає ризиком для зубожіння батьків.

В особливо невідповідному становищі знаходяться жінки, незважаючи на формальне рівноправ'я, через домінування трудової діяльності взагалі та у відношенні її значення для соціальної захищеності. Це вказує, по-перше, на нормативну основу нашої системи соціального забезпечення, яка прив'язує достатнє, самостійне соціальне забезпечення до нормальних робочих відносин; по-друге, на розподіл праці, який базується на статевої ієрархії. Інші форми людської праці (як, наприклад, робота у сім'ї та громадська діяльність), які виконують переважно жінки, постійно недооцінюються. Беручи до уваги суспільні відносини у трудовому суспільстві, мова йде про більш, ніж короткочасні концепції та виправлення. Мова йде про обґрунтовані реформи у соціальному забезпеченні, які зважають на зміну праці та приносять не менше, а більше солідарності у суспільні тенденції індивідуалізації та приватизації. Мова йде про розвиток позиції активної розбудови соціально справедливого суспільства.

Передумовою для цього може стати лише масштабне розуміння праці, поштовхом для якого стало папське послання 1981 року *Laborem Exercens* та у 1997 році загальне соціальне послання церков. Це розуміння роботи, яке розкриває приховані перспективи трудової діяльності та визначає рівноцінність різних форм роботи. У такому розумінні суспільство діяльності прагне до подальшого розвитку суспільства праці та всіх форм роботи (трудова діяльність, приватної праці, суспільної роботи) та інтеграції у кінцевий життєвий проект для жінок та чоловіків, і також у створенні нових

¹² Другий звіт федерального уряду про бідність та багатство, 2005, стор.9

самовизначених форм. Окрім широкого визначення праці, суспільство дії спирається на переконання, що взагалі людина повинна бути „зайнятою”. Воно робить ставку на нову відповідь на питання про сенс людської діяльності, яку неможливо обмежити лише трудовою діяльністю, і яка бере до уваги більшу проникливість та узгодженість зв'язку трудової діяльності, індивідуальної та громадської праці.

Отже, мета полягає в тому, щоб відкрити як жінкам, так і чоловікам однаковою мірою та у нестабільних життєвих ситуаціях різні варіанти (робота, сім'я, час для освіти тощо) життєвих та трудових проектів. Завдяки цьому можна встановити гнучкий підхід та знаходити своєчасні рішення для нових задач. Недопустимо, щоб через збільшення тиску та вимог трудової діяльності, залишались по-за увагою людські таланти та вміння, які не користуються попитом на ринку, або щоб люди втрачали можливість будувати сім'ю. Одночасно з цим необхідно підкреслити, що ідея суспільства дії полягає не в тому, щоб безробітним (особливо – жінкам) надавати роботу, яка приносить дохід, а у тому, щоб шляхом перерозподілу наявних об'ємів роботи надавати усім рівноправну участь у всіх формах роботи та обов'язків.

Суспільство діяльності відрізняється підвищеною справедливістю розподілу. Існуюча до сьогодні організація трудової діяльності, перевага капіталу, вигідне розміщення капіталу на міжнародних біржових майданчиках, незалежно від людської роботи, розподіл роботи за статевим та ієрархічним принципом та „політика розподілу” – це лише деякі фактори, винні у несправедливому розподілі суспільного багатства, що постійно збільшується. Якщо сьогодні все більше людей втрачають свої шанси на використання свого права на працю¹³, щоб отримати достатню ступінь захищеності, то у такому випадку необхідно надати засоби для забезпечення існування іншим способом. Це також є необхідною умовою для реалізації суспільства дії. Усвідомлення суспільством того, що робота – це більше, ніж трудова діяльність, може відбутись лише за рахунок відокремлення трудової діяльності та соціальної захищеності у формі гарантованого основного доходу. Індивідуалізація являється центральним елементом відносності домінування трудової діяльності та важливим кроком до рівноцінного визнання та нового розподілу різних форм праці. Завдяки цьому першочергово відбудеться мотивація молодих людей, а наново відкритий доступ до освіти не буде залежити від фінансового добробуту сім'ї. Вимоги до основного доходу повинні суттєво відрізнятись від вимог до звичного попередження бідності. Мова йде не лише про те, щоб звільнити людину від щоденної боротьби за виживання, а про те, щоб відкрити їй можливість для суспільного індивідуального розвитку.

Це можливості, які сьогодні знищуються у зародку, коли основний дохід зав'язаний на принципі нагороди за виконання роботи.

Незважаючи на це, християнська соціальна етика передбачає індивідуально-етичний обов'язок до праці, а також особисту відповідальність за вливання у суспільство. Але де ж межа? Хто може визначити, що є доцільним з точки зору суспільства та у якому об'ємі необхідно виконувати роботу для отримання основного доходу? У Біблії праця постійно пов'язується з відповідальною розбудовою світу. Вона не являється ні трудовою терапією, ні самоціллю. Хто може визначити, яка форма трудової діяльності взагалі відповідає такому розумінню праці? Що робити, наприклад, з численними професіями, які приносять шкоду навколишньому середовищу і у найгіршому випадку забезпечують гарне життя лише власнику виробництва? Як можна оцінити творчу діяльність, яка приносить багато радості людям, коли майстер дуже часто живе у злиднях? Крім того, моральний обов'язок працювати у суспільстві дефіциту

¹³ «Загальна декларація прав людини» (Ст.23), 10.12.1948.

оцінюється, безумовно, по-іншому („хто не працює, той не їсть” 2 Фес. 3:10), ніж у нашому суспільстві достатку, у якому все меншій кількості людей надається все більше товарів та послуг.

Великий мудрець католицького вчення Освальд фон Нель-Бройнінг ще у восьмидесятих роках висловлював свою незгоду з тим, що ми нездатні використовувати критерій успіху нашого капіталістичного способу господарювання – продуктивність, щоб шляхом скорочення робочого часу перерозподіляти роботу та надавати кожному можливість піклуватись про дійсно важливі речі в житті. Основний дохід може виявитись вирішальним фактором для того, щоб людина могла знову відчути сенс життя. Він надає свободу для того, щоб взятись за речі, до яких не доходили руки через те, що вони просто не пропонувались на ринку. Звичайно, навіть у суспільстві основного доходу люди будуть виконувати моральні обов’язки повернути суспільству невелику частку від отриманого, але це суспільство може запропонувати значно більший шанс, щоб подолати штопор пасивності та участі у суспільному житті. Відсутність страху за існування, а також механізмів санкціонування та контролю може викликати вивільнення величезної кількості енергії, дозволити переконати себе у цьому суспільстві та створити тим самим передумову для того, щоб поставити питання про особисті можливості. Це все відбувається у світі політики субсидії християнської соціальної етики, де мова не йде про те, щоб надати людині можливість розпоряджатись своєю долею, а про те, щоб дати людині можливість нести за себе відповідальність.

Ніхто не береться пророкувати, що насправді буде відбуватись у суспільстві з основним доходом. Багато що залежить від обмежень, відносно яких ведуться різні дискусії, в залежності від перспектив та обґрунтувань. Суспільство трудової діяльності із міркувань справедливості робить ставку, окрім перерозподілу, ще й на облаштування державної структури освіти, а також на солідарність при страхуванні від ризиків життя. У різкому протиріччі до вищесказаного перебувають інші концепції ідеї основного доходу, які передбачають скасування солідарно фінансованої системи забезпечення. Вже на цьому прикладі стає зрозумілим, що модель основного доходу не існує, вона проявляється лише у формі громадської дискусії про майбутнє роботи та доходу. Що вийде в результаті, ще невідомо. Те, що демократія перемогла, - це безперечний факт. З поширенням ідеї основного доходу у суспільних групах та партіях росте переконання в тому, що альтернатива сучасній політиці речового примусу необхідна і можлива. Навіть якщо ідея базового доходу ніколи не буде втілена, дискусії, що тривають сьогодні, приведуть до того, що у суспільство повернеться те, що загубилось під час тріумфальної ходи капіталізму – перспектива гарного життя для всіх.

Йорг Дрешер (Jörg Drescher) в 1993 році заснував «Ініціативу для людини» („Initiative pro Mensch“), відому також під назвою «Проект йовіалізм» („Projekt Jovialismus“). Робота включає в себе попередні публікації.

РОЗДУМИ З ПРИВОДУ ОСНОВНОГО ДОХОДУ

З точки зору дієтології

На перший погляд, здається трохи дивним, чому БОД треба розглядати під кутом дієтології.

Можливо, усе стане більш зрозумілим, якщо взяти до уваги те, що харчування є базою для підтримки життя кожної істоти. Фізичний, духовний, психічний та соціальний добробут багато в чому залежать від харчування.

Ще німецький статистик Ернст Енгель (1821 – 1896) визначив закономірність, доведену емпіричним шляхом, і відому як закон Енгеля¹⁴

У ній говориться:

Частина бюджету, що виділяється на харчування, зменшується у міру збільшення доходів.

Це здається зрозумілим, якщо взяти до уваги те, що людина може з'їсти якусь певну кількість їжі, яка забезпечує насичення. Відповідно, людина повинна витратити певну частину свого заробітку на особисте харчування.

Людині необхідна певна кількість енергії, що забезпечує її існування. Первинною метою діяльності людини є робота, що запезпечує харчування, яке, в свою чергу, задовольняє базову потребу в енергії.

Це може здійснюватись як безпосередньо (наприклад, шляхом вирощування картоплі), або опосередковано (наприклад, стрижка волосся, за яку розраховуються картоплею).

Людина завжди намагалась скоротити власні витрати енергії (з допомогою інструментів), що призвело до індустріальної революції. Це означає, що людина навчилась перекладати свої потреби в енергії на допоміжні засоби (механічні машини, такі як ткацький верстат; напівавтоматичні машини, такі як повітряні млини; повністю автоматичні машини, такі як виробничі лінії з комп'ютерним керуванням). Незважаючи на це, особиста (людська) потреба в енергії не скоротилась, зате витрати на виконання роботи суттєво зменшились.

Якщо оглянути усе життя, що існує на Землі, то перше, що кидається в очі, це те, що життя – це обмін речовин. Саме по собі право на життя мало що означає, тому що це право ще довго не буде гарантувати того, що відбувається обмін речовин.

Тому право на життя – це гарантія можливості обміну речовин. Рослина у пустелі, якій забезпечено право на життя, не обв'язково виживе.

Як і у випадку з базовими умовами, необхідними для того, щоб рослина могла вижити (вода, родючий ґрунт, світло, температура), можна також визначити базові умови для людини. Перш за все – це задовольнити основні потреби у енергії за рахунок їжі та напоїв.

¹⁴ Енгель, Ернст, Співвідношення виробництва і споживання у Королівстві Саксонія, журнал статистичного бюро Міністерства внутрішніх справ Королівства Саксонії, №8 та 9 (1857).

Однак лише забезпечення основної потреби в енергії не захищає від холоду або інших факторів навколишнього середовища. Для цього людина носить одяг. Людина також переживає різні пори року, протягом яких не ростуть продукти харчування. Тому вона робить запаси. Житло забезпечує захист від погодних умов, значно зменшуючи основну потребу в енергії. Житло скорочує базову потребу в енергії, забезпечує захист від факторів погоди та дозволяє зберігати запаси та одяг.

Фрідріх II (1194 – 1250) провів дослід з дітьми, щоб виявити прамову. Для цього він ізольовував декількох дітей від оточуючого середовища і звелів нянькам утримувати їх нагодованими і чистими, але заборонив розмовляти з ними та голубити їх. Через недостачу людського спілкування діти помирилися передчасно.¹⁵ Тому соціально-культурне середовище також являється важливим фактором для виживання.

Оскільки такі базові умови створювались і у концентраційних таборах, хоча і не відповідали принципам людської гідності, то використовуються ще і додаткові визначення, що забезпечують правову основу для базових умов на більш високому рівні (наприклад, свобода, людська гідність, рівноправ'я, свобода слова). Ці умови більш високого рівня не обов'язково необхідні для виживання, але вони відображають гуманні думки по відношенню до ближніх і тому пов'язані із загальнолюдськими правами.

ЕКОНОМІЧНІ РОЗДУМИ

Базою для кожної економічної системи у світі у всі часи були такі три фактори:

А) Усі люди споживають енергію, яка надходить із продуктами харчування і використовується для життя. Крім того, існують базові потреби, які дозволяють скоротити потребу в енергії (одяг, житло).

Б) Існують люди, які не можуть самостійно забезпечити основні потреби, вказані у пункті А. За нормальних умов (діє у всі часи) – це діти, інваліди, хворі, старі, тобто, люди, які потребують догляду; за особливих умов (згідно із реаліями часу) – це усі люди, які не мають грошей або які мають дуже мало грошей, щоб фінансувати основні потреби, вказані у пункті А. До цієї групи належать також і ті люди, які працюють, але не отримують винагороди за свою працю.

С) Існують люди, які можуть самостійно покрити основні потреби. За звичайних умов – усі, крім людей, що потребують догляду, особливо: люди, які володіють засобами виробництва (устаткування, земельні ділянки, робоча сила, сировина, готівкові гроші тощо).

При капіталізмі наявні засоби виробництва зосереджуються у все більш звуженому колі осіб; при комунізмі засоби виробництва роздаються усім – приватна власність відсутня. При комунізмі усі отримують порівну із того, що було створено спільно з допомогою засобів виробництва; при капіталізмі кожний отримує свою частку, яку виробив особисто.

Заснована на доході соціалістична система намагається шляхом оподаткування групи осіб С вирішити проблему фінансування груп осіб Б і забезпечити для всіх людей рівень життя А, необхідний для виживання.

Група осіб С не обов'язково вважає, що вона повинна фінансувати групу осіб Б, коли група осіб Б нічого не робить – перш за все, якщо суми витрат постійно збільшуються.

¹⁵ Умберто Еко, „У пошуках досконалої мови”, 1994

Через це виникають соціальні заздрощі (у зворотньому напрямку, як при комунізмі, заздрощі до того, хто має).

Чисте оподаткування витрат групи А звільняє групу осіб С і веде до подальшої концентрації капіталу групи осіб С, якщо не встановлено верхню межу.

У кожному випадку, соціальна держава – це перерозподіл, з урахуванням групи осіб Б.

РОЗДУМИ З ТОЧКИ ЗОРУ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ

Задача соціальної держави полягає в тому, щоб створити умови, які роблять можливим мирне співіснування і надає рівні можливості для розвитку особистості та самореалізації, без обмежень прав однієї особистості іншою.

Вимоги соціального економічного устрою передбачають, що кожна людина буде мати засоби до існування. Держава повинна взяти на себе у цьому випадку роль справедливого розподільника, щоб забезпечити кожній людині гідне існування.

Для цього необхідні типові умови для економічної та податкової політики. З одного боку, необхідно забезпечити потреби людей у товарах та послугах, а з іншого боку – люди повинні мати можливість для споживання цих товарів і послуг.

При цьому не відкидається необхідність у виробництві цих товарів та наданні послуг. І робота набуває іншого значення.

РОЗДУМИ З ТОЧКИ ЗОРУ ТЕОРІЇ ПОВЕДІНКИ

Якщо уявити, що робота являє собою певний процес, тоді робота являється реакцією на подразник, що веде людину до стану задоволення¹⁶. Подразник, що лежить в основі цього процесу, передбачає стан, який сприймається як незадовільний.

Біологічні передумови можуть підштовхувати людину до певної поведінки, яка повинна зменшити або ліквідувати незадовільний стан (голод → на пошук їжі; необхідність у захисті → на пошук житла та захисту; коли холодно → одяг тощо). Новий стан сприймається як задовільний.

Оскільки у процесі травлення знову виникає постійно посилене відчуття нездоволення (голод), то поведінку, спрямовану на ліквідацію такого нездоволення, можна визначити як *первинну роботу*. Подразник для *первинної роботи* має чисто біологічне походження і слугує для самозбереження.

Усі інші стани нездоволення, які можна пом'якшити або ліквідувати з допомогою роботи, можна визначити як *вторинна робота*. Подразник для *вторинної роботи* не має безпосереднього біологічного походження і не слугує для самозбереження.

Сучасний перерозподіл праці з притаманним йому обміном товарами з допомогою обмінного засобу – грошей – робить можливим заміну *вторинної праці* на *первинну*. Наприклад: селянин, який вирощує картоплю, здійснює *первинну працю*, а перукар робить роботу, що не пов'язана із підтримкою життя, він „покрощує” зовнішність селянина – він виконує *вторинну роботу*. Для селянина є прийнятним, коли його підстригають, і він дає за це винагороду картоплею. Для спрощення обміну товарами та послугами ввели гроші.

¹⁶ Як основа для розгляду: „Базальна соціологія: Теоретичні моделі” (четверте перероблене видання, Хорст Райман, Бернхард Гізен, Дітер Гетце та Міхаель Шмід; вийшло у 1991 році у західно-німецькому видавництві; Opladen

Перукар підстригає волосся селянинові не тому, що це приносить йому задоволення, а тому, що завдяки цьому він зможе ліквідувати або зменшити своє біологічне незадоволення, що надходить періодично (голод).

Таким чином, чітко вимальовується, що *первинна робота* завжди важлива, а *вторинна робота* не обов'язково потрібна для виживання. *Первинна робота* також може стати *вторинною*, коли, наприклад, селянин виконує більше роботи для задоволення інших потреб (наприклад, купити чоботи у швеця).

Робота (не важливо яка – первинна чи вторинна) пов'язана, згідно з теорією поведінки, з тим, щоб ліквідувати чи зменшити стан незадовільності. Так наприклад, для математика станом незадовільності може бути невирішена задача та пошук вирішення; для художника станом задоволення може стати нанесення фарби на біле полотно; музикант може задовольнитись тим, що наповнює тишу звуками тощо.

ТЕОРІЯ ПОВЕДІНКИ З ТОЧКИ ЗОРУ ОБОВ'ЯЗКІВ ТА ПРИМУСУ

Обов'язок – це те, що робиться добровільно завдяки внутрішньому потягу (постійно) (ходити до школи, допомагати іншим людям, їсти, не вбивати...). Така поведінка передбачає розуміння.

Примус – це фактор зовнішніх (вдаваних) спонукань, яким людина повинна підкорятись, поки сама не усвідомить (ходити до школи, працювати, їсти, не вбивати...). „Голод” (і *первинна робота*) – це природний фактор примусу, поки не приходить розуміння.

Примус потрібний тоді, коли постійне використання права (ходити до школи, працювати, їсти...) або тривале дотримання заборони (вбивати, красти...) приходить не від особистого розуміння. Це означає, що обов'язок стає примусом тоді, коли хтось свій обов'язок не бажає виконувати добровільно за власним переконанням і коли використовуються інші засоби примусу. Ці засоби примусу можуть бути як заохоченням, так і покаранням, тому що примушують людину (частково – проти внутрішнього переконання) до певних дій.

При цьому із терії поведінки впливає наступне:

Винагорода – це будь-який стан речей, який використовується для того, щоб скоротити або ліквідувати стан недостатку або напруги, які, в свою чергу, можуть сприйматись як „покарання”.

Винагороду і покарання можуть використовувати також інші, щоб спонукати людину до певної дії. До того часу, як така поведінка не буде виконуватись за внутрішнім бажанням, така міра буде засобом примусу.

З іншого боку, особа, що отримала винагороду чи покарання, буде вважати це засобом примусу, поки у неї відсутнє розуміння для використання цього засобу. Також і особа, яка використала цей засіб, не обов'язково має давати собі звіт, що такі міри можуть бути засобами примусу.

ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР

Дуглас МакГрегор вперше описав у 1960 році під час свого професорства у МТТ у своїй книзі „*Людський бік підприємства*” теорію Х. Він вважав її основою для

традиційного ієрархічного управління підприємством. Однак, МакГрегор відхилив *теорію X* і запропонував *теорію Y* як альтернативу.¹⁷

Теорія X передбачає, що людина від природи лінива істота і виконує роботу настільки добре, щоб якнайшвидше звільнитись від неї. У принципі, людина мотивується ззовні, тобто стимулюється і санкціонується засобами зовні. На противагу цьому, *теорія Y* базується на тому, що людина сама по собі честолюбна і з готовністю підключає самодисципліну і контроль, щоб досягти мети. Роботу вважає джерелом задоволення від зробленого. Такий образ людини також характеризується почуттям відповідальності і креативністю.

Йовіалізм: образ йовіальної людини є нейтральним до оцінок. Він виходить з того, що людина від народження має як лінощі, так і потяг до дії. Більш того, такий образ людини характеризується наступним: людина має базові біологічні функції, які спонукають її до *первинної роботи*, коли такий потяг зовні відсутній (самотня людина на безлюдному острові має щось робити, якщо хоче вижити – біологічні функції - голод, спрага, травлення спонукають до цього).

Це визначення являється лише одним із аспектів йовіального образу людини, де зазначено, що людина має індивідуальні (частково від народження, частково набуті) риси (наприклад, зовнішність, комплекція, вага тощо) і здібності (розум, сила тощо). Ці риси і здібності допомагають людині задовольнити базові потреби.

Людина не залишається при цьому „незмінною”, вона розвивається. Досвід стає знаннями, які (завдяки мові) передаються далі. Поєднуючи досвід і знання, людина приходить до пізнання. Зовнішні обставини (загальний рівень знань, доступ до знань) впливають на такий розвиток, а також індивідуальні риси і здібності. Це здійснюється за допомогою праці.

ЗАКЛЮЧНІ ЗАУВАЖЕННЯ ПРО РОЗДУМИ ЩОДО ТЕОРІЇ ПОВЕДІНКИ

БОД не повинен бути ні винагородою, ні покаранням, він повинен відповідати обставинам *первинної роботи*, яка вже не є доступною для всіх. Якщо співвідносити БОД зі стимулом, то його не можна розглядати як винагороду за певну поведінку, а як плату за існування – а саме, за людське існування. Цим підкреслюється, що людське існування і поведінка людини підлягають „винагороді”.

При цьому не можна стверджувати, що БОД робить людей більш соціальними або більш гуманними. Однак, основний дохід створює вагомі передумови, які забезпечують відчуття постійності: страх існування. Такий страх існування, з одного боку, являється важливим рушійним фактором для розвитку людства, але з іншого боку, він викликає недоброзичливість і війни.

БОД забезпечує, залежно від розміру виплат, розуміння і надання великих шансів для майбутнього людства. З давніх часів людина намагається звільнитись від первинної роботи для розвитку і реалізації своєї особистості. Раніше це відбувалось за рахунок інших, сьогодні ж, у момент розквіту індустріальної революції, ми маємо можливість виплачувати усім основний дохід.

З появою БОД виникають нові виклики, тому що лише регулярне виплачування грошей не являється стимулом для забезпечення подальшого існування людства.

---

¹⁷ Каспер/Мейерхофер: Управління персоналом, керівництво, організація, Відень 2002, ISBN 3-7073-0430-2
Фрезе, Еріх: Карманний словник Організації, Штутгарт 1992, ISBN 3-7910-8027-X

Енно Шмідт (Enno Schmidt) (1958), художник з Франкфурта-на-Майні, є співзасновником, підприємства Економіка та Мистецтво, та багато років був його членом – крім того, є членом фонду майбутнього соціального життя, Social Sculpture Research Unit в університеті Oxford Brookes і позаштатний викладачем міжфакультативного підприємницького інституту в університеті Карлсруе.

Даниель Хені (Daniel Häni) (1966) підприємець і Людина мистецтва, співзасновник і член керівництва підприємства „unternehmen mitte“ в Базелі. Великий культурний дім і кав'ярня в колишньому приміщенні штаб-квартири швейцарського народного банку в центрі міста.

НОВИЙ КОЛІР ПРАЦІ

Карл Маркс давно помер, Роза Люксембург також вмерла..., але колір праці залишився незмінним, він, як і завжди, - червоний. Не викликає сумнівів той факт, що під червоним прапором класової боротьби відбулось більшість подій у ХХ сторіччі. Ще Поль Лафарг (Paul Lafargue), відомий своїми інтригами зять Карла Маркса, говорив: „Якби праця була чимось добрим і піднесеним, то багатії не доручали б її робити бідним”. Таким було поняття „праця” у ХІХ сторіччі, залишаючись таким же самим і у ХХ столітті. За це поняття продовжують чіплятися ліві, профспілки; воно викликає відчуття якогось недоліку, і в той же час породжує думки про свою особисту перевагу. Таке тлумачення „праці” залишається вже в минулому, і хто відстоює його, той тісно з ним пов'язаний. Що ж це таке, новий колір праці?

Праця не є еквівалентною до засобів, отриманих за неї.

Соціальна безпека, інтеграція через засоби, отримані від роботи, право на отримання доходу, зумовлене „правом на працю” – такимим були етапи емансипації. Але, спрощуючи поняття „право на труд дає засоби для існування”, цей термін перетворився на „примусову працю”, на роботу там, де ніхто більше вже не працює, на програми зайнятості, на дискримінацію. Забороні на працю для безробітних протистоять власники робочих місць з допомогою „внутрішнього звільнення”. Погано, коли відбувається боротьба інституцій за виживання і коли їхні мотиви спрямовані проти нової орієнтації.

Є стільки роботи, скільки є людей. І лише червоної роботи, яка дає засоби для існування, стає менше. У такому розумінні „червона” означає: необхідність дотримуватись старих поглядів, погоджуватись на примусову працю, на несправедливість, навіть, якщо робота розподіляється справедливо. Новий колір – це можливість виконання роботи за бажанням. Сутністю праці стає творча складова. Це може виявлятися як у дрібницях, так і в серйозних вимірах, або навіть у інших формах.

Серп і молот

Червона класова боротьба – це анахронізм. Серп і молот символізують сільське господарство і промисловість. Пафос цього поняття – це праця „у поті чола”. Машини та оптимізовані технологічні процеси відібрали в нас багато із цього. Але екологічне і безпечне у довгостроковій перспективі сільське господарство фокусує свою увагу на розумінні процесів та їх наслідків. „Підкоріть землю собі” - сміливий переклад біблійного вислову Лютером. „Візьміть собі землю” - так звучить більш точна інтерпретація, візьміть її собі. Промислове сільське господарство призводить,

наприклад, до непоправних збитків для землі, рослин, тварин і людини. Хто хоче бачити, той бачить: виникають нові напрямки діяльності, які не завжди обов'язково мають фінансуватися виключно за рахунок і безпосередньо від продажу продукції.

У полоні достатку: повна зайнятість – це утопія.

Фактично, ми живемо в умовах надлишку товарів і вільних виробничих потужностей. Товарів є достатньо для кожного, але отримує їх не кожний. З кожним днем ідея повної зайнятості стає все більш утопічною. Робітники і роботодавці, їхні спілки і представники інтересів об'єдналися для досягнення спільної мети. Ті та інші обіцяють досягти повної зайнятості за рахунок росту. Хто не вбачає у цьому червоного кольору, той, напевне, дальтонік.

Кожен бажає працювати, кожному потрібні засоби для існування.

І тут на перше місце виходить одна ідея: запровадження безумовного основного доходу для кожної людини і стягнення податків з витрат замість стягнення податків з роботи. Це відбувається тому, що праця стає потребою. А це, в свою чергу, можливо завдяки основному доходу. Дохід припиняє бути нагородою, а стає безумовною необхідністю.

Багато роботи!

„Повна зайнятість для отримання засобів для існування” залишилась позаду. В той же час – роботи більше, ніж потрібно. Але вона вже іншого кольору, нового: людина працює тому, що бачить у цьому сенс. Ця робота менше орієнтована на виробництво продукції, вона не обов'язково або опосередковано пов'язана із грошовою винагородою; але незважаючи на це, вона не стає менш цінною. Вона більше орієнтована як на індивідуальні здібності, так і на індивідуальні потреби.

Якщо підсумувати сказане, то виходить ось що: усе те, чого не можуть робити машини, а може лише людина, - це нова робота. Вона стає кращою не завдяки зменшенню витрат, а завдяки збільшенню їх. Наприклад, у сім'ї, у сільському господарстві, екології, охороні здоров'я, школі, освіті, у наукових розробках і дослідженнях, у сфері культури, мистецтві, відпочинку, у ініціативах і проектах і, не в останню чергу, - у розвитку особистості... і у тисяча і одній – Вашій сфері діяльності.

Уявіть собі, що звичайного робочого дня Ви можете робити все, що Ви вважаєте доцільним.

До 1 травня 2007 року

Енно Шмідт і Даніель Хені

<http://www.initiative-grundeinkommen.ch>

Матіас Дільтей (Matthias Dilthey) є головою «Партії соціальної і справедливої демократії». Стаття була надрукована в квітні 2007 року в якості презентації моделі Dilthey для оформлення еманципованого БОД.

ОЧЕРК: „ПРО РОБОТУ”

Небагато можна написати того, про що ще не було написано раніше.

Я повинен працювати, щоб мати значимість.

Я повинен працювати, щоб отримати визнання.

Я повинен працювати, щоб прогнати найдорожчих мені людей.

Я повинен працювати, щоб не бути дармоїдом.

Я повинен працювати, щоб....

Я хочу працювати, щоб мати значимість.

Я хочу працювати, щоб отримати визнання.

Я хочу працювати, щоб прогнати найдорожчих мені людей.

Я хочу працювати, щоб не бути дармоїдом.

Я хочу працювати, щоб ....

Я хочу чи я повинен працювати? Працювати – що це взагалі?

Мабуть, немає більш невизначеного поняття, ніж поняття праці.

Візьмемо, наприклад, садівника: робота садівника полягає у догляді та упорядкуванні саду. А інші люди візьмуть в оренду сад, щоб у вільний час доглядати за ним та упорядковувати. І тоді робота у саду перетвориться на час для задоволення, на хоббі.

Тобто, можна стверджувати, що садівник не працює, а займається своїм хоббі.

Але й така аргументація не є обґрунтованою: безробітний садівник може в будь-який час взяти в оренду невеличку ділянку саду та займатися своїм хоббі. Можна вирішити, що все влаштувалось добре. Але безробітний садівник заявляє, що йому знову потрібна робота.

Ми спробуємо пояснити це протиріччя за допомогою терміна „трудова діяльність”. Трудова діяльність – це робота, за яку отримують гроші, як винагороду.

Але й таке визначення не зовсім точне: художник малює картину, на яку за життя художника не знаходиться покуця. І він помирає у злиднях. Тобто, він не здійснив ніякої трудової діяльності. А після смерті художника ця картина раптом набуває величезної цінності. Чи перетворилось неоплачуване хоббі у трудову діяльність?

Якщо змінити визначення і сказати, що трудова діяльність – це така діяльність, за яку людина, що її виконує, одразу ж отримує гроші як винагороду, то ця проблема буде вирішена.

Але таке визначення призводить до повного відокремлення продуктивності праці від трудової діяльності. І це відбувається тому, що якщо взяти, наприклад, вищезгаданого митця, то у його випадку він, який виконав роботу, не являється особою, яка виконала трудову діяльність, а спадкоємець картини – являється. Хоча спадкоємець не зробив нічого для виконання своєї „трудової діяльності” – бездіяльна діяльність.

Врешті решт, художник, який написав картину, мабуть, здійснив трудову діяльність без винагороди, тому що картина являється об’єктом бездіяльної діяльності спадкоємця.

Однак, згідно із визначенням, бездіяльної діяльності не може бути. І виходить, що поняття „трудова діяльність” веде в нікуди.

Кальвіністська етика праці намагається вирішити питання „що таке робота” і зупиняється на тому, що єдиним виправдванням існування людини є робота.

При цьому Кальвін розглядає поняття „робота” (у сучасному вигляді) у широкому розумінні. Наприклад, Кальвін зараховує працю домогосподині до роботи, як і хоббі садівника.

У сучасному світі, де існує граничний розподіл праці, при якому людина працює виключно для інших (мається на увазі виробництво, виготовлення), але майже не працює для себе, трудова діяльність не являється питанням доцільності, а скоріше – засобом до існування.

Якщо все-таки пов’язати засоби до існування з трудовою діяльністю, то виходить, що існують засоби до існування, отримані не в результаті виконання роботи, але також має місце робота, яка не дає засобів до існування.

Така ситуація сприймається як несправедлива тими людьми, які виконують роботу і не отримують за неї засобів до існування. А люди, які отримують засоби до існування і не виконують для цього роботи, обов’язково вимагають отримати своє.

Це неодмінно призводить до тимчасового збільшення отриманих засобів до існування без виконання продуктивної праці, тому що людина, що отримує засоби до існування без виконання будь-якої роботи, зробить усе, щоб перешкодити людині, яка виробляє засоби до існування, отримати їх.

Людина, що виробляє засоби до існування, рано чи пізно, в активній або пасивній формі все одно поставить перед собою питання, як отримати засоби до існування, не виробляючи їх.

З одного боку, значно менше часу потребує збут продукції, якщо не виробляти її самому, або займатись виробничою інновацією продукції. Як приклад, наведу рінгтони для мобільних телефонів або культ торгових марок.

Інновацією був би рінгтон, який, залежно від оточуючих шумів, збільшував би гучність. Або якийсь предмет одягу, що самостійно пристосовується до погодних умов. Не являються виробничими музичні зразки у якості рінгтонів або зображення торгових марок на одязі.

Рано чи пізно прибуток, отриманий не в результаті виробництва продукції, зникне сам собою. Це трапиться або через те, що люди, які виробляють продукцію і не отримують за це засобів до існування, не захочуть більше терпіти таке становище, або ж через те, що припиниться фінансування такої діяльності.

АВТОМАТИЗАЦІЯ І РОБОТА

У той час, коли ще декілька років тому було можливо виміряти показники продуктивності праці за допомогою різних методів (премії за високі показники у роботі, виконання вимог праці, необхідна освіта тощо), поширення автоматизації все більше виявляє слабкі місця і недоліки такої системи.

У автомобільній галузі все більшу кількість зварників замінюють роботами. Це призводить до вирішального запитання: чи працює зараз робот замість людини?

Якщо відповіді на це питання позитивно, то це призведе до майбутніх наслідків у визначенні поняття „робота”. І це тому, що за таких умов робота буде визначатись (у деяких сферах) створенням матеріальних цінностей або кількістю витраченої енергії.

Якщо відповіді на це питання негативно, тоді відкидається творча природа роботи за рахунок наведених вище протиріч.

Як сказав Карл Маркс, працювати можуть виключно машини. Якщо призначити робітника, який раніше займав місце робота (наприклад, зварника), щоб наглядав або управляв машиною, то марксистське визначення роботи визначиться.

Якщо ж робот не потребує наглядача або управління, тоді робітник буде отримувати засоби до існування, не виробляючи цінностей. Звичайно, це охоплює також і наведені раніше проблеми із визначенням.

Однак Маркс мовчить про варіанти, які передбачають продовження виплати зварнику незароблених грошей, вивільнюючи його від присутності на робочому місці, яке все одно не потрібне для процесу виробництва.

Якщо й далі продовжувати цю думку, то дійдемо до того, що робота і людину, яка управляє ним, можна буде розглядати як бригаду. При цьому, звичайно ж, виникає питання про розподіл винагороди між роботом і людиною.

Робот має чітко визначену нижню межу винагороди. Якщо він буде мати недостатньо енергії, щоб працювати (= зарплата), він без будь-якого жалю припинить працювати. Якщо заробіток піднімуть до належного рівня, то він мовчки, без проблем продовжить свою працю.

Беручи до уваги, що переговори з роботом відносно зарплати ніхто не веде, то щодо робітника, розмір його винагороди, отриманої за те, що не виконував продуктивної роботи, буде складати залишок, який залишить „партнер” робот після віднімання вартості енергії, і цим має задовольнитися.

Якщо відштовхуватись від протилежного, то чим нижчими є витрати на енергію, тим більше грошей залишається для винагороди людині, яка не виробляє цінностей – за умов, що ціна і прибуток залишаються незмінними.

В результаті такий підхід приводить нас до визначення, що продуктивна праця, яка дає засоби до існування (будь-якого походження – від людини чи від машини), являється нічим іншим, як економічно використаною частиною енергії у виробництві.

Із цього витікає принципова рівноцінність роботи, тому що об’єм використаної біологічної енергії чорнороба не набагато відрізняється від об’єма використаної біологічної енергії професора. А економічна орієнтація в обох випадках не може перевищувати однакового максимуму.

Одночасно з цим у першу чергу виявляється монетарна малоцінність роботи.

Це відбувається тому, що лише готовий, проданий та оплачений продукт являє собою створення монетарної цінності.

Диференційована монетарна винагорода роботи, яка не має монетарної цінності для виробництва, обов’язково призведе до порушення міцності системи.

Тепер можна було б окремо компенсувати усім учасникам, що приймають участь у монетарному процесі створення цінності продукта, зроблену ними роботу. Для цього необхідно однозначне розмежування процесу створення цінності продукта.

А таке розмежування ніяким чином не може відбуватися справедливо і порядно, як побачимо на прикладі „Автомобіль”.

Виготовлення автомобілів – це один бік. Мати ринок збуту для автомобілів – зовсім інше.

Для того, щоб побудувати автомобіль, необхідно небагато: трохи металу, трохи пластику, невелику порцію технологій, кремній (пісок) для чипів і скла – і автомобіль готовий.

Для того, щоб примусити автомобіль їхати, необхідно набагато більше витрат.

Тут вже потрібні нафтопереробні заводи, що виробляють пальне. Для якісного пального необхідна хімічна промисловість. Те ж стосується мастил і оливи.

Тепер вже автомобіль рухається, можна їхати. Але де ж необхідна дорога? Де заправні станції, щоб можна було доїхати додому із далечини? Де світлофори, що регулюють рух?

Автомобілі створюються швидко, але монетарну цінність вони приносять лише після продажу і оплати. Але хто буде купувати автомобілі, якщо немає доріг, якими можна їздити, і немає заправок, щоб купити пальне?

Таким чином, організація, що займається будівництвом доріг, вносить свій вклад у монетарний процес створення цінності автомобільної промисловості. Без будівництва доріг неможливо скласти вартість у автомобільній промисловості, а без автомобілів неможливо скласти вартість будівництва доріг.

Наше суспільство з чітким розподілом праці залежить навіть від телемана, який не займається продуктивною працею. Без людей, що постійно „працюють” перед телеекраном, телевізійні канали не змогли б отримувати прибутків від реклами, які сприяють їхньому монетарному створенню цінностей.

Чим більшим є розподіл праці в нашому суспільстві і в нашій економіці, тим меншою мірою створення монетарної цінності залежить від окремих особистостей або груп.

Якщо ми хочемо, щоб наше суспільство поновило або продовжило мирне та соціальне співіснування, ми повинні забезпечити людей засобами до існування, для цього ми будемо виплачувати кожному громадянину, який приймає участь у процесі створення монетарної вартості, певну долю у вигляді громадянського забезпечення або безумовного основного доходу (БОД).

Причому, мова зовсім не йде про якусь форму соціальної допомоги, а ми говоримо про наявність прав, логічно та адміністративно основаних на новаторській трудовій етиці.

Якщо неможлива однозначна, а значить, справедлива диференціація того, хто і наскільки має брати участь у монетарному процесі створення вартості, то справедливе рішення може включати в себе справедливий розподіл – як мінімум – частини отриманого прибутку.

Др. Саша Ліберманн (Sascha Liebermann) вивчав філософію, соціологію та психоаналіз в Університеті Йохана Вольфганга Гете в місті Франкфурт-на-Майні. Він є одним з засновників ініціативи «Свобода замість повної зайнятості» (2003).

Для цієї книги стаття була досить сильно перероблена на базі промови з нагоди 2-го з'їзду німецької мережі Основного доходу на конференції «Майбутнє справедливості» фонду Хайнріха Белля в Берліні 11.12.2004 р.

СВОБОДА ЧЕРЕЗ БЕЗУМОВНІСТЬ

Пропозиція безумовного основного доходу для усіх громадян – Визначення і наслідки

Феномен кризи

Усі європейські держави впродовж багатьох років борються з однією й тією ж проблемою, що потребує вирішення: з розвитком ринку праці. Суперечки в окремих країнах – незважаючи на існуючу між ними різницю, як з історичної, так і з культурної точки зору – є схожими, так само як і всі важливі концепції їхнього вирішення. Тут цілком можна говорити про загальноєвропейську кризу, тому що доволі важка ситуація не є результатом політики окремої держави. Перш за все, і на цьому слід наголосити, ця криза, по суті, не є політичною або фінансовою, а має законодавчий характер. В державах вона проявляється у їхній самоідентифікації як демократичного суспільства, що притаманне кожній з них у рівній мірі: очікуваного прибутку досягає той, хто займається трудовою діяльністю. Ті ж, хто не відповідають цим вимогам, зазнають невдачі. Хто не має роботи – свідомо чи ні – не виправдовує нормативного очікування свого суспільства. Його проблема у тому – саме в цьому полягає корінь кризи – що він не виконує своїх громадянських обов'язків, тому що трудова діяльність являється єдиним джерелом доходу, що нормативно визнається політичними об'єднаннями. На цій кризі і пов'язаній з нею „нездатністю” базуються усі засоби, які передбачають підвищений тиск на користувача, тобто усі програми, метою яких є „активувати” безробітних, ніби-то причиною важкої ситуації являється недостатня готовність громадянина нести свій вклад.

У Німеччині громадян перетворили на „споживачів” державної влади безробітних, ніби-то через нужду вони прохають про послугу, від якої з легкістю могли б відмовитись: громадяни опускаються до рівня споживачів. Суть полягає в тому, що безробітні не можуть вибирати, користуватись їм цією послугою чи ні. Їм необхідно мати дохід, щоб покрити свої витрати. Така криза автономії громадянина являє собою моральну чистоту, що витікає із невідповідності нормативних очікувань суспільства і залежності від компенсаційного доходу. Об'єктивна дискримінація, від якої немає порятунку, тисне на індивіда, навіть якщо той відноситься до цього з певною долею цинізму. Кожен споживач повинен бути готовим до санкцій у вигляді скорочення об'єму соціальної допомоги, якщо не виконує покладених на нього обов'язків. Хтось намагається через такий гнітючий стан знайти вихід у цинізмі, але замість звільнення від дискримінації, він лише викликає зворотню реакцію. Цинічні особистості намагаються таким чином відгородитись від тиску, що виникає під час видачі компенсації. Такий тиск чітко віддзеркалює загальну підозру громадян за принципом: той, кого не контролюють, нічим не займається, а лише використовує суспільство заради своєї мети. Така „політика активації” спрямована проти оплоту кожного демократичного суспільства – громадян.

На бік такого політичного рішення став дух педантизму, намагання постійно робити підрахунки. Альтернативами для такого стану речей повинен стати не творчий домисел на запитання: що ми хочемо? Яким повинно бути майбутнє нашого суспільства? Замість цього – подолання політичних дебатів, які вбачають у нас, громадянах, лише розрахункові або податкові величини. З виглядом експертів розглядаються альтернативні пропозиції, що відрізняються від вже випробуваних, і дається відповідь, що у найближчі декілька десятиліть криза на ринку праці знову зникне. Тільки-но минули роки з найбільшими показниками народжуваності, зникли і ствердження, що ситуація на ринку праці вирішиться. Але що змінить такий хід подій за умови загальної трудової повинності? Абсолютно нічого, тільки рівень безробіття у сучасному розумінні став би нижчим, або й зовсім зник на довгий строк. Свобода, а саме політична свобода громадян розвивається не за рахунок низького рівня безробіття або повної відсутності. Свобода вибору, свобода праці, яким завжди приділяли багато уваги і вважали правильними, можлива лише за умови, коли індивід є вільним від *обов'язку* отримувати дохід від трудової діяльності. Саме це являється метою безумовного основного доходу для усіх громадян від народження до смерті, але ми ще повернемося до цього.

Прагнення побудувати майбутнє на основі якихось розрахунків – саме ця ідея, схоже, являється символом нашого часу. Ми, правда, можемо розглядати це як відхилення, щоб поставити основні запитання. Вірячи у те, що у нас все вийде, якби ми лише змогли наважитись зробити кроки, що мають значення лише для розвитку нашого минулого із можливостями нашого часу. Але ми не бачимо цього, тому що із страхом дивимось на сьогоднішні проблеми і не помічаємо, наскільки вони є надуманими.

Символічна відмова від політичних спільнот вже давно вступила у силу. Вислів про те, що держави ведуть між собою змагання підприємствами, роботодавцями, студентами, – можна вважати справедливим. Політичні спільноти переоцінюються до місця у просторі і, що цікаво, саме тими, хто їх представляє – нашими політиками. Однак політичні спільноти з їх історією існують самі по собі, а не як сфери економічної конкуренції. Вони являються місцем перебування і притулком, на який зорієнтований досвід, діючий суб'єкт, його рішення. Спільноти існують самі по собі; місце у просторі, навпаки, може бути закритим, підприємство може зупинити свою діяльність, персонал можуть звільнити – на відміну від громадян. Політична спільнота ставить іншу мету: вона створює основу і фундамент економіки. Такий важливий погляд на сьогоднішня виключається, навіть із відкритих дебатів, щоб національні держави орієнтувались на ринок. Але що таке ринок? Він не існує без бажання політичної спільноти. Немає ринку без солідарного суспільства, з якого він походить; немає ринку без узгодження цінностей, на основі яких громадяни так рішуче переслідують свої інтереси. Тобто, ринок не являється складовою демократичного суспільства, а його похідною, і потребує останнього набагато більше, ніж суспільство потребує ринок.

Не лише прихильники переваг ринку потурбувались про популярність таких термінів, як конкуренція та ефективність – його критики також сприяли росту цих понять. У той час, як атакують лобістів переваг ринку, вбачаючи в них прибічників капіталізму, демагогів особистої відповідальності, – на кожне намагання посилити громадянство очікує така ж доля. Тих, хто сьогодні говорять про свободу та автономію громадян і пропонують безумовний основний дохід, звинувачують ліві у неолібералізмі, а неолібералисти, навпаки, – у прихильності до комунізму. У такому рефлекторному відкиданні ідеологічного табору ми вбачаємо проблему відкритої дискусії: неоліберали зовсім не є ліберальними, а ліві відмовляються посилювати позиції громадян. Обидва табори не вірять у зв'язок індивіда із суспільним добробутом, але свято вірять у те, що

за власним бажанням ніхто не буде робити вклад у загальне процвітання. З цієї причини вони пропонують ввести систему заохочення, тому що лише вона здатна настроїти індивіда на загальне: щось на зразок морквини перед носом, яка поведе громадян у тому напрямку, який буде вигідний для неолібералів. Ліві, навпаки, намагаються покласти на індивіда його частину обов'язків, який той має виконувати у „Державі потреб” – при формуванні ціни. Щось окрім трудової діяльності: виховання дітей, лояльність громадян, як громадян, до нормативного порядку, добровільна активна участь – для обох сторін все це не представляє ніякої цінності, хоча ми точно знаємо, що без них не здатне існувати жодне суспільство. Як брати по духу, так стоять сьогодні неоліберали та ліві у боротьбі проти свободи досягнення безумовного основного доходу. Тобто, обидві сторони являються симптомами, але не вирішенням наших проблем, обидві не розуміють, наскільки незамінними є громадяни, будучи фундаментом демократичного суспільства: без них усе є нічим.

Для прихильників ринку та критиків капіталізму легітимність влади через народного носія верховної влади, громадянське суспільство, під ідеологічною підозрою – як мінімум не є позитивом, на який вони посилаються. Замість цього вони звертаються до прав людини – абстрактного поняття, яке реалізується і вступає в силу лише через одну інстанцію: політичну спільноту. І якщо суспільство тримається не на громадянах, то на кому? Однак недостатньо лише вказати на основоположне значення громадян, необхідно також бути готовими нести відповідальність.

На противагу загальній недовірі, яка виявилась для нас, громадян, у реформах останніх років, ми, громадяни, вже досить часто висловлюємо свою думку. Там, де вкрай необхідні відкриті дискусії, де потрібно було б боротись за наше майбутнє, там ми схилиємось до думок експертів, не вбачаючи можливостей для якихось змін. А пропозиції реформ, які вимагають сміливих кроків, ризику, ми відразу ж відносимо до нереальних, ідеалістичних, утопічних; але де немає місця утопії, там немає можливості залишити „статус кво”, переступити через нього. Звичайно, конфлікт має в результаті перейти у рішення, правда, такі рішення необхідно приймати вже тоді, коли ми точно знаємо, куди приведе нас ця дорога. Через наявність кризи, відкрита дискусія – це саме те, що сьогодні нам необхідно.

Наша політична спільнота базується на принципах свободи, рівності та справедливості. Ми, громадяни, являємось фундаментом цього суспільства, ми – народний носій верховної влади. Наші чиновники, які займають у парламентах та міністерствах ключові позиції, отримують від нас завдання приймати рішення так, щоб зміцнювати наше суспільство і забезпечувати його довгострокове існування. Ми лише делегуємо цю відповідальність, ми не відмовляємось від неї. Говорять, що кожний народ має таких політиків, на яких заслуговує, - вони перебувають на своїх постах, поки ми схвалюємо їхні дії. Якщо вони не будуть відповідати вимогам і не будуть спроможні вирішувати покладені на них завдання, ми будемо змушені відмовитись від них або іншим чином повідомити, що рішення, які вони приймають, відрізняються від наших. Для цього існує багато шляхів і місць, а відкриті дебати якраз і являються таким місцем.

Але у чому це виражається? Інтелігенція, задача якої полягає у тому, щоб переводити політичні суперечки на суспільний рівень, розпалювати їх і пропонувати шляхи вирішення – але останнім часом про них почуєш небагато, особливо, коли біля керма перебував соціал-демократичний уряд. Замість висловлювань радикальної критики і розробки альтернативних рішень, вони служили і служать у політиці в якості консультантів. Контрпроекти, що здатні зміцнити суспільство, майже не вносились, а дебати зависали. Спочатку несміливо, а влітку 2006 року значною мірою активістам

основного доходу вдалося винести цю тему на відкриту дискусію. З'являється все більше ініціатив, які діють локально і організовують різні заходи. За календарем, де відмічено усі події, видно, що кожного тижня у всій Німеччині відбуваються все більше заходів.¹⁸ Здається, що ця західна країна, яка раніше не мала волелюбних традицій, раптом стала центром обговорення основного доходу.

Коли у грудні 2003 року ми почали відкрито обговорювати ініціативу „Свободи замість повної зайнятості” заради безумовного основного доходу, перспектива довести справу до публічної дискусії була невеликою. Однак резонанс у відповідь на нашу пропозицію безумовного основного доходу для усіх громадян і впровадження інших ініціатив підтвердив, що час для таких дебатів прийшов. Тим часом партії вже зайнялись цим питанням, і публічний тиск став вочевидь доволі сильним, навіть якщо дебати не дійдуть до широкого загалу.

Після того як дискусія на тему безумовного основного доходу, здається, міцно закріпилась у колах суспільства, прийшов час для диференціації. Щоб провести межу між безумовним основним доходом, де свободу сприймають серйозно, та іншими пропозиціями, що ставлять за мету лише лібералізацію існуючих соціальних послуг, розглянемо наступне.

БЕЗУМОВНИЙ ОСНОВНИЙ ДОХІД

Чому безумовний, а не просто гарантований?

Пропозиція безумовного основного доходу, про яку я хочу розповісти, формується на базі багатьох моделей, які відстоювались під визначенням основного доходу. Тому формуванню основного доходу також варто присвятити особливу увагу, тому що він впливає на ступінь розкриття свободи. У даному контексті свобода означає таке: громадяни можуть вирішувати, у якому вигляді вони хочуть внести свій вклад у загальний добробут. Тому що їхнє бажання робити це, поза усяким сумнівом, якщо надати їм таку можливість.

Системні розбіжності між різними точками зору з приводу основного доходу і можливими наслідками формуються паралельно з одним простим питанням: чи надавати основний дохід безумовно, щоб це був компенсаційний дохід, доступний кожній миті, чи це буде компенсаційний дохід, який отримають лише ті, хто тимчасово не отримує доходу за трудову діяльність? Поки що актуальним є останній варіант: кожний і сформований основний дохід завжди буде прив'язаний до нормативного обв'язку, отриманню доходу від трудової діяльності. Тому що саме по собі формування компенсаційного доходу, який надається, наприклад, повністю, ставить за мету *обов'язкове* повернення отримувача на ринок праці.¹⁹

Щоб чітко показати цю відмінність, ми говоримо про „безумовний основний дохід для усіх громадян”. Лише таке визначення підкреслює, про який основний дохід йде мова. Важливою ознакою являється прив'язка надання основного доходу до статусу, а не до об'єму виконаної роботи. Кожне суспільство являється чимось визначеним, має свою територію, на якій діє його правовий порядок, якому кожний громадянин повинен лояльно підкорятись. У громадян є не лише права, але й обов'язки, вони повинні відповідати за суспільство, якщо воно у небезпеці, навіть своїм життям. Лише консолідоване суспільство здатне проіснувати тривалий час, і лише таке суспільство

¹⁸ Форум акції основного доходу пропонує також графік подій, який має відображати всі події в рамках обговорення основного доходу у Німеччині; дивіться також <http://www.aktion-grundeinkommen.de>.

¹⁹ Тут ледве можна показати усі пропозиції, що підпадають під таку заміну функцію. Для дискусії дуже важливо підкреслити систематичний кордон, за яким можна перевіряти усі пропозиції.

може дозволити собі прийняти людину, забезпечити їй притулок або дати можливість перебувати без тимчасових обмежень. Таке суспільство може толерантно відноситись до „негромадян”, тому що довіряє своїм громадянам. Коли основний дохід не буде пов’язаний із особливим обов’язком, лише тоді свобода громадянина буде безумовно визнаною відігравати певну роль вже сьогодні – а саме, роль фундаменту нашого суспільства. Лише тоді громадяни будуть цілком і повністю приймати самостійні рішення: як вони бажають прожити своє життя, що вони вважають правильним і який вклад хочуть зробити у суспільний добробут. Така безумовна передача узгоджується з безумовним наданням громадянських прав в умовах демократії, тому що демократія ніяк не пов’язана з обов’язком виконання якихось дій. Лише за цих умов суспільство має перспективу проіснувати тривалий час, якщо воно вірить своїм громадянам – саме це і відображає сутність безумовного основного доходу.

Далі я хотів би пояснити, як формувати основний дохід, коли необхідно реалізувати цю свободу. Крім того, я спробую навести обгрунтовані припущення з приводу того, які виникнуть або будуть виникати можливості прийняття рішень, завдяки такому основному доходу, які це може мати наслідки у перспективі. Також обговоримо, які зміни необхідно зробити у всіх сферах нашого з вами суспільства.

Свобода замість опіки

Безумовний дохід здавна надавався кожному громадянину у будь-який час без контролю потреб – як дорослим, так і дітям. Таке всеохватне надання урівнює всіх громадян з точки зору їх потреб у основному доході. Являє собою не компенсацію занадто низького трудового доходу, а скоріше, являється негативним прибутковим податком. За рахунок такої негативної функції він зорієнтований, при всій ліберальності, у порівнянні із сучасними правилами, на ідеал доходу. Тому що лише тоді, коли рівень трудового доходу опускається нижче певної межі, громадянин отримує прибуток від такого податку. І навпаки, якщо громадяни отримують безумовний дохід у будь-який час, то це не являється ніяким видом діяльності і не декларується. Причому, у моделі із негативним прибутковим податком, де податкова декларація вважається виключенням із правил, безумовний основний дохід являється звичною справою.

Безумовний основний дохід посів би місце усіх старих трансферних послуг і мав би іншу законодавчу базу: він і став би доходом громадян. Це посилює б автономію та цілісність громадян, завдяки принциповому визнанню того, як це відбувається. Посилення позиції громадян якнайшвидше призводить до покращення нашого суспільства. Усі дискримінаційні процеси, починаючи від сьогоднішніх соціальних послуг, відмінили б, тому що вони надаються за принципом: лише той, хто працює, робить внесок у загальний добробут. Тобто, єдина мета, якій повинен служити основний дохід – це свобода, а не соціально-політичні фактори або вигоди ринку. Внесок на їхню користь розглядається лише як допоміжний фактор.

Безумовний основний дохід дав би можливість отримувати дохід не через *обов’язок* займатись трудовою діяльністю. Кожний вид діяльності був би однаково бажаним. Якщо необхідно, щоб сьогодні від суспільної діяльності залежало, чи приділяти трудовому доходу увагу чи ні, то згодом він би вийшов із цієї залежності. Виходячи з цього, постійне просування трудової діяльності вже не пропонувалося б ні фінансово, ні нормативно. Визнання основного доходу і його захист стимулюють до того, щоб використати можливість прийняття рішення, яке сьогодні вважається сміливим і ризикованим.

Важливо те, що чим вищим буде безумовний основний дохід, тим більше це буде сприяти свободі та відповідальності у суспільстві. Якщо встановити основний дохід на такому низькому рівні, як деякі вважали, то цього буде недостатньо, щоб вижити, і прийдеться звернутись до трудового доходу. Якщо сума буде занадто малою, нам не вдасться досягти того, до чого ми прагнемо: свободи.

Зміцнення сім'ї

Безумовний дохід міг би підтримати батьків, а значить, і сім'ю. Сьогодні батьки нерідко стоять перед дилемою: чи піддатись очікуванням зробити кар'єру і рано віддати своїх дітей під опіку закладів соціального обслуговування, чи самостійно піклуватись про дітей і відмовитись від прагнення успіху і кар'єри.

Якщо пріоритетною є трудова діяльність, то батьки змушені рано вирвати своїх дітей із лона сім'ї. Важко передбачити, які наслідки це буде мати у майбутньому, однак опираючись на те значення, яке відіграють діти для батьків, можна зробити певні висновки. Саме тому ми повинні дати можливість батькам зробити вибір на користь їхніх дітей. Це лише в тому випадку, коли вважати роботу найважливішим фактором. Як правило, сім'я – це найкраще місце для дітей. І чим раніше діти відвикають від сім'ї, тим вагомішою є шкода для їхнього розвитку. Перш за все, цього вже ніколи не виправити і на конкретне життя неможливо буде вплинути. Цілісність окремого життя порушується, а наслідки впливають не лише на жертву, але й на усе наше суспільство.

І навпаки, безумовний основний дохід дав би батькам можливість вільно приймати рішення, що для них важливіше (2 дорослих, 2 дітей = 4 основні доходи). Завдяки основному доходу, вони змогли б або більше часу проводити з дітьми вдома, або за ці гроші найняти няньку або оплатити соціальний заклад.

Перспектива для молоді

Тиск, який сьогодні відчувають молоді люди на собі, - це ворог будь-якого прагнення. Їм навіюють обов'язок за будь-яких умов знайти шлях на ринку праці, незважаючи на те, що цей ринок все менше і менше потребує кадрів. Ми не дозволяємо їм отримати інформацію, спробувати себе у тому, що їм цікаво, якщо вони одразу ж не прив'язуються, і це в той час, коли традиційні надійні шляхи розвитку кар'єри стали ненадійними, а знання старіють дуже швидко. Причому, ми порушуємо питання про „розумне суспільство”, у якому накопичення знань і створення бази для вирішення проблем стає все більш важливим, а отримання нових знань протягом життя стає неминучим; однак ми не намагаємось створити для цього передумови. Якщо у майбутньому ми прийдемо до того, що постійно будемо замислюватись над усе новими і новими проблемними питаннями з метою пошуку рішень, то це буде потребувати самостійності мислення і здатності до самоосвіти. Хоча ми й чути не хочемо про освіту, як про самоосвіту.

Беручи до уваги наш добробут і скарги суспільства, молоді доводиться дуже неоднозначно сприймати сучасні дискусії про наше майбутнє: з одного боку, вони ростуть при повному достатку, яке стало для них таким звичним, що ми його не відчуваємо; з іншого боку, ми, здається, впевнені, що вирішити наші проблеми можна лише шляхом обмеження свободи за рахунок опіки і диригентства, ніби-то ми бідна країна. Готовність індивіда взяти на себе відповідальність, що вже сьогодні помітно і відчутно, не береться до уваги.

Безумовний основний дохід міг би дати молоді свободу пошуку того шляху, куди б прикласти свої сили. Вибір професії не повинен відбуватись за умов тимчасових обмежень і будь-якою ціною. Навчання також має бути вільним від напруженого

прагнення отримати диплом, який має вагу на ринку праці, – ця напруга вже сьогодні призводить до зворотнього результату. Безумовний основний дохід дозволить збільшити можливість самодетермінації та буде сприяти розвитку плюралізму.

Цікавість і досвід

Оскільки основний дохід звільняє від обов'язкового отримання спеціальності для ринку праці та вияву життєво важливих інтересів, продиктованих кар'єрою, бездіяльність набуває іншого значення. Пізнання чогось нового для себе самого могло б стати життєвим кредо.

Цікавість стає передумовою мислення, підштовхуючи до невідомого, бажаючи пояснити і зрозуміти його. Залежно від того, наскільки рішуче ви готові до цього, вже ставши дорослим, залежить, чи буде цікавість бажаною, чи штучною. Саме це може стати девізом освіти. Перед школами постало б завдання сприяти індивідуальній появі цікавості у дітей. Вже сьогодні цікавість та інтерес, самовіддача та активність являються рисами, сформованими у навчанні. Цікавість також являється базою зробленої кар'єри. Якщо розглядати сьогоднішню реалізацію особистих вподобань та інтересів у роботі, як щасливий випадок, то завдяки основному доходу покликання та професія зможуть співпасти, тому що професія стала б тим, до чого є нахили, і була б свобода йти за покликанням.

Віра у цікавість і відчуття відповідальності батьків роблять таку свободу можливою. Тут можна заперечити, що сьогодні батьки добре виконують свої обов'язки, викликають цікавість у дітей, і їх хвилює все, крім школи. А давайте поставимо питання, яку долю у цьому посідають існуючі звичаї? Чи сприяють взагалі наші учебні заклади розвитку цікавості? Чи не дуже часто рішення приймаються за батьків, чи довіряють їм взагалі – що отримують при загальній обов'язковій шкільній освіті? Чи можна розглядати негативну позицію школярів як протест проти того, що їх не сприймають серйозно? Над цим слід поміркувати, чи не занадто швидко ми робимо висновки, звідки беруться такі проблеми.

Іновації та дозвілля

Безумовний основний дохід зміцнив дух новизни. Він створив фінансову захищеність, яка дозволила і сприяла бездіяльності. Останнє являється умовою появи нового, розвитку ідей та заняття справами заради них самих.

Іноваційні ідеї розвивались би вільно, і ні у кого б не було хвилювання про завтрашній день. Поява ідей не залежала б від ринкового збуту. Молоді підприємства, які намагаються встати на ноги, отримали б підтримку за рахунок основного доходу і могли б спокійно запропонувати продукт без необхідності занадто рано забирати його з ринку. Це також сприяло б різноманіттю підприємництва, також і науковій діяльності, і все це завдяки допомозі основного доходу. Якщо сьогодні вчені вважають, що повинні відмовитись від своєї професії через те, що не можуть отримати місце в університетах чи НДІ, то у майбутньому вони будуть мати можливість об'єднатись з іншими, їхнє майбутнє буде забезпеченим, і їм не потрібна буде посада.

Вільна розробка ідей, визнана політичним суспільством, якому вже не буде притаманна ганебна мітка „божевільності”. Свобода стане чимось зрозумілим сама по собі. Відданість та творчий підхід стали б величинами, на які б опиралася будь-яка діяльність і трудова включно.

У той час як політика ринку праці полягає в просуванні низьких окладів та дотуванні трудової діяльності, а також перерозподілі робочого часу з метою створення нових

робочих місць, тобто збереженні ідеалу трудової діяльності, безумовний основний дохід звільнив би від цього ідеалу.

Ніхто більше не буде *безробітним*, тому що кожний зможе проявити ініціативу там, де сам вважає за необхідне і правильне. Діяльність набуде багато відтінків – як вже сьогодні ми можемо бачити, однак визнаємо дійсним лише одне: трудову діяльність. Це привело нас до сумного стану, у якому ми нині перебуваємо. Основний дохід, навпаки, зрівняв би кожний вид діяльності.

Лише це дозволить відкрити радикальні можливості прийняття рішень для кожного з нас. Ця свобода можлива, якщо дотримуватись однієї вимоги: неважливо, яке рішення приймає людина, але воно має представляти собою розумну відповідь на можливість набуття свободи. Однак, не вказано, у чому саме полягає розумна відповідь. У кар'єрі, у суспільній діяльності чи у сім'ї: прийняття цього рішення залишається особистою справою кожного з нас.

Підприємство і співробітники

Роботодавці, як державні, так і приватні, повинні були б наймати готових до діяльності співробітників. У їхні обов'язки входило надати пристойні умови праці, щоб робітник погодився. Підприємства, які своїх співробітників зіштовхували лобами і намагались досягти результату за рахунок тиску, незабаром втрачали працівників, якщо брати до уваги безумовний основний дохід, тому що основний дохід дає можливість для переговорів. І робітники завжди були б захищені. Більш того, вони могли б домовитись про оплату та про організацію робочого часу. Вік виходу на пенсію більше б не визначався загальними засадами. Всі ці рішення могли прийматись самим індивідом.

Сьогодні підприємства, які бажають звільнити співробітників, стоять перед конфліктом: з одного боку, вони повинні бути новаторами за зберігати ресурси, тобто, робочу силу. З іншого боку, вони повинні створювати робочі місця, навіть якщо їх не потребують. Якщо вони оберуть перший варіант, то підпадуть під жорстку критику, якщо оберуть друге, то все одно не уникнуть критики, тому що повинні використовувати технологічні рішення проблем в повному обсязі. Там, де підприємство відмовляється це робити, політичне суспільство відмовляється сприймати новаторство. Кожне з означених рішень здатне привести до небажаних наслідків. Із цієї дилеми ми можемо вийти, якщо автоматизація буде мати сенс і якщо ми будемо використовувати підходящі нам можливості. Так ми робимо вклад у збереження ресурсів та повернення життєвого часу, - можливість його використання і є початком свободи.

Безумовний базовий дохід зміг би зміцнити економіку, тому що непродуктивні види промисловості та економічні галузі будуть підтримуватись не за рахунок політичних роздумів про соціальну сумісність. Дотації, які сьогодні мають місце в одних галузях з метою підтримки попиту у майбутньому, не обіцяючи довгострокових можливостей, перебували б у розпорядженні інших галузей. Багато цільових дотацій, які можуть сьогодні отримати лише ті, хто прямує за конкретною метою, стали б надлишковими – основний дохід слугував би краще багатьом іншим галузям, ставши дотацією для досягнення свободи, а не якоїсь певної мети.

Лобювання ділової активності та поява новацій стали б природною метою політичних рішень. Такі добре знайомі феномени на виробництві як „внутрішнє звільнення” або навмисне пошкодження на робочому місці, відійшли б в минуле. Тому що сьогодні вони є реакцією на страх втратити роботу і законний дохід; основний дохід ліквідував би цей страх, а з ним і феномен, що виникає з цієї причини.

Тут залишається лише згадати, що безумовний основний дохід здатен глобально звільнити суспільство від бюрократії у всіх сферах, включаючи і соціальні системи. Тому що вже сьогодні контроль та опіка у всіх сферах були б непотрібні. Замість примусового працевлаштування та примусового підвищення кваліфікації з боку держави, можна було б створити незалежні агенції з працевлаштування, куди кожен міг би звернутись з власної ініціативи. Консультації слід проводити і в майбутньому, але вони мали б проводитись професійно і незалежно від державного контролю.

Податки та оподаткування

Аналогом безумовного основного доходу являється пропозиція про надання усіх засобів на фінансування публічних завдань через збір податків на споживання, а не на прибуток.²⁰ Сьогодні у більшості країн використовується змішана система оподаткування – податок на дохід (прибуток) та споживання, тобто крок за кроком перейдуть виключно на збір податку від споживання. З цього приводу вже існують міркування, наприклад, у авторстві Гельмута Пельцера (Helmut Pelzer) та Уте Фішера (Ute Fischer).²¹

Податок на споживання збирали б всередині країни, він має локальний характер. Податок збирався б там, де споживається продукція або надається послуга. Дискусія про те, а що робити далі, якщо буде недостача коштів (податковий оазис), втратила б свою актуальність. Податки нікуди не зникають, а збираються там, де має місце споживання. Імпорт, наприклад, з Китаю, який сьогодні коштує дешевше, ніж товари, вироблені у Німеччині, мав би податок на споживання. Національне ціноутворення було б у кращому стані, ніж сьогодні, стало б сильнішим.

Для того, щоб розмежувати податки на різні групи товарів та послуг, потрібна диференціація податку на споживання за групами товарів та послуг. Товари щоденного вжитку обкладалися б меншим податком, ніж предмети розкошів. Тут також діяв би принцип: хто споживає більше – платить більше.

Податком обкладається не номінальне володіння засобами, накопичення грошей, а їхні витрати. Інвестори звільняються від податків, а споживачі, які користуються чужими послугами, платять податки. Оскільки для нашого суспільства вирішальним являється не володіння громадянами значними сумами, а як вони ці гроші витрачають.

Такий вид оподаткування сприяє бережливому використанню ресурсів, тому що завдяки податку, великі витрати ресурсів несуть у собі великі затрати. Це стане відчутним вже під час виробництва товарів, які потребують використання великих ресурсів, тому що бережливе використання ресурсів призведе до зниження витрат. Відношення до інвестицій та споживання більше не буде рівнозначним. Оподатковуватись будуть не вклади у ціноутворення, тобто інвестиції, продуктивна трудова діяльність, а споживання: податки будуть покладені не на створення благ, а на їх споживання.

У поєднанні із безумовним трудовим доходом податок на споживання призведе до радикального зниження так званих допоміжних окладних витрат, тому що основний дохід повністю замінить теперішні соціальні послуги. Основний дохід буде фінансуватись не взносами із соціального страхування, а податком на споживання. Це

---

²⁰ Дивіться також пропозиції Бенедикта Хардопа (<http://www.hardorp-schriften.de>), який з 1960-х років займався питанням споживчого оподаткування. Гьотц В. Вернер (Götz W. Werner) спирається на ці пропозиції в своїй книзі „Доход для усіх” (Köln: Kiepenheuer & Witsch 2007).

²¹ Дивіться Helmut Pelzer/ Ute Fischer... також за адресою <http://www.FreiheitstattVollbeschaeftigung.de> в рубриці „Тексти і література“.

знизить трудові витрати підприємства. Таким чином, ми звільняємо процес ціноутворення від значного навантаження, яке він несе сьогодні. З адміністративної точки зору податок на споживання принесе значне спрощення та звільнення від бюрократії. У розпорядженні фінансування основного доходу та інших державних задач будуть нові засоби, які з'являться в результаті такої економіки.

Перехід нашої податкової системи на податок на споживання дотримується принципу, який лежить в основі безумовного основного доходу: діяльність на благо суспільства та готовність до іноваційних процесів, ініціювати та зміцнювати. Лише така політика здатна надовго зміцнити наше суспільство.

Заперечення

„Але хто ж тоді буде працювати? І хто буде робити справи, які не дуже привабливі, але неминучі?”

Роботи і далі вистачить усім, навіть зараз ті, хто відданий своїй справі, хто асоціює себе з нею, будуть ще більш мотивовані основним доходом. Це ті, хто саме сьогодні створюють щось нове. Однак вони більше не змушені будуть віддаватись трудовій діяльності. А там, де існують простіші види діяльності, які треба виконувати надійно і сумлінно, громадяни будуть відмовлятися у майбутньому від поганих умов праці, вибираючи кращі.

„Яким повинен бути розмір основного доходу?” На сьогоднішній день дані про розмір основного доходу пов'язані з однією простою проблемою: купівельна спроможність доходу базується на теперішніх цінах. Якщо основний дохід вплине на зміни у нашій структурі цінностей, то разом з нею зміниться також і оцінка певних видів товарів та послуг, і як наслідок – співвідношення цін. Передбачається, що деякі товари зникнуть з ринку, а на деякі зросте попит. На жаль, поки що ми можемо лише припускати, а не надавати інформацію про реальний розвиток подій.

Однак, перш за все бажаний розмір основного доходу повинен визначатись не експертизою. Спеціалісти можуть оцінити хіба що можливість реалізації бажаного розміру, але не наші бажання. Для цього необхідно спочатку поборотися, тобто, у більшій мірі, він залежить від того, яким він повинен бути, згідно з нашою думкою. Математичні моделі не можуть замінити політичний устрій, як багатьом це сьогодні здається.

Без довіри немає майбутнього

Свобода *небезпечна* – для тих, хто її боїться. Ті, хто її боїться, не довіряють самі собі, а іншим ще більше, і як наслідок: опіка та контроль. Сьогодні цю недовіру представляють під виглядом турботи. Правда, ті, хто пропонують програми зайнятості, нав'язують також робочий договір.

Ні ринковий радикалізм, для якого люди являються лише істотами, що потребують стимуляції, ні турботливе обслуговування громадян, яке вважає діяльність за субсидію найважливішою формою, не збираються надавати громадянам можливості для самодетермінації. Те, що сьогодні називається „консультацією” („активаційна соціальна політика”) і в той же час погрожує санкціями, свідчить про безпорадність, через невдалі минулі концепції.

Якщо ж ми не хочемо зарити фундамент нашого добробуту, ми маємо повірити в те, що індивід має бажання внести свій вклад. Наше суспільство здатне існувати лише тоді, коли ми, громадяни, будемо вільними самі приймати рішення, на цьому базується наш ліберально-демократичний порядок – основний дохід буде лише ознакою подальшого розвитку.

Рональд Блашке (Ronald Blaschke) 1959 року народження, вивчав філософію і педагогічні дисципліни. Він вже багато років поспіль бере участь в німецькому соціальному русі і в галузі політичної освіти. Блашке належить до ініціаторів німецької мережі Основного доходу. Він викладає і видає статті на тему Основного доходу, бідності, майбутнього праці, громадянської зайнятості.

Ця стаття була взята зі збірника віденського конгресу „Основной дохід – означає працювати вільно“, видавництво Aginus, Берлін 2006 рік.

Свобода – Ліберальна демократія – Безумовний основний дохід

Метою цієї статті є обґрунтування зв'язку між свободою, ліберальною демократією та безумовним основним доходом. Після пояснення таких термінів, як свобода, ліберальна демократія та республіканське суспільство будуть визначені можливі загрози з боку ненадійного працевлаштування, бідності та політико-адміністративного тиску, а також основні соціально-економічні умови свободи та ліберальної демократії. Безумовний основний дохід розглядається і обґрунтовується як одна з таких умов. Крім того, обговорюються культурні та матеріально-інфраструктурні умови свободи та ліберальної демократії. Наочно демонструється, чому для безумовного основного доходу необхідна сильна держава, в той час як засновується така економна²² громадянська держава.

1. Пояснення термінології: автономне суспільство, ліберальна демократія, республіканське суспільство, діяльність та свобода діяльності

Автономне суспільство – це суспільство, яке визнає той факт, що правила, норми існування та спільна діяльність людських індивідів створені їхніми ж руками. **Дійсно автономне суспільство** – це суспільство автономних індивідів, які є вільними у союзі з суспільством і є вільними в організації себе як індивідів²³. Звичайно, автономія індивідів заснована на визнанні плюралізму, тобто, множини розмаїття людей²⁴.

Суспільство, засноване на ліберально-демократичних принципах, поєднує свободу з демократією: „Ліберальна демократія... – це прагнення забезпечити ефективність держави як гаранта миру та посередника між груповими та індивідуальними інтересами та піклування про те, щоб групи могли вільно формуватись, а індивіди – вільно висловлюватися та обирати спосіб життя за своїм бажанням. Іншими словами, ліберальна демократія прагне того, щоб досягти свободи дій для держави, індивідів та об'єднань, і яка робить свободу індивіда умовою свободи для інших²⁵”.

Свобода індивідів має на увазі, з одного боку, свободу слова, висловлювання своєї думки, зборів тощо, а також свободу громадянських та політичних основних прав (негативна свобода, свобода від...). З іншого боку, свобода розуміється як свобода дії (позитивна свобода, свобода для...). Свобода дії має два пов'язаних між собою рівня. Вона означає свободу облаштування особистого життя (життєвий проект, спосіб життя,

²² У подальшому мова йтиме про громадян обох статей.

²³ Див. Bauman 2000: 195ff.

²⁴ Див. Arendt 1994: 14f.

²⁵ Bauman 2000: 219f. порівняйте Карла Маркса та Фрідріха Енгельса в їхньому Маніфесті комуністичної партії: „Політична влада у власному розумінні слова – це організоване насильство одного класу для тиску над іншим...Замість буржуазного суспільства з його класами та їхніми ворогами народжується асоціація, у якій вільний розвиток кожного являється передумовою вільного розвитку інших” (Marx\Engels 1963: 43)

реалізація). І ще вона означає свободу створення суспільства: прийнятних умов для вільної самореалізації та умов для суспільного добробуту, тобто, загального щастя та індивідуальної свободи для всіх. Тобто, свобода означає „не лише негативну свободу від якое примусу, що не хочеться чогось робити, а у позитивному розумінні, як можливість вільно розпочати щось робити, займатись тим, до чого прагнеш... І це, перш за все, означає здатність взяти під свою відповідальність умови свого особистого життя, сформулювати значення „загального добробуту” та спрямувати до цього суспільні організації з метою втілення в життя”.²⁶

Під діяльністю ми розуміємо людську діяльність, яка відбувається безпосередньо між людьми і торкається особистого способу життя. Основною умовою для діяльності являється факт плюралізму, тобто, множини розбіжностей у людей. Свобода дії значною мірою являється свободою досягнення мети. У дійсно демократичному суспільстві автономних індивідів обговорюються питання загального добробуту та умови особистого життя як суспільні, які торкаються усіх (суспільство) (*res publica* – влада народу), тому що суспільно-політичні, а не власні інтереси являються основними умовами для життєвої реалізації індивіда. Насправді демократичне суспільство – це республіканське суспільство: „У республіки немає мети... просувати вже існуючу модель „гарного життя”, але є мета привести своїх громадян до вільного обговорення та зміни життєвих проєктів, яким вони надають перевагу...”.²⁷ Спільний пошук загального благополуччя у цьому суспільстві – це завжди незакінчений проєкт. Зміни існуючого притаманні цьому суспільству, тому що уявлення про гарне життя та загальний добробут також змінюються, потребуючи змін основних умов для їхнього досягнення.

Діяльність встановлює простір суспільства не як загальний, а як суспільно-особистий простір:²⁸ тому що громадянин, будучи одночасно і індивідуальною особою, і вилученим з суспільства, вносить у суспільно-політичний простір своє власне, свої особисті життєві проєкти та погляди, свої „уявлення про гарне життя”, свої інтереси, турботи та труднощі. Тобто, це завжди те особисте, про яке говорить спільнота. Вільною людиною є громадянин, а не якась абстрактна політична особа. Людський індивід, назва говорить сама за себе, неподільний. Людський індивід вплетений у „переплетення людських питань”: іншими словами, наприклад, робітник, який функціонально входить у систему ринку (праці) (інклюзія). Суспільно-приватний простір, республіканське суспільство – це „Арена, на якій індивідуальні та групові інтереси перетворюються на суспільні питання, які рівною мірою торкаються усіх громадян”.²⁹ Для Горца (Gorz), якщо опиратись на афінський приклад, цей простір був явищем „культурного суспільства”, мета якого „полягає в мотивації кожного окремого члена до постійного самовизначення у змаганнях та командних іграх та у намаганні перейти певну межу. Це прагнення переваги являється загальною метою для всіх”.³⁰

Давайте засвоїмо: ліберально-демократичне суспільство робить ставку на свободу індивідів, на республіканське суспільство та на державу, яка підтримує та оберігає індивідуальну свободу та республіканське суспільство.

²⁶ Bauman 2000: 156.

²⁷ Bauman 2000: 268.

²⁸ Див. Arendt 1994: 171ff.

²⁹ Bauman 2000: 262

³⁰ Gorz 2000: 243.

2. Страх пожирає республіканську душу – Втрата свободи дій та суспільно-приватного простору

а) Ненадійність працевлаштування

У демократичних суспільствах не існує органів з контролю цензури. Існує зростаюча загроза для свободи мислення, думки та зборів, але вони все ж існують. Однак: „Шанси перетворення тиску на свободу дії не дуже високі”.³¹ Чому?

Відповідь є такою: свобода дії повинна базуватись на соціальній захищеності та впевненості у завтрашньому дні. Політична економія соціальної незахищеності та невідомість загрожують свободі дії. Тому що хвилювання індивідів, пов'язані з творчістю та діяльністю, тобто, з проектом особистого життя, які зумовлені надією та вірою у майбутнє, а значить, і у сьогоднішнє, блокуються питаннями ненадійності працевлаштування. Ненадійність працевлаштування означає, що „кожен з нас вразливий, і кожна соціальна посада – якою б високопоставленою вона не здавалася б – досить хитка; також і привілеї досить ненадійні і знаходяться під загрозою”.³² Багато хто вважає так: „Засоби до існування, цей оплот усіх життєвих планів та надій, що робить їх можливими та розумними, що сповнює їх енергією для втілення у життя..., став крихким, непередбачуваним та ненадійним”.³³ Сумніви та непередбачуваність являються перешкодою для особистих планів на майбутнє і, як результат, оманим та солідарним дискурсом у інші умови особистого життя, а також життя інших. „Без надійного джерела доходу багато хто захищає свої погані умови. Але ніхто не може їм дорікнути у цьому. Коли люди змушені з ранку до ночі піклуватись про своє економічне виживання, то багатьом вже не вистачає фантазії, щоб уявити світле майбутнє”.³⁴ „Глобалізація”, „реформа”, „вилучення нерентабельного товару”, „раціоналізація та конкуренція” – ось ті слова, які несуть у собі вербальний жах для захисту поганого сьогоднішнього, відсутності альтернативи у теперішньому і, таким чином, застою аж до самого знищення суспільно-приватного суспільства. Ці вербальні посередники страху, звичайно ж, являються виразом реального та ідеологічного нео, або навіть ринково-ліберального панування.

б) Бідність та соціальна нерівність

В умовах політичної економії, невпевненості посилена політична нерівність та бідність сприяють втраті автономії, іншими словами, - загальній втраті свободи дії. Соціальна невпевненість середнього класу у завтрашньому дні посилюється враженнями від бідності, дискримінацією та ізоляцією бідного прошарку. Щоденні клопоти про предмети першої необхідності обмежують суб'єктів, що потерпають від бідності та нестатків, від можливості діяльності настільки, що про свободу дії вже й не варто говорити. Грошові, матеріальні, культурні та тимчасові джерела для участі у процесі дії (обговорення) повністю вичерпані. Верхівка суспільства, так звані лідери політичної економії невідомості, роблять усе можливе, щоб захистити свої привілеї та багатство від бідних та маргіналів. Замість соціальної захищеності для всіх, вони клопочуться про легітимну, військову та поліцейську безпеку для себе, своїх сімей та джерел влади – як на національному рівні, так і на глобальному. Соціальна держава, яка має гарантувати соціальну захищеність, обмежується, ліквідується. На її місці створюється безпечна держава з повним контролем – не без наслідків від ліквідації

³¹ Bauman 2000: 243.

³² Bauman 2000:244.

³³ Bauman 2000: 255.

³⁴ Ratz\ Patemoga\ Steinbach 2005: 45.

громадянських та політичних основних прав. Суспільно-приватний простір знаходиться у великій небезпеці.

с) Відміна основних прав та політично-адміністративного пригнічення

Інші причини, але такі ж наслідки по відношенню до свободи дії мають відміна основних прав та посилений політико-адміністративний тиск на бідних та безробітних. „Втрата автономії, тобто, порушення свобод разом із соціальними та правовими нормами самостійного вибору способу життя являються не лише безпосередніми побічними явищами бідності та безробіття, але також являються наслідком політико-адміністративних дій та програм, які за логікою програми workfare (система соціального забезпечення, що стимулює безробітних хапатись за будь-яку роботу), покликані „активувати” безробітних та залучати до трудових відносин”.³⁵ Втрата автономії у таких осіб (а також тих, кого це стосується потенціально) стає актуальною тоді, коли „з метою загального „благополуччя” відмінюються захист робочого місця, доходу, тарифів, звільнення, а також свобода вибору місця перебування; і особи, які протягом тривалого часу не мають роботи, з метою приєднання під загрозою застосування серйозних санкцій, змушені робити все, що їм скажуть, де їм скажуть і за будь-яку плату”.³⁶ Як це було зроблено у Німеччині СДПН, Союз 90/ Зелені, ХДС/ХСС та ФПН у Законі про ринкову реформу (Закони Гарця). Цей закон також порушує право на трудову діяльність. У частині III, статті 6 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права сказано: „(1) Країни-учасниці визнають право на трудову діяльність, яке регламентує можливість для кожного отримувати засоби до існування як нагороду за вільно обрану або запропоновану роботу, а також роблять усі можливі кроки назустріч захисту цього права”. Захисників примусової праці не лякає навіть втручання у особисте життя: навіть у найбільш інтимні куточки, у вигляді демонстрації особистого способу життя, а також погрози соціально-детективного контролю способу життя – усе це знаходиться у межах базового забезпечення шукачів (IV закон Гарця).

На прикладі бідних та безробітних демонструють, що чекає на кожного, хто „випадає” із суспільства: повна втрата автономії, позбавлення достоїнства та контроль над людиною, зневага основних прав, а також інтимної та особистої сфери життя.

Ненадійність працевлаштування, соціальна нерівність та бідність, політико-адміністративний утиск, а також порушення дійсних громадянських політичних та соціальних, економічних прав викликають страх втратити соціальний стан, страх соціального відторгнення, страх злиднів, позбавлення достоїнства через державно-адміністративний утиск та контроль. Пригадується фраза із фільма режисера Райнера Вернера Фасбіндера: „**Страх поїдає республіканську душу**”. Оскільки не суспільний добробут, не загальне щастя та індивідуальна свобода для всіх являються орієнтиром для суспільства, не основні умови для просування особистих, вільно обраних життєвих планів. У центрі уваги знаходяться економічні питання місця та конкуренції, прогнози приросту та споживання, обговорення фактів неробства, мілітаризації, внутрішнього та зовнішнього озброєння. Громадяни опускаються до рівня заляканих, деполітизованих, а, значить, стертих з лиця землі риночних суб’єктів, до яких держава може застосувати репресії або принизити.

Явище втрати суспільно-приватного простору являється розколом суспільства на відокремлених один від одного індивідів та суспільних груп, а також стійкою загрозою

³⁵ Offe 2005: 135.

³⁶ Там же

з боку сильної, бюрократичної, авторитарної та тоталітарної держави. Держава не являється посередником та поборником індивідуальних свобод. Вона являється довгою репресивною рукою нео- або ринкового лібералізму.

Лібералізм, сфокусований на політичних та громадянських свободах, не цікавиться соціально-економічною та психологічною базою цих свобод. Нео- та ринковий лібералізм знищує ці основи. Нео- та ринковий лібералізм антиліберальний, антидемократичний, а також являється антиреспубліканським. Нео- та ринковий лібералізм веде до ліквідації основних прав та до створення держави з постійним контролем.

3. Безумовний основний дохід як соціально-економічна основа свободи дії та ліберальної демократії.³⁷

Безумовний основний дохід³⁸ - це дохід, „який соціально мотивує громадянина, без запитань вбачає у громадянину людину”.³⁹ Громадянин, споживач безумовного основного доходу, по-перше, не повинен принижуватись до робітника або економного громадянина, який користується згаданими вище політичними та громадянськими правами, але повинен робити все можливе на ринку праці, щоб реалізувати життєві плани та проекти майбутнього, публічно обговорюючи їх та створюючи для цього основні умови. По-друге, громадянин, споживач безумовного основного доходу, не повинен бути політично заангажованим суб'єктом, що укладає договори, більш того, бути СУБ'ЄКТОМ в основі договору, а людиною зі своїми життєвими потребами і відношенням до подібних собі.⁴⁰

БОД являється соціально-економічною основою, індивідуальним соціально-економічним гарантом свободи дії (обговорення) у всіх просторах, включаючи суспільно-приватний. Якщо свобода дії прив'язана до статусу Людина – bios politikos – як член суспільства, а в іншому є безумовною, такою повинна і бути основна, необхідна для свободи дії, соціально-економічна умова. Задача ліберально-демократично орієнтованої держави, яка повинна підтримувати та охороняти свободу дії, полягає також і у забезпеченні цієї основної умови і, відповідно, існування республіканського суспільства, - і саме за допомогою безумовного основного доходу. Вимоги до індивіда демократії, що гарантується завдяки безумовному основному доходу, звучить так: **Май мужність скористатись даною тобі свободою дії, а про твоє існування вже потурбувались!**

БОД позбавляє свободу дії від загрози і призводить до ліберально-демократичного устрою суспільства. Тому що:

³⁷ Обов'язкові форми побутового забезпечення (медичне забезпечення тощо) тут не розглядаються.

³⁸ Усім громадянам для побутового забезпечення / попередження бідності/ гарантується суспільна допомога певного розміру, індивідуально гарантована, без перевірки необхідності, без трудових обов'язків, примусової роботи або інших форм трудових обов'язків у вигляді виплати – ці п'ять ознак і характеризують безумовність основного доходу. Дохід надається просто і на постійній основі, без будь-яких умов. Тут важливо підкреслити, що основний дохід, що забезпечує побутові потреби /попереджує бідність, не допускає примусової трудової діяльності: той, хто бідний, має працювати, щоб (ви-)жити, як правило, на роботі з низькою заробітною платою, а також із постійним страхом втратити її. Основний дохід, у якому не враховується фактор бідності, не являється безумовним основним доходом. (Див. Blaschke 2004).

³⁹ Engler 2005: 141.

⁴⁰ Там же.

- БОД дозволяє позитивно змінити ненадійні робітничі та життєві відносини у певну безперервну та соціально захищену послідовність – трудову діяльність, роботу поза ринком та спокій. Це дає можливість в умовах соціальної захищеності вільно будувати життєві плани, дискутувати та втілювати їх у життя.⁴¹
- БОД дає монетарно-матеріальну свободу від бідності, важкого матеріального стану та основного впливу суспільної участі у суспільно-приватному процесі дії (дискусії).
- БОД означає відсутність трудового та ринкового тиску з боку влади. Це також радикально прив'язало б корінь свободи (можливість сказати „так” чи „ні”) до ринку (праці): це прийнятно для трудової діяльності, однак, схоже, не являється таким для умов, суті та оплати праці. Крім того, „Хазяї робітничої спільноти” (за Дарендорфом) втратили б свою владу приймати рішення, яка діяльність являється раціональною, корисною та користується визнанням, а яка ні.⁴²
- БОД гостро ставить питання для публічної дискусії про спосіб суспільного виробництва матеріальних благ (включаючи усі екологічні, соціальні та організаційні передумови) та про розподіл – тому що ці питання безпосередньо торкаються очікуваного розміру та форми основного доходу, а, відповідно, і індивідуальних життєвих проєктів кожного. Фактично, основний дохід „форсує” поширення суспільно-приватного простору на економічну сферу.⁴³
- Сам по собі безумовний основний дохід, як ідея, оживляє процес суспільно-приватної дискусії з приводу того, що і як ми хочемо робити, виробляти, як ми бажаємо жити далі: „Це дозволяє людям отримати уявлення про суспільство, у якому вже ніхто замість них не буде приймати рішення. Суспільство, у якому робітнича сила та продукт виробництва більше не належать третім особам. Суспільство, у якому вони могли б працювати на вільних засадах”.⁴⁴ Те, що у цитаті є натяки на певну капіталістичну групу, а саме на „Хазяїв робітничого суспільства” (Ralf Dahrendorf), таким же чином відноситься і до інтервенції державних „Хазяїв робітничого суспільства”. Ідея БОД знаходиться у жорсткій опозиції до ринкової ліберальності, яка обмежує свободу дій та суспільно-приватного простору, а також до її ідеологічної складової – державно-адміністративного тиску і такого ж контролю індивідуальної життєвої реалізації.

4. Культурні передумови свободи дії та ліберальної демократії.

БОД являється індивідуальною основною соціально-економічною умовою індивідуальної свободи дії (дискусії) для всіх. Головна умова ще не означає індивідуальну здатність користуватись свободою дії (дискусією). До реальної здатності користуватись свободою дії відноситься щось більше, ніж соціально-економічна захищеність. Питання полягає у тому: як на соціально-економічному ґрунті свободи дії

⁴¹ Gorz 2000:135 ff.

⁴² Див. Offe 2005: 138 та Bauman 2000: 258.

⁴³ Див. Purdy 1995.

⁴⁴ Ratzl Patemoga\ Steinbach 2005: 268. Що означає безумовний основний дохід, можна зрозуміти, розглянувши такий приклад з життя. Одній групі людей поставили питання, що б вони робили, як би організовували свій день, якби виграли у лотерею, і цей виграш забезпечив би їх до кінця життя: більшість учасників розробили структури свого графіку та сфери зайнятості, які значною мірою відрізнялись від тих, які були у період трудової діяльності. Після проголошення, що БОД здатен взяти на себе функцію економічного гаранта, життєві проєкти одразу ж стали предметом жорстоких дебатів. Як вони можуть реалізуватись для кожного з нас? Які загальні умови необхідно для цього виконати? Була розпочата суспільно-приватна дискусія.

може виникнути активна дія (дискусія), активний громадянин, який присвячує себе суспільно-приватному простору, організує його, бореться за загальне визнання реалізації своїх свобод та визначення загального добробуту?

Освіта – це культурна передумова дійсно вільної реалізації дії.

Під освітою ми розуміємо:

- реформовану інституціоналізовану освіту як розвиток індивідуальних навичок діяти і як запит до освіти;
- процес освіти у об'єднаннях, мережах тощо, де автономні індивіди співробітничать за власним бажанням;⁴⁵
- усі політичні простори, що забезпечують зв'язок між публічним, суспільним та приватним;⁴⁶
- індивідуальна духовна діяльність.

По-перше, освіта дає кожній людині досвід навчання та прийняття факта плюралізму, а також поведіння з цим фактом; по-друге, простір з максимально наближеною культурною базою, що дозволяє проводити процес дії (дискусії).

Освіта, як індивідуальна духовна діяльність (мислення), наповнює життя сенсом, дає мету і структуру. Освіта, як індивідуальна духовна діяльність, пов'язана з переходом до спокою, - це приєднання окремо взятої людини – для самовизначення, для відкриття особистих життєвих планів, для їх реалізації і для того, щоб досягти у процесі суспільної діяльності (дискусії) вигідних умов.⁴⁷ Великою мірою освіта являється складовою процесу діяльності (дискусії).

Задача ліберально-демократично орієнтованої держави полягає в тому, щоб дати усім людям доступ та надати у розпорядження можливість отримати освіту. Вимога забезпеченої і тієї, що забезпечує освітою ліберальної демократії полягає у наступному: **май мужність користуватись даною тобі свободою дії, тому що ти можеш!**

Крім того, Дія (дискусія) та освіта відносяться до вищого рівня діяльності людини, заради якої варто продовжувати звільнення людини від роботи.⁴⁸

5. Матеріальна інфраструктурна передумова свободи дії та ліберальної демократії

Процеси діяльності (дискусії) та освіта потребують матеріальної інфраструктурної бази. Свобода зборів, слова та думок також потребують цієї бази. Вона складається з технічних та матеріальних засобів (будівлі, засоби зв'язку та пересування, громадські місця...).

Завдання ліберально-демократично зорієнтованої держави полягає в тому, щоб дати усім людям доступ та надати у розпорядження можливість отримати освіту.

Вимога забезпеченої та тієї, що забезпечує освітою ліберальної демократії звучить таким чином: **май мужність використати надану тобі свободу дії, тому що ти можеш!**

⁴⁵ Gorz 2000: 144 f.

⁴⁶ Bauman 2000: 156 f.

⁴⁷ Engler 2005: 144 f.

⁴⁸ Порівняйте зауваження Хани Арендт (Hannah Arendt) з приводу згубної перспективи робочого суспільства, де більше немає роботи і де про вищі види діяльності лише ходять чутки. (Arendt 1994: 12).

6. Ліберальна демократія та витончена держава.

Держава, яка надає перевагу ліберальній демократії, має забезпечити усіх безумовним основним доходом, а також доступом до освіти та певних матеріальних інфраструктурних засобів. Чи означає це, що індивідуальна свобода дії та ліберальна демократія потребують сильної і навіть роздутої держави? Так, сильну у плані гарантій забезпечення цих передумов. В жодному разі не роздуто, але витончену. „Люди, які навчилися уживатися з самими собою, взаємодіяти з іншими, за власним бажанням та з помітним задоволенням... економлять на поліції, суддях, адвокатах, соціальних робітниках, усіх можливих спеціалістах із стандартизації; витончена держава, про яку мріють неоліберали: вони її створять, зовсім близько”.⁴⁹

Функція ліберально-демократичної держави полягає в забезпеченні громадянських, політичних свобод та основних соціально-економічних умов, культурних та матеріальних інфраструктурних передумов свободи діяльності (дискусії) для усіх. Серед її функцій немає нав'язування людям способу життя, спільного життя та співробітництва – не кажучи вже про те, щоб поставити соціально-економічне забезпечення, а також володіння культурними та матеріальними інфраструктурними цінностями у залежність від добробуту або ринкової відповідності.

7. Запровадження безумовного основного доходу та інших передумов свободи дії як ліберально-демократичний процес.

Запровадження безумовного основного доходу на тривалий період потребує демократичного процесу діяльності (переговорів) у суспільно-приватному просторі – який у будь-якому разі буде обговоренням людських страхів та невідомості, питань про свободу діяльності, ліберальну демократію та соціально-економічну базу. Процес діяльності (переговорів) також торкається питань про можливість фінансування, розміру, конкретних форм, інституціоналізації та контролю безумовного основного доходу. Це також відноситься до культурних та матеріальних інфраструктурних передумов свободи діяльності (дискусії).

---

⁴⁹ Engler 2005:151.

Література:

- Arendt, Hannah (1994): *vita activa oder Vom tätigen Leben*. München (Piper Verlag)
- Bauman, Zygmunt (2000): *Die Krise der Politik. Fluch und Chance einer neuen Öffentlichkeit*. Hamburg (Hamburger Edition)
- Blaschke, Ronald (2005): *Arbeitszwang/Arbeitsverpflichtung - Verschiedene Bestimmungen und deren Bedeutung für ein Bedingungsloses Grundeinkommen*. Vortrag auf der Konferenz "Zukunft der Gerechtigkeit" der Heinrich-Böll-Stiftung am 11.12. 2004 in Berlin.
<http://www.labournet.de/diskussion/arbeit/existenz/blaschke2.pdf>
<http://www.archiv-grundeinkommen.de/blaschke/best-200501.pdf>
- Engler, Wolfgang (2005): *Bürger, ohne Arbeit*. Berlin (Aufbau Verlag)
- Gorz, André (2000): *Arbeit zwischen Misere und Utopie*. Frankfurt/Main (Suhrkamp Verlag)
- Marx, Karl / Engels, Friedrich (1963): *Manifest der Kommunistischen Partei*. In: Marx, Karl / Engels, Friedrich: *Ausgewählte Schriften in zwei Bänden, Band 1*, Berlin (Dietz Verlag), S. 13 – 54
- Offe, Claus (2005): *Nachwort: Armut, Arbeitsmarkt und Autonomie*. In: Vanderborght, Yannick / Van Parijs, Philippe: *Ein Grundeinkommen für Alle? Geschichte und Zukunft eines radikalen Vorschlags*. Frankfurt/Main, New York (Campus Verlag), S. 131 – 150
- Purdy, David (1995): *Citizens' Income und Bürgerrecht. Ein Plädoyer für die Grundeinkommen-Demokratie*. In: *Blätter für deutsche und internationale Politik*. Heft April, 1995, S. 476 – 485
<http://www.archiv-grundeinkommen.de/purdy>
- Rätz, Werner / Paternoga, Dagmar / Steinbach, Werner (2005): *Grundeinkommen: bedingungslos*. Hamburg (VSA Verlag)

Вернер Ретц (Werner Rätz) є координатором в attac Deutschland, об'єднанні критиків глобалізації. Стаття з'явилась в розсилці німецької «Мережі основного доходу» в листопаді 2006 року, але тут відтворюється лише у скороченому вигляді.

ЕССЕ: ДЛЯ БЕЗУМОВНОГО ОСНОВНОГО ДОХОДУ МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ НЕМИНУЧІ, АЛЕ ШКІДЛИВІ!

Тому, хто відкрито представляє інтереси безумовного основного доходу (БОД), одразу ж ставлять питання, яким чином відбувається фінансування. При цьому не має значення, де відбувається дискусія, біля дошки об'яв на вулиці, на сільськогосподарському семінарі або на політичному заході. І ті, хто ставить питання, як правило, не задовольняються тим, що на сільськогосподарському рівні БОД представляє фінансову можливість. Вони чекають точно прорахованих моделей, а то й законопроектів.

У цьому виявляється дуже справедливе і необхідне очікування. Якщо наші суспільства все рідше зможуть забезпечувати соціальний захист для всіх, тоді ми змушені будемо порівнювати зустрічні проекти, якби це було можливим. Через поширення низького доходу, розвал солідарної системи охорони здоров'я та пенсійної системи, враховуючи високий рівень масового безробіття, люди вже не хочуть обіцянок про повітряні замки, а вимагають пропозицій, які б дійсно дозволили їм жити краще. Тому прихильники БОД не припиняють доводити можливість реалізації своїх пропозицій.

Важливо, щоб був представлений увесь ряд моделей фінансування. Якщо уважно роздивитись, то з першого погляду кидається в очі надзвичайна „подібність”, тобто розбіжність, усі вони несхожі майже у всьому. Ті, хто відштовхуються від існуючої системи оподаткування, саме в її межах пропонують основний дохід; інші ж пропонують спочатку ліквідувати стару систему оподаткування, замінивши її на нову. Одні хочуть покласти навантаження лише (або переважно) на прибутковий податок, а їхні противники наполягають на тому, щоб підприємства взяли на себе завдання з ціноутворення. Якщо одні прагнуть до максимальної різниці між багатством і бідністю, інші наполягають, щоб БОД зняв навантаження з дердбюджету.

Тому у дебатах про можливість фінансування БОД неможливо посилатись на „існуючі моделі”. Необхідно детально визначити, яку з них вважати більш реалістичною. Звичайно ж, можливий варіант із точністю навпаки. Критики постійно апелюють до пропозиції фінансування, яка, на їхню думку, є найменш реалістичною чи найменш бажаною з політичної точки зору, щоб відкинути саму ідею БОД як безглузду. Виходить, що напротивагу багатьом точно прорахованим моделям, не припиняються припущення про те, що ще нікому не довелось методом розрахунків представити можливість фінансування БОД.

Я не думаю, що справа лише у невігластві критиків. Хоча, можливо, хтось просто не бажає брати до уваги певний факт, який йому недовподобив з політичної точки зору. Однак, у принципі, критика моделей фінансування здається мені цілком справедливою. Існують вагомні причини, чому точні розрахунки невзможі переконати когось у можливості БОД, якщо людина не була впевнена в цьому раніше. Хотілося б звернути на них увагу.

На сьогоднішній момент БОД не є програмою, це лише ідея

У суспільній дискусії політичні пропозиції повинні пройти різні фази. Суспільства сформовані певними позиціями, очікуваннями, уявленнями їх членів. Те, що вже існує,

відоме усім більш-менш, а усе нове необхідно спочатку представити. Тому саме тоді рішення здаються дуже популярними та достовірними, коли вони являються продовженням вже знайомого. А тому, хто захоче запровадити щось нове, доведеться розпочати довгу дискусію на цю тему. Доведеться пояснити багато питань. У чому полягають проблеми і як їх треба вирішувати? Чиї інтереси переслідують такі рішення? Яку конкретно пропозицію ти збираєшся зробити, що саме вона означає? Які ще є пропозиції? Чи так вже необхідно вирішувати цю проблему, може варто просто перетерпіти? А, можливо, твоя пропозиція скоріше завдасть нам більше нових труднощів, ніж звільнить від старих?

Такі дебати тривають довго, і тим довше, чим складнішою та різнобічнішою є проблема і чим більше відрізняється нова пропозиція від уже відомих. У нашому випадку актуальні обидва варіанти. Проблема соціальної захищеності для всіх є дуже складною, ніколи її повністю не вирішували, причому охоплює вона критичні розбіжності політичних інтересів. А пропозиція з безумовного основного доходу ставить під сумнів укорінені припущення, які для всіх вже стали аксіомами.

Найбільш глибоко укорінився зв'язок між трудовою діяльністю та доходом. З цим пов'язана певна уява про справедливість: хтось отримує „чесні гроші” за „чесну працю”, а виділення коштів за „неробство” було б несправедливим. Це припущення є спільним як для лівих, так і для правих, для великих підприємців та профспілкових діячів. Одні говорять, що „робота повинна оплачуватись”, інші нарікають на „дармові доходи”. У цьому якраз і полягає компенсуюча соціальна політика, якщо хтось (не маючи боргів) має нестатки, але вважає, що кожен повинен мати право на участь у багатстві та суспільному житті просто так, безумовно, - це потребує певної розумової роботи.

Звичайно, це не аргумент проти БОД, але це пояснює те, що відразу на загальну підтримку не варто розраховувати. Необхідно впливати на мислення людей, поширити ідею, завоювати симпатії, спонукати до запитань. Поки у полі зору більшості не опиниться нове уявлення про справедливість, або поки вони його не засвоять, пройде багато часу, щоб подолати панування старих ідей над розумом людей. Моделі та законопроекти тут не допоможуть, необхідні щоденні обговорення у поступовому розвитку та концептуалізації ідеї.

Саме на цьому етапі необхідно, щоб люди могли зрозуміти можливість реалізації БОД. Однак за умов ротації ідеї конкретні фінансово-технічні пропозиції приносять більше шкоди, ніж користі. Ось коли вже мова піде конкретно про перехід, тоді вони будуть конче необхідні.

Невже дійсно можлива межа?

Разом з цією досить абстрактною проблемою, яка полягає у тому, що новим думкам необхідно дати час, щоб визріти, існують також цілком конкретні ідеї: а чи вистачить насправді суспільного добра на всіх? Можна просто порахувати гроші: ВВП становить стільки-то, валовий дохід стільки-то, і якщо поділити це все, то кожен отримає стільки-то.

Виходячи з того, що це лише короткий огляд теми про гроші та багатство (ми ще повернемося до цього), іноді він все ж має місце і приводить до непоганих результатів. У примітивних моделях досить просто підрахувати, які суми перерозподіляють соціальні системи вже сьогодні, скільки ми хочемо доплатити або зекономити у разі необхідності, скільки людей нам необхідно – і на папері вже готова цифра.

Безсумнівно, що такі пропозиції можна буде фінансувати, але очевидно те, що вони принесуть більше шкоди, ніж користі.

Хтось вважає інакше. Вони демонструють, скільки перерозподілів необхідно зробити, щоб усі отримали долю, якої б вистачило для заможного життя. Сам по собі підрахунок, звичайно, вірний і з точки зору політичних вимог абсолютно законний, але, на мою думку, проблема залишається осторонь, через що у багатьох викликають спротив такі підрахунки та моделі. Тому що на суспільному рівні ніхто не дізнавався, а чи хочемо ми взагалі такого перерозподілу. Чи можливий він без шкоди для суспільства?

Врешті решт, за цим постає питання, а чи дійсно вистачить суспільного багатства для заможного життя для всіх чи все буде як зараз, якщо розділити нерівномірно. Тобто, питання полягає у тому, чи зможемо ми у майбутньому підтримувати рівень достатку на теперішній межі, якщо облаштуємо суспільство зовсім по-іншому, ніж колись раніше. Як же ми, врешті решт, хочемо жити і працювати? Із чого складається заможне життя? Які продукти та послуги нам насправді потрібні, тобто ті, без яких ми не можемо обійтись? Поки це питання не буде розкрито для широкого загалу і не знайде підтримки у більшості, модель фінансування широкого масштабу підтримають лише ті, хто є її прихильниками та вважають можливою.

Гроші – це щось інше, ніж матеріальне багатство

Проблема, яка не дає спокою тим, хто зовсім не здатний уявити собі перерозподіл цієї маси, спрямована на розрізнення грошей і матеріального багатства. Гроші не ростуть на деревах і їх не можна їсти. Щоб люди мали все необхідне, вони повинні мати конкретне уявлення. Людям потрібні їжа, одяг, житло, перукарня, прибиральниця, танки, шахи чи оперна співачка. Те, що сьогодні все це можна купити за гроші, являється особливістю цього суспільства. Так не могло скластися за інших умов, і не завжди так було.

У наш час все розмаїття товарів виробляється тому, що люди повинні заробляти гроші. Для цього їм необхідно продавати свою робочу силу і робити те, що необхідно покупцеві. Чи пояснює це припущення, що виробництво не зупинилося б, якби зник тиск? Тут мова йде (разом із роллю праці, до якої ми повертаємось), як вже не раз йшла, що існує неприємна, важка, шкідлива робота, яку неможливо довірити машинам. На капіталістичному ринку праці вона просто б краще оплачувалася і все-таки виконувалася б.

Якщо у суспільстві вже йде серйозна дискусія на тему, про яку говорив раніше, що, власне, потрібно для заможного життя, тоді стає цілком очевидним, що деякі з речей та послуг, мною названих раніше, відпадають, або втрачають своє значення. На їхньому місці з'являються інші. Коли матеріальний достаток досягнуто, почнуть виникати інші виробничі рішення, ніж коли виробництво зорієнтовано на ринок товарів.

Такі інші рішення вкрай необхідні. Вже давно відомо, що економіка, наскільки ми знаємо її, безжалісно експлуатує природу, навколишнє середовище та людей. Сучасний промисловий розподіл праці досяг значної продуктивності. Але хіба вона не пов'язана з руйнівною силою виробництва? Чи могла б стала економіка забезпечити добре життя для всіх? Чи нам не варто себе у цьому обмежувати?

Так само це стосується і людей. Сьогодні робітники працюють, тому що потребують грошей; підприємства працюють, тому що хочуть отримувати прибуток. Рідко буває занадто багато грошей, тому багато хто працює безперервно. Як відомо, прибутків

підприємствам завжди не вистачає. Наприклад, дохід із власного капіталу у розмірі 16% покриває 6000 робочих місць у Deutsche Bank, тому що їм „необхідно” всього 25%. Фірми і великі підприємства зупиняють свою діяльність, тому що отримують „лише” вісім або десять відсотків прибутків. У суспільстві, де виробляється все, що необхідно людині для пристойного життя, зникає мотив постійного накопичення багатства.

З одного боку це підозріло, чи бажана висока продуктивність з екологічної точки зору, з іншого – чи витримає вона у економічному плані в економіці, яка зорієнтована на матеріальні багатства. У теперішніх умовах моделі фінансування БОД, безумовно, зазнають краху в тих політичних питаннях, які виникнуть у майбутньому, тому що вони мають на увазі числові значення, розміри яких на сьогоднішній день навряд чи можна уявити.

Роль праці є абсолютно незрозумілою

Проблема кількості, показників, про яку ми говорили, існує разом із проблемою якості, уявлень про те, яка форма суспільства нам, насамперед, потрібна. Це пов'язано з роллю праці.

Термін „праця” використовується в абсолютно різних ситуаціях та сенсах, які б я не хотів зараз розглядати. На даний момент мене цікавлять лише два з них. Можна розуміти „працю” як те, що люди завжди робили, щоб отримати від природи і навколишнього середовища та створити щось необхідне для життя, і те, що у всі часи могли б зробити з цією метою. Таке визначення праці було б позбавлене відбитку часу, „праця” у такому розумінні була б антропологічною константою, чимось притаманним людині як такій. Також „працю” можна розглядати як певну форму, у якій при капіталізмі, тобто сьогодні, виробляються товари та послуги.

Це не абстрактна різниця, навпаки, вона має у найвищому ступені практичні наслідки для уявлення про те, як може виникнути суспільство. Якщо опиратись на позачасове визначення праці, то мова піде про право усіх людей на працю скрізь і завжди. Відірваність від праці була б примусовою, подібною до виключення із спільноти. Залучення до праці, навіть під тиском, було б включенням до суспільства. При такому підході БОД являється кроком до відмирання суспільства.

Якщо опиратись на визначення праці, створеної у капіталістичному суспільстві, то мова піде якраз про звільнення від цієї праці. А БОД став би кроком назустріч реалізації нової форми усупільнення. З практичної точки зору, на початку переходу на БОД ця різниця була б не дуже значною, однак ринки праці та капіталістична економіка збереглися б. Але у перспективі, апекс, до якого все повинно прийти, різниця буде суттєвою.

Звичайно, суспільство, яке більше не орієнтується на працю, не повинно мислити наївно про те, що деякі звільняться від роботи, а інші між тим будуть виконувати за них певну капіталістичну роботу. Такі побоювання знову і знову хвилюють критиків БОД. Навіть у суспільстві, де всі просто так, не виконуючи ніяких умов, можуть розділяти суспільне багатство та приймати участь у суспільному житті, блага необхідно виробляти знову і знову. Конкретна діяльність, продуктивність, корисні дії також являються невід'ємною частиною. Вони виконуються без примусу, але виконуються. На даний момент ніхто не знає, як це буде відбуватись, якими будуть елементи мотивації, які для цього будуть засновані форми громадських організацій.

Так само і в екологічному питанні щодо пункту усупільнення моделі фінансування БОД зазнає невдачі. Можливості фінансування завжди виходили лише з конкретних та

відомих формовизначень. Кожна фінансова пропозиція буде виходити із праці в капіталістичному суспільстві, тобто з продажу особистої робочої сили третій стороні, котрій потім будуть належати результати праці для продажу на ринку товарів з метою отримання прибутків. Навіть якщо ми відштовхуємося від по-капіталістичному визначеного поняття, модель фінансування не являє собою нічого, крім миттєвого образу. Якщо зміняться умови, то модель також прийдеться перероблювати.

Моделі не здатні розкрити ступінь розвитку боротьби

Але як можна сьогодні передбачити, як буде розвиватись боротьба за впровадження безумовного базового доходу? Однак від ходу самої боротьби буде рішуче залежати, які реальні політичні можливості розкриються, для яких нам у майбутньому знадобляться пропозиції з фінансування.

Група Links-Netz з Франкфурта пропонує сприймати соціальну політику як суспільну інфраструктуру. Все, що необхідно для виконання суспільно необхідних задач, має надаватись у розпорядження користувача безкоштовно. Боротьба повинна і буде вестись конкретно за громадський транспорт, дитячі садочки, квартири тощо. Припустімо, що всі ці три напрямки були б охоплені, тоді питання про суму необхідного БОД стояло б зовсім по-іншому, ніж коли за все це необхідно платити, як і раніше.

Вочевидь, що системи соціального страхування будуть ліквідовані. Перш за все, законна пенсія, яка для молоді не буде являти абсолютно ніякої перспективи. Це якраз та тема, яка у суспільстві торкається та цікавить багатьох. Можна собі уявити, що створюється масовий рух, який замість постійного зниження рівня пенсій, буде лобювати запровадження мінімальної пенсії, яка покриває усі потреби. Економічні гарантії для дітей також можна було б організувати таким чином, щоб вони працювали за системою пенсійного страхування. Тобто, мова піде про боротьбу за системи соціального страхування. Ідея про те, що БОД може фінансуватись звідкись, подібно до громадянського страхування, була б дуже близькою. Тоді б мова йшла про внески або про цільові збори. Для цього необхідні абсолютно інші моделі, які відрізняються від фінансування через податкові збори із загального державного бюджету.

Кожна модель фінансування здатна описати лише одну конкретну ситуацію. Однак ніхто не знає, чи буде вона мати місце чи ні. Така „сліпота” моделей робить їх непридатними для політичної дійсності.

Моделі виключають політичні передумови

Кожна модель фінансування передбачає лише одну конкретну ситуацію, у якій вона повинна і може бути використана. Мабуть, ніхто не може однозначно назвати таку ситуацію. У багатьох випадках очевидно, що вона не являється запланованою. Так само кожна модель має свої наслідки. Також їх у більшості випадків неможливо сформулювати чи відслідкувати.

Коли, наприклад, хтось пропонує зробити податок на прибуток підприємства, наприклад, у формі зборів від ціноутворення, значним елементом фінансування, то у результаті більшість підприємств намагатимуться захватись, змінивши місцеперебування. Необхідно дати відповідь на запитання, як зупинити таку тенденцію. Коли хтось пропонує реалізувати фінансування на основі прибуткового податку, то цим заходом він посилює прагнення приховати прибутки від податківців. Це, як правило, важко зробити лише з трудовими доходами, але щодо основних засобів виробництва та доходів від капіталу, там усе набагато простіше, таким чином,

рефінансування БОД більше лягає на плечі тих, хто повинен його отримувати, ніж це передбачено моделлю. До того ж моделі, що базуються на прибутковому податку, не здатні відповісти, як повинно реалізовуватись рефінансування у країнах Півдня, де взагалі не існує системи прибуткового податку.

І, навпаки, як раз правильно те, що рефінансування з обороту робить можливим збір коштів там, де він здійснюється під тиском, а саме у сфері продажу. Але оскільки це позитивно впливає на конкурентну ситуацію серед підприємств всередині країни (на відміну від податку на прибуток), на світових ринках це стає сильнішим, тобто здійснюється експорт безробіття та зменшення доходу. Більш того, у таких моделях відсутні інструменти, здатні скоротити різницю між доходами та капіталом.

Вихід у вигляді екологічних податків створює систематичну проблему, тому що у цьому випадку стикаються між собою ефект перерозподілу та виручка. Якщо я захочу отримати великі кошти з акцизного податку на тютюн, тоді необхідно, щоб багато курили, якщо ж я хочу ліквідувати куріння, то отримаю лише незначну суму грошей.

Я ні в якому разі не намагаюсь припустити, що ці проблеми необхідно співвідносити або що їх неможливо вирішити у комплексі. Однак до цього часу я ще ні разу побачив модель рефінансування, яка б представляла та відображала особисті політичні передумови та наслідки. Якби це відбулося, то ми б зараз з вами перебували б у процесі політичної дискусії, про яку я говорив раніше: як ми хочемо жити і працювати? Тоді час моделей фінансування ще не настав. Їхнє місце у кінці черги і тому сьогодні користь від них дуже незначна. Вони можуть лише показати, що за певних умов існують певні можливості фінансування БОД. Але все ж, їм вдається продемонструвати це.

Філіп Ван Парійс (Philippe van Parijs) був секретарем в BIEN (Basic Income Earth Network) і є професором філософії в Католицькому університеті Левів в Бельгії.

Стаття була розміщена на веб-сторінці BIEN в інтернеті.

ТРИ ПЕРШОДЖЕРЕЛА

Поняття гарантованого мінімального доходу має три історичні джерела.

Вперше поняття мінімального доходу з'явилося на початку XVI століття. Поняття одноразової субсидії - наприкінці XVIII століття. Обидва ці поняття об'єдналися і сформували ідею гарантованого мінімального доходу десь у середині XIX століття.

1. Мінімальний дохід: гуманісти Мор (1516 р.) та Вівес (1526 р.).

Засоби Рафаеля проти крадіжок. Поняття мінімального доходу, яке гарантує держава усім громадянам країни, з'явилося набагато раніше, ніж більш специфічне і радикальне поняття гарантованого мінімального доходу. В епоху Ренесанса турбота про соціальне забезпечення незаможних верств населення перестала вважатись завданням виключно церкви або окремих благодійників. Деякі з так званих гуманістів почали використовувати поняття мінімального доходу у формі соціальної допомоги. В „Утопії” Томаса Мора (1478 – 1535), надрукованій в Левені у 1516 році, португальський мандрівник Рафаель Нонсенсо, гуляючи центральною площею міста Антверп, переказує розмову, яка відбулась у нього з Джоном Мортонем, архієпископом Кентерберійським. За його словами, така система стала б більш дієвим способом боротьби з крадіжками, ніж винесення смертного вироку, що супроводжується ще більш неприємним ефектом – збільшенням кількості вбивств.

„Одного разу довелося мені обідати з Кардиналом у присутності якогось англійського юриста. Я не пам'ятаю, як розпочалась розмова, але юрист з великим натхненням говорив про суворі заходи, які в той час застосовувались щодо злодіїв. „Ми вішаємо їх скрізь, - говорив він. – Мені доводилось бачити по дванадцять чоловік на одній шибениці. Але ось що здається мені дивним: усвідомлюючи, що мало хто з них уникне покарання, як пояснити той факт, що навколо нас ще так багато злодіїв?” „Що ж у цьому дивного?” – запитав я, тому що завжди міг вільно висловлюватись у присутності Кардинала. „Цей спосіб боротьби з крадіжками є як небажаним, так і несправедливим. Як покарання, він занадто суворий, а як засіб для попередження злочину – мало ефективний. Дрібна крадіжка не являється достатньо серйозною причиною для оголошення смертного вироку. До того ж, жодне у світі покарання не зупинить злодія, якщо крадіжка для нього – єдиний спосіб прогнати себе. У цьому відношенні ви, англійці, як і багато інших націй, нагадуєте мені нерозумних вчителів, які віддають перевагу тілесним покаранням учнів, замість того, щоб їх вчити. Замість цих жахливих видів покарання, було б більш доречним забезпечити кожного засобами до існування, щоб ні в кого не виникало мерзенної необхідності ставати спочатку злодієм, а потім жертвою”.⁵⁰

Прагматична і теологічна причина для соціального забезпечення. Однак справжнім творцем ідеї гарантованого мінімального доходу треба вважати близького друга і соратника з гуманізму Томаса Мора – Хуана Луїса Вівеса (1492 – 1540), тому що він першим розробив детальну схему і розвинув всебічний аргумент на її підтримку, заснований як на теологічних, так і на прагматичних засадах.. Хуан Луїс

⁵⁰ *Утопія* Томаса Мора (1-е латинське видання, Louvain, 1516), англійський переклад Пола Тернера, Harmondsworth: Penguin Classics, 1963, сторінки 43-44.

Вівес народився у Валенсії в сім'ї хрещених євреїв. Він виїхав з Іспанії у 1509 році, щоб уникнути інквізиції. Навчався у Сорбоні, але дуже швидко йому набридла консервативна схоластична філософія, яка переважала у Парижі на той час, і у 1512 році Вівес переїхав до Брюгса, а у 1517 – у Лівен, один із головних центрів гуманістичного руху, де у 1520 році його призначили професором. Якийсь час він викладав у коледжі Корпус Крісті у Оксфорді, але більшу частину свого життя провів у місті Брюгс, де на березі одного з головних каналів все ще можна побачити його статую. У статті, адресованій меру Брюгса у 1526 році, під назвою “De Subventione Pauperum” (Про допомогу бідним) він пропонує покласти на муніципальну владу відповідальність за забезпечення прожитковим мінімумом усіх громадян, не за принципом справедливості, а з метою більш ефективного проведення благодійних заходів, обумовлених мораллю. Система соціальної допомоги повинна бути чітко орієнтованою на малозабезпечених громадян. Саме завдяки своїй здатності розподіляти кошти більш ефективно, державні можновладці повинні займатись допомогою для незаможних. Щоб мати право на таку допомогу, її треба заслужити, підтвердивши своє бажання працювати.

„Навіть той, хто втратив свій статок в результаті безпутного способу життя, витративши його на розваги, розпусту, зайву розкіш, ненажерливість та азартні ігри – повинен бути забезпечений харчуванням, тому що люди не повинні помирати з голоду. Але розмір їхньої допомоги повинен бути нижчим, а виконувана робота – більш важкою, щоб їхній приклад слугував повчанням для інших. (...) Недопустимо, щоб вони помирили з голоду, але вони повинні відчувати муки сумління”. Якою б не була причина бідності, малозабезпечені повинні працювати. „Навіть для старого або дурня знайдеться заняття, яке вони здатні засвоїти протягом декількох днів, - це і земельні роботи, перенесення вантажів, приносити воду тощо”. Одна із причин, щоб вимагати виконання таких робіт від одержувача допомоги – це примусити їх брати участь в її фінансуванні; необхідно також сподіватись, що важка праця буде відволікати людину від недостойних думок та вчинків, які приходять на ум неробі”. Ця схема повинна послідовно поширюватись на тих, хто був народжений багатим: на думку Вівеса, імператор Юстиніан був правий, „утвердивши закон, що забороняє кому б то не було проживати свій вік у неробстві”. Якщо бідні не повинні бути неробами, то чому ними мають бути багаті?⁵¹

Вівес вважає, що до ідеї мінімального доходу майбутніх мислителів будуть підштовхувати дві тези: „Усе створено Богом; усе створене Бог приніс у наш великий дім, наш світ, не оточуючи стінами і ворітьми, щоб діти Господні могли користуватись благом у рівній мірі”. Таким чином, якщо людина, привласнивши деякі дари природи, не допомагає нужденним, то вона є злодієм, якого карає природа, тому що така людина володіє тим, що не було створено виключно для неї”. Далі Вівес наполягає на тому, що допомога повинна надходити „до того, як нужда приведе до нерозумних або недобрих вчинків, і до того, як обличчя нужденного почервоніє від сорому. Благодіяння, яке передуює нелегкій і невдячній необхідності просити, є більш приємним і достойним вдячності”. Але він впевнено відкидає більш радикальний висновок про те, що було б навіть краще, якби „подарунок давали до того, як у ньому виникає потреба”. А це якраз і є те, чого вдалося б досягти з допомогою достатнього мінімального доходу.

⁵¹ Juan Luis Vives, *De Subventione Pauperum, Sive de humanis necessitatibus*, 1526; голландський переклад за допомогою муніципальної ради Іпрського ярусу: *Secours van den Aermen*, Antwerpen, 1533, нове видання Valero & Fils, Брюссель, 1943, сторінка 114; французький переклад Ricardo Aznar Casanova: *De l'Assistance aux pauvres*, Брюссель: Valero et Fils, 1943, сторінка 290; англійський переклад частини II Alice Tobriner: *On the Assistance to the Poor*. Toronto & London: University of Toronto Press ("Renaissance Society of America Reprints"), 1998, сторінка 62

Від Вівеса до законів про малозабезпечених громадян. Заклик Вівеса надихнув створення схеми, прийнятої через декілька років фламандським муніципалітетом Іпреса. Крім того, він зіграв важливу роль у підтримці започаткованих ідей та діяльності, що стосуються форм допомоги для малозабезпечених громадян: від школи „Salamanca of Francisco de Victoria and Domingo de Soto” (з 1536 року) до Законів для малозабезпечених Англії [England’s Poor Laws] (з 1576 року). Перші ідеї Вівеса, про які майже забули, як і про його друзів і прибічників Еразма та Мора, про державу загального добробуту, нещодавно знову відкрили.⁵²

Вівеса ще пам’ятають у його альма-матері, в університеті Левена: камінь з його будинку було вмонтовано у стіну „Universitaire Halle”, де розташований ректорат у старому місті Левена. А конференц-зал у „Chaire Hoover” у новому місті Louvain-la-Neuve, де у 1984–86 рр. зустрілась робоча група Шарля Фур’є, щоб обговорити питання мінімального доходу і провести установчі збори Європейської мережі мінімального доходу, було названо “Salle Vives”.

Трактат Вівеса являється першим системним висловленням давньої традиції суспільної думки та інституційної реформи, у центрі якої – вияв суспільного співчуття шляхом здійснення державних програм допомоги малозабезпеченим, з урахуванням їхнього матеріального становища. Незважаючи на труднощі та сумніви, пов’язані з дією законів про соціальну допомогу малозабезпеченим громадянам, мислителі нового режиму (nouveau regime) зробили соціальну допомогу важливою функцією державної влади. З цим пов’язаний вислів Монтеस्क’є (L’Esprit des Lois (1748), секція XXIII/29, Paris: Flammarion, том 2, с.134): „Держава повинна забезпечити усіх своїх громадян надійним існуванням, харчуванням, відповідним одягом та способом життя, який не шкодить здоров’ю”. Ця тема врешті решт привела до засад комплексної програми гарантованого мінімального доходу, який фінансується у масштабах країни при постійному зростанні кількості держав; останні приклади із сучасності – допомога RMI у Франції та RMG у Португалії.

2. Мінімальна матеріальна допомога: республіканці Кондорсе (1794) та Пейн (1756).

Кондорсе про соціальне страхування. Наприкінці XVIII століття виникла нова ідея, яка повинна була зіграти ще більш важливу роль у боротьбі із бідністю у всій Європі. Першим, хто виклав ідею в загальних рисах, був видатний математик та активний політичний діяч Антуан Карітат, Маркіз де Кондорсе (1743 – 1794). Після того як він, як журналіст та член Конвенції, зіграв значну роль у Французькій революції, його засудили до ув’язнення, а пізніше до смертного вироку. Перебуваючи у в’язниці, він написав свою найбільш системну працю „Esquisse d’un tableau historique des progres de l’esprit humain” (надрукований його вдовою після його смерті у 1795 році), де в останньому розділі міститься короткий опис соціального страхування і те, як воно може знизити нерівність, незахищеність та бідність.

„Таким чином, існує неминуча причина нерівності, залежності і навіть бідності, яка постійно загрожує найбільш численному і найбільш активному класу нашого суспільства. Ми покажемо, що можемо достатньою мірою ліквідувати її, зробити

⁵² Вплив Vives на соціально-політичне мислення у Іспанії було рішуче помічене, наприклад, завдяки створенню *Fundacion Luis Vives* (1987), фонду на підтримку іспанських недержавних організацій у галузі соціальної політики з головними офісами у Мадриді та Брюсселі (<http://fundacionluisvives.recol.es/quienes.asp>), або завдяки створенню *Instituto de Seguridad Social Juan Luis Vives* (1998), науково-дослідницького інституту держав загального добробуту в Університеті Карлоса III у Мадриді (<http://www.uc3m.es/uc3m/inst/IUSS/dpiuss.html>).

незалежною від будь-якої випадковості, якщо забезпечимо тих, хто доживає до похилого віку, допомогою, яка являється результатом їхніх заощаджень, але збільшеною за рахунок таких самих вкладів громадян, що пішли з життя, не дочекавшись заслуженої винагороди, даючи однакоvu компенсацію жінкам і дітям у разі втрати чоловіка або батька, незалежно від того, чи пережила сім'я нестатки внаслідок дочасної втрати годувальника, чи могла б протриматися довше; і нарешті, надавати дітям, які вже достатньо дорослі, щоб працювати самостійно і створити власну сім'ю, право користуватись допомогою, необхідною для розвитку трудової діяльності і збільшеною у результаті того, що хтось пішов з життя занадто рано, щоб ним користуватись. Перевага цього методу полягає у тому, що допомога нараховується з урахуванням можливого розвитку життєвих сценаріїв та порядку інвестування грошей. Цим методом вже успішно користуються, але не у таких масштабах і не у такому розмаїтті форм, щоб він міг надавати вагому допомозі не лише невеликій групі громадян, але й усьому суспільству. Це врятувало б суспільство від періодичного банкрутства переважної кількості сімей, що і є невичерпним джерелом корупції та бідності”.⁵³

Ця оригінальна ідея вже через сторіччя почала надихати появу складних систем соціального страхування у Європі, починаючи з програм пенсійного забезпечення Отто фон Бісмарка і закінчуючи програмами страхування здоров'я для робітничого класу об'єднаної Німеччини (з 1883 року). Хоча ці системи не були спрямовані на малозабезпечених і передбачали значні відрахування для „заможних” громадян, вони незабаром почали великою мірою впливати на масштаби бідності, тому що їхній розвиток швидко скоротив програми соціального забезпечення і відвів їм другорядну роль. З одного боку, соціальне страхування наблизило нас до мінімального доходу більше, ніж соціальне забезпечення, тому що соціальні привілеї обумовлені не співчуттям, а офіційним правом, яке, у даному випадку, базувалось на взносах, які виплачувались страховій системі. З іншого боку, воно віддалило нас від мінімального доходу, тому що право на дотацію тепер залежало від виплати (самим громадянином або його роботодавцем) достатньої кількості внесків у минулому, які, як правило, являли собою певний процент від заробітної плати. З цієї причини, на відміну від найбільш всеохоплюючих версій соціального забезпечення, навіть всеосяжні форми соціального страхування не можуть забезпечити гарантований мінімальний дохід.

Кондорсе і Пейн про мінімальну матеріальну допомогу. Однак той самий Маркіз де Кондорсе вперше торкнувся у контексті своєї дискусії про соціальне страхування ідеї дотації, що не обмежена ні для бідних (які заслуговують нашого співчуття), ні для тих, хто застрахований (має право на отримання страховки у випадку реалізації ризику), а саме ідеї „надання дітям, які вже достатньо дорослі, щоб працювати самостійно і створювати власну сім'ю, права користуватись допомогою, необхідною для розвитку трудової діяльності”. Про те, що сам Кондорсе говорив або писав ще щось на цю ж тему, немає відомостей. Однак його близький друг та соратник з Конвенції Томас Пейн (1737 – 1809) розвинув цю ідею набагато детальніше через два роки після смерті Кондорсе у статті, адресованій Директорії, верховному органу виконавчої влади, у якому працювало п'ять осіб, які правили Францією протягом періоду, що відділяв страту Робесп'єра від приходу Наполеона.

„Безсумнівним ствердженням є те, - писав Пейн, - що земля у своєму первозданному та природному становищі завжди була і продовжувала б залишатись надбанням усього людства. У міру опанування землі, індивідуальною власністю являється лише цінність,

⁵³ Condorcet, *Esquisse d'un tableau historique des progres de l'esprit humain* (1-е видання, 1795), Париж: GF-Flammarion, 1988, сторінки 273-274.

набута у процесі опанування, а не сама земля. Таким чином, кожний володар культивованих земель повинен виплачувати державі земельну ренту (я не знаю кращого терміну висловити це поняття) на землю, якою він володіє, і саме ця рента і має лежати в основі фонду, запропонованого у цьому проекті. Із цього фонду кожному громадянину, який досяг 21 року, буде виплачуватись сума у розмірі 15 фунтів стерлінгів на рік, як часткова компенсація за втрату природної спадкової нерухомості внаслідок виникнення системи землевласності. Крім того, кожному громадянину у віці 50 років, а також усім, хто досягне цього віку, до кінця життя буде виплачуватись сума у розмірі 10 фунтів на рік". Пейн наполягає, що виплати мають бути передбачені для „кожної людини, незалежно від того, чи вона бідна, чи багата, тому що це є відшкодуванням за природний спадок, який по праву належить кожному, незалежно від власності, яку він створив або успадкував від тих, хто її створив.”⁵⁴

Від Пейна до товариства акціонерів. Ця ідея про однакову мінімальну матеріальну допомогу, що надається кожному, хто досяг повноліття, час від часу з'являлась також і пізніше, наприклад, у роботах французького політичного філософа Francois Huet. Намагаючись поєднати лібералізм та соціалізм, він запропонував, щоб усім молодим людям виплачували матеріальну допомогу, яка фінансується із коштів, що надходять із оподаткування усієї частки землі або іншої власності, яку отримав власник заповіту (see esp. *Le Regne social du Christianisme*, Paris: Firmin Didot & Bruxelles: Decq., 1853, pp.262, 271-3).

Така ж сама ідея про матеріальну допомогу, яка у Пейна була об'єднана з мінімальною пенсією, була нещодавно відтворена і дуже детально розроблена двома професорами Єльської школи права Брюсом Акерманом та Анн Алстот (Товариство акціонерів, Нью Хейвен: Єль Юніверсіті Прес, 1999). Однак базою для цієї гарантованої субсидії у розмірі 80 000 доларів більше не являється загальне користування землею, а більш загальна концепція правосуддя, що має на увазі рівність можливостей.⁵⁵

3. Мінімальний дохід: соціалісти-утопісти Шарльє (1848) та Міль (1849).

Право на засоби до існування за Шарлем Фур'є. На думку Пейна, рівне володіння землею виправдовує виплату безумовної матеріальної допомоги усім, але не гарантований мінімальний дохід. Багато реформаторів XIX століття, такі як Уільям Коббет (1827), Семьюель Рід (1829) та Пуле Скроуп (1833) у Англії (див. Хорн, Томас А. „Права на матеріальну допомогу як права на власність”, у Відповідальності, Правах та Матеріальній допомозі. Теорія держави загального добробуту, Боулдер та Лондон: Уествью Прес, 1988, 107 – 132, для корисного дослідження) тлумачили його таким чином, щоб підвести під програми гарантованого доходу більш надійне підґрунтя, на відміну від соціальної доброчинності. Серед них найбільш відомим є ексцентричний та плодовитий французький письменник Шарль Фур'є (1836: 490-2), один із радикальних мрійників, яких Карл Маркс зневажливо називав „соціалістами-утопістами”. У „*La Fausse Industrie*” (1836) Фур'є доводить, що порушення фундаментальних природних прав на полювання, ловлю риби, збір фруктів та випас худоби на пасовищах передбачає те, що „цивілізація” повинна надати засоби для існування кожному, хто не здатний забезпечити свої потреби, у вигляді номера у готелі шостого розряду та скромного триразового харчування.

⁵⁴ Thomas Paine 1796, сторінка 611; 612-613

⁵⁵ До обговорення пропозиції щодо основного доходу у поєднанні з основним доходом, дивіться видання *The Ethics of Stakeholding*, Keith Dowding, Jurgen De Wispelaere, & Stuart White., Basingstoke: Palgrave/Macmillan, 2003; "Rethinking Distribution", Erik O. Wright Ausgabe, Особливе видання *Politics and Society*, 2003

„Перше право, тобто природне право на збір врожаю, використання дарів природи, право на полювання, збір фруктів та овочів, на випас худоби на пасовищах – включає в себе право на харчування, насичення їжею для втамування відчуття голоду. Це право відкрите для цивілізації філософами і подароване Ісусом Христом у такому контексті: (...). Ісус своїми словами посвячує право приймати їжу, коли голодний, право на потреби, де б людина не перебувала, і це право покладає на суспільство обов'язок гарантувати людям мінімальні витрати на утримання: тому що цивілізація забирає у людини перше природне право, тобто право на збір врожаю, ловлю риби, збір фруктів та овочів, випас худоби, - тому вона повинна відшкодувати людині ці збитки (...). Якщо порядок цивілізації забирає у людини чотири складові природного існування, тобто полювання, рибалку, збір плодів та випас худоби, які складають перше право людини, то клас, що відняв землі, повинен надати знедоленому класу мінімальні засоби для забезпеченого існування на основі дев'ятого права (забезпеченого існування). Але існує багато перешкод для надання цього права. Перш за все, необхідно вивчити і знайти механізм учасників об'єднаної індустрії, який, виробляючи у чотири рази більше продукції, надавав би задовільні мінімальні засоби до існування. З іншого боку, якщо надавати більшості мінімальні засоби для небідного існування, то вони б мало працювали, тому необхідно було б відкрити та організувати привабливий стан індустрії, який би гарантував наполегливість людей у праці, незважаючи на достатки”.

56

Однак Фур'є ясно пояснює як неуніверсальність виплати цього доходу у натуральній формі (лише незначна частина громадян буде жити у готелях шостого розряду), так і відсутність тесту на зайнятість: це безумовне право, що надається незабезпеченим як компенсація за відсутність доступу до природних ресурсів. Його учень і голова фур'єристів Віктор Консидеран (*Exposition abregee du systeme Phalansterien de Fourier*, Paris, 1845) робить крок у напрямку справжнього мінімального доходу, підкреслюючи, що коли робота стане привабливою завдяки Фаланстеріанській системі, „можна буде забезпечити мінімальний дохід для малозабезпечених громадян, буди впевненим, що до кінця року їхня зарплатня компенсує витрати”. Однак, незважаючи на характер обґрунтування, допомога малозабезпеченим усе ж таки не перетворилась на універсальний дохід.

„Розподіл праці на групи та розряди із власністю буде привабливим, якщо усі класи суспільства з великою наснагою будуть шукати місця у всіх абсолютно різноманітних областях за соціальними функціями. Тобто, лінивих більше не буде, і можна запропонувати малозабезпеченим учасникам мінімальні засоби із впевненістю, що до кінця року їхній заробіток буде більшим, ніж їхні витрати. Таким чином, встановлення режиму учасників викоринить бідність і злидні, це лихо суспільства, що базується на анархічній конкуренції та роз'єднаності. Сьогодні неможливо запропонувати людям мінімальні засоби, вони одразу ж розледачаться, тому що знехтують працю. Ось чому податок на бідних у Англії призвів лише до збільшення огидного зубожіння. Мінімальні засоби – це основа свободи та гарантії звільнення пролетаріату. Не буде свободи без мінімальних запропонованих засобів до існування, не буде мінімальних засобів без залучення індустрії. У цьому і полягає уся політика звільнення мас”.

57

Територіальний дивідент Жозефа Шарльє. У 1848 році, коли Карл Маркс закінчував роботу над Маніфестом комуністичної партії в одному районі Брюсселя, автор-фур'єрист Жозеф Шарльє (1816 – 1896) видав у іншому кінці Брюсселя свій перший

⁵⁶ Charles Fourier, *La Fausse industrie* (1836), Paris: Anthropos, 1967, сторінка 491-492.

⁵⁷ Victor Considrant, *Exposition abregee du systeme Phalansterien de Fourier*, Paris, 1845, галузь "Plus de paresse - extinction de la misere et de la mendicite - armees industrielles", сторінка 49.

труд „Solution du probleme social ou constitution humanitaire” (Bruxelles, “Chez tous les libraires du Royaume”, 1848, 106 p.), який, як вважають, містить перше формулювання справжнього мінімального доходу. Безсумнівно, під впливом традицій фур’єристів, він побачив у рівному праві на володіння землею основу гарантованого права на дохід. Однак він відкинув як право на допомогу з перевіркою майнового стану, яке відстоював сам Шарль Фур’є, так і право на оплачувану працю, яке відстоював видатний послідовник Віктор Консидеран. Перше, як вважав Шарльє, мало відношення лише до результатів, а друге передбачало занадто багато втручання з боку держави. Під назвою „minimum” або “revenue garanti” (пізніше “dividende territorial”) він пропонував забезпечити усіх громадян разом із безумовним правом на шоквартальну виплату (пізніше – щомісячну) суму, яку визначає щорічно уряд національної ради на базі орендної вартості усієї нерухомості. У більш пізній книзі, де він продовжує розвивати свою пропозицію, він змінює назву на „dividende territorial” (la Question sociale resoluе, precede du testament philosophique d’un penseur, Bruxelles, Weissenbruch, 1894, 252 p.). Він доводить, що така система зупинила б „панування капіталу над працею”. Чи не призведе це до заохочення неробства? „Неробам буде непереливки: їх переведуть на обмежену норму. Обов’язок держави – забезпечити кожного справедливою часткою благ, подарованих природою, без зазіхань на будь-чії права”. Усе, що виходить за межі мінімуму, можна заробити.⁵⁸

Найбільш вміло поєднана форма соціалізму Мілля. Наполегливий заклик Шарльє ледве почули, та й про нього невдовзі забули. По-іншому склалося з іншим шанувальником фур’єризму: Джоном Стюартом Міллем. Наступний уривок являється виступом на підтримку фур’єризму, який він додав до другого видання своєї праці „Принципи політичної економії”, виданої через рік після першої книги Шарльє. Цей уривок недвозначно приписує фур’єристам пропозицію щодо мінімального доходу без перевірки майнового стану:

„Серед усіх форм соціалізму найбільш вправно поєднаною формою з максимальним урахуванням заперечень являється фур’єризм. Ця система не передбачає відміну приватної власності та навіть спадку; навпаки, вона відкрито бере до уваги як елементи поширення товару, капітал і працю. (...). При розподілі перший мінімум спочатку виділяється для потреб кожного члена суспільства, незалежно від того, чи він працездатний чи ні. Залишок товару розподіляється у пропорціях, визначених раніше, між трьома елементами: працею, капіталом і здібностями”.

Ідея, безумовно, існує; і вийшла вона з-під пера одного з найбільш впливових політичних мислителів століття. Але пройде ще шість десятиріч, перш ніж вперше відбудеться більш менш серйозна дискусія.⁵⁹

⁵⁸ Докладніше дивіться: John & Erreygers, Guido, "The Enigmatic Legacy of Charles Fourier: Joseph Charlier and Basic Income", *History of Political Economy* 33(3), Herbst 2001, 459-484. Варто зауважити, що ідея рівного володіння природними ресурсами, що виправдовують універсальний основний дохід, не обмежується традицією Fourierer. Далі вона також з’являється у ранніх творах Герберта Спенсера (Herbert Spencer) (*Social Statics*, London: J. Chapman, 1851) у контексті земельної реформи на підтримку „Окремого податку” Генрі Джорджа (Henry George) (*Progress and Poverty* (1879) London: The Hogarth Press, 1953), у роботах Леона Вальраса (Leon Walras) (*Etudes d’Economie Sociale* (1896), Lausanne: Rouge; Paris: Pichon & Durand-Auzias, 1936.), одного з батьків-засновників економічної математики та особливо у творах канадського лівого ліберального політичного філософа Гіллея Штайнера (Hillel Steiner) (*An Essay on Rights*, Oxford: Blackwell, 1994)

⁵⁹ J.S. Mill, *Principles of Political Economy*, 2-е видання 1849, Нью-Йорк: Augustus Kelley, 1987, сторінки 212-214, книга II, розділ 1.

Професор Гьотц В. Вернер (Götz W. Werner) є керівником інтерфакультативного підприємницького інституту в Карлсруе (ТУ). Людвіг Пауль Хойснер (Ludwig Paul Häußner) працює там науковим діячем, а раніше був керівником.

Стаття з'явилась у номері boell.THEMA 2/2006, журналі, що видається фондом Генріха Белля (Heinrich Böll); для даного видання була дещо видозмінена.

ВІД СУСПІЛЬСТВА ІНДУСТРІАЛЬНОГО – ДО КУЛЬТУРНОГО

Про ідею безумовного основного доходу: робота стає можливою, замість роботи оплачуваної

Наша суспільна свідомість знаходиться далеко за межами можливостей, які створюються в результаті глобального розподілу праці та пов'язаним з цим розвитком виробництва...

У глобалізованій економіці, де ми живемо за рахунок ініціативи і вкладу кожного члена суспільства, податкова система перетворилась на анахронізм, який втручається у процес створення цінностей і перешкоджає особистій ініціативі. Єдиний податок, який не збирають з особистого рахунку кожного, - це податок на споживання (у вигляді податку на додану вартість).

Він являє собою сучасну форму оподаткування в умовах глобального розподілу праці і дозволяє екологічно-чисту розбудову відносин. Поступовий перехід податкової системи до чистого оподаткування споживання можна виконати значно легше, тому що усі податки вже включені у вигляді ціни.

Але де ж в системі оподаткування споживання місце для неоподаткованого мінімуму, необхідного для існування? Цю суму ми називаємо основним доходом. Сучасність основного доходу полягає в тому, що ми, створюючи у процесі праці матеріальні цінності, все частіше виконуємо технологічні процеси з використанням організуючої сутності людського духа, і досягаємо підвищення продуктивності завдяки машинам та вдосконаленим методам виробництва. У результаті міжнародного розподілу праці продуктивна робота все частіше реалізується таким чином, що вона не приносить прибутків – working poor, в той же час все частіше зустрічаються випадки отримання прибутків з капіталу без виконання виробничої діяльності (у вигляді процентів і дивідентів).

Вислів про те, що технологічний процес і підвищення продуктивності однаковою мірою створюють і знищують робочі місця, на сучасному етапі втратив свою справедливість. Якщо ми заново не підтвердимо фінансово зникаючий прибуток від людської праці у сфері матеріального виробництва, то широкі верстви населення опиняться за межею бідності. „Ми голодуємо, - як сказав Гете у „Фаусті”, - до ситості”.

Якби ми мали для гарантії забезпечення нашого існування безумовний основний дохід, то відпала б необхідність у величезній кількості законодавчих актів, які використовуються для узгодження між собою праці і прибутку. Завдяки такому основному доходу, людська виробнича сила виявила б, окрім іншого, також і свій товарний характер. Чим вищою є вартість праці в Німеччині, тим вищим виявляється тиск на підприємство, спрямований на перенесення виробництва матеріальних цінностей у „більш вигідну закордонну місцевість”. Вартість праці така висока тому, що ми пов'язуємо численні виплати – соціальне страхування дітей, хворих, старих – з продуктивною працею, яка постійно скорочується.

Завдяки безумовному основному доходу, люди не будуть залежити лише від прибутків, які отримують від продуктивної праці.

Підприємства зможуть знизити номінальні виплати, в залежності від конкурентної ситуації на ринку, до рівня основного доходу – це дуже важливий аспект. Таким чином, підприємства, що перебувають у конкурентних відносинах, можуть знизити собівартість своєї продукції. Якби податок на додану вартість залишався незмінним, то в результаті цього відбулося б зниження рівня цін. Поступове підвищення податку на споживання можна було б використовувати для подальшого підвищення основного доходу. Зниження вартості праці стимулює підприємства наймати на роботу нових співробітників, використовуючи їх як виробничі ресурси. Коли існування людини більше не пов'язане з одним лише доходом, отриманим в результаті продуктивної праці, то така людина виявляє більшу готовність до скорочення свого робочого часу або до виконання іншої роботи. Завдяки основному доходу, можливе творче розкриття особистості у сімейній, виховній, освітній справі, у сфері догляду, в науці і мистецтві, одним словом, - у культурній роботі у широкому розумінні слова.

У суспільстві, де працює принцип БОД, більше молодих пар зможуть дозволити собі створити сім'ю та організувати виробничу сімейну працю залежно від ситуації, тому що БОД має на увазі виплати молодим батькам та виплати на дитину. Розширюється ступінь особистої свободи, принцип субсидарності поширюється на кожного громадянина, надаючи йому свободу, що є передумовою для громадянського суспільства.

Завдяки збільшенню своєї значимості, економіка починає являти собою загрозу домінування над політикою і культурою. Чи не являє собою це саме таке багате культурне життя (дослідження, наука, освіта, спорт, мистецтво та релігія), завдяки якому економічне життя знову і знову отримує свій *нематеріальний фундамент*?

З соціально-органічної точки зору, економічному життю, як виробничому полюсу, протистоїть культурне життя, як полюс споживання. Полярність економіки і культури можна сформулювати таким чином:

культура – розвиток здібностей, споживання економічних цінностей;

економіка – використання здібностей і створення економічних цінностей.

Продуктивне розкриття людського потенціалу, коли людина являє собою істоту, наділену здібностями і якій необхідна їжа, одяг, житло, освіта тощо, і коли людина – це істота із своїми потребами – необхідно розглядати як дві сторони однієї медалі. Виробництво – це один полюс, а споживання – протилежний полюс. Лише через організовану людиною роботу можливе існування економіки.

І всі вироблені товари та послуги через споживання преобразуються наприкінці у дохід, або у формі прибутку від продуктивної праці, або у вигляді переданого прибутку для „чистих споживачів”. Останніми можуть бути діти, люди, що потребують догляду, хворі, пенсіонери, словом – усі люди, які працюють у сфері надання персональних соціальних послуг. Крім того, до числа „чистих споживачів” відносяться також вчені, педагоги, службовці, політики, духовні особи і працівники мистецтва.

Цим людям потрібна база для отримання доходу. У зв'язку з цим завданням держави стає створення нормативних загальних умов для надання права на отримання доходу, щоб взаємопов'язаний циркулюючий процес, який відбувається між економікою та культурою, у майбутньому був би постійним і рівномірним. БОД являється фінансовою основою для цих суспільних сфер.

Податкова система, заснована на споживанні, створює частину народногосподарського загального результату, що свідчить на користь БОД, за рахунок якого опосередковано фінансується соціальна і культурна сфери. Це дозволить зробити задерев'яніле індустріальне суспільство більш гнучким і сприяє трансформації суспільства у суспільство інформації, послуг і, врешті решт, культури.

Соціальна держава індустріального зразка зробила свою справу, а завданням організованої правової держави стає створення умов як для самовизначення, так і для соціальної справедливості у дусі принципу субсидарності. БОД, заснований на податку із споживання, являється фундаментом нашого майбутнього – як індивідуального, так і суспільного.

Доктор Манфред Фюльсак (Manfred Füllsack) є соціологом при віденському університеті з таких дисциплін: соціологія, філософія, історія праці, соціальна теорія і розвиток російського суспільства.

Стаття була створена для цієї книги.

УТОПІЧНИЙ ПЕРФЕКЦІОНІЗМ

Роздуми на тему основного доходу у глобалізованому світі

Утопія – це місце, якого немає на карті, і, звичайно, у якого немає територіальних кордонів. Навіть Емануїл Кант не міг уявити *собі* суспільно-політичну Утопію у вузьких рамках державної структури. У його праці „До вічного миру” він рішуче вказує на те, що „справжня демократія” не могла б існувати в ізольованій, відокремленій національній формі, причому, у громадянському суспільстві вона мала б усі шанси. Також про це часто попереджував Карл Маркс, вбачаючи реалізацію своєї утопії в упокореному суспільстві, яке не володіє майном, у вузьких межах окремої держави. Комунізм, з територіальної точки зору, одразу ж був би відкинутим під час першої експансії всесвітнього економічного руху, якби революція не була здійснена миттєво у якості „вчинку пануючих народів”.⁶⁰

Якщо відповідні рамки суспільно-політичних утопій ще двісті років тому спадали на думку кращим мислителям, то роздуми про утопію, яка хвилює нас зараз, точніше тема *безумовного основного доходу для всіх, у глобальному масштабі* з самого початку повинна бути вірною. Будь-яка спроба знову налаштувати існуючу соціальну мережу на пом’якшення наслідків відмирання робітничого суспільства, але вже на локальному рівні, і цим знову створити структурні відмінності у порівнянні з іншим світом, які будуть мати болячий характер і призведуть до величезних витрат, якщо оцінювати з висоти існуючого досвіду виконання таких спроб, може розцінюватись лише як недалекоглядний вчинок. Виходячи з існуючих у нас час проблем, мова йтиме лише про те, щоб почати пошук альтернатив на глобальному рівні, навіть якщо на фоні інертності існуючого ладу альтернатива виглядає ще більш утопічною. Згідно з думкою Майрона Франкмана (Myron Frankman), „Просте запровадження стабільного інтегрованого глобального ринку вимагає також глобальної системи фінансового забезпечення”.⁶¹

1.

Пропоную коротко розглянути деякі з проблем нашого робітничого світу, які прийнято вважати основними. Держави, які мають економічну структуру країн ОЕКР навряд чи можуть сьогодні реагувати на незворотній процес глобалізації та відповідне зростання конкуренції із боку гастарбайтерів іншим чином, ніж підвищенням ефективности свого виробництва. У світі класичної промислової праці фактично це є спробою замінити дорогу людську робочу силу на машини. У цьому зв’язку жевріє надія, що застосування нових технологій – а саме у сфері інформаційних та комп’ютерних технологій – сприятиме створенню нових робочих місць, які дозволять якщо не повернути, то хоча б компенсувати скорочені посади. Разом із передвиборчою надією політиків на те, що постійно зростаючий сектор послуг привабить безробітних із

⁶⁰ Порівн.: MEW 3: 34f.

⁶¹ Порівн.: Frankman 1997.

первинного та вторинного секторів, або що безробітні скористаються можливістю підвищити свою кваліфікацію на дорогих курсах і надовго повернуться у ряди трудящих, або що ринок праці під постійним тиском зможе стати досить гнучким,⁶² - це припущення виявилось вірним лише умовно. А роботи, як виявляється, менше не стає, навпаки, вона набула нових форм, з якими дуже важко обходитись наявними засобами традиційної робочої та соціальної політики. Те, з чим ми зіткнулись, не являється „кінцем праці”⁶³, але являється диверсифікацією форм праці і, відповідно, така ненадійність трудових відносин може мати для багатьох фатальні наслідки, тобто, розподіл праці на неповну зайнятість, роботу над проектами та з постійними перервами на фази безробіття тимчасове працевлаштування, яких, часом, навіть у поєднанні не вистачає, щоб утримати безробітних на плаву.⁶⁴ Реалісти могли б на основі таких тенденцій здогадатись, що робочі місця, які ще 20 або 30 років тому з впевненістю давали доходи, здатні перекрити витрати, вже не є доступними у повній мірі, як раніше; що „повернення до повної зайнятості” всього лише чергова пуста обіцянка європейських політиків, позбавлених реальних передумов.

Незважаючи на це, продуктивність⁶⁵, відповідно і багатство першого світу, постійно зростає. А разом з ним збільшується також дохід і добробут тих, у кого є надійна і добре оплачувана робота. Як вказано у *Доповіді Організації Об'єднаних Націй про розвиток людини*, співвідношення 20 відсотків світового населення з найвищим рівнем доходу у відношенні до 20 відсотків населення з найнижчим рівнем доходу змінилось з 3:1 у 1820 році на 7:1 у 1870 році; 11:1 у 1913 році, 30:1 у 1960 році, 61:1 у 1991 році і нарешті 74:1 у 1997 році.⁶⁶ Але й суспільство за останні десятиріччя змінилось у міжнародному розрізі до невпізнання. І це дає нам, незважаючи на процес гетерогенізації трудових відносин, цілу низку причин, щоб проміняти наявне благополуччя на основний дохід.⁶⁷

У попередніх дискусіях на тему основного доходу, звичайно, наводився ряд застережень проти безумовної передачі доходів від виробництва. Разом з загальноприйнятими посиланнями на важкість політичної незворотності та інертність політичних структур та звичок мислення, у цьому контексті критикується неможливість фінансування концепції основного доходу, її згубна дія на готовність до праці та конкуренцію, а також неможливість її реалізації в умовах національної держави. До питання про можливість фінансування ми повернемося пізніше. Хвилювання з приводу зниження готовності до праці, при тому, що об'єми самої праці

⁶² Порівн.: Beck 1997, стор. 108: „Те, що вважається ліками – гнучкість трудової діяльності – приховало і поширило хворобу, назва якій Безробіття, але ніяк не вилікувало. Навпаки, усе зростає: безробіття та непрозорість неповної зайнятості, ненадійних трудових відносин і все ще прихованих трудових резервів”.

⁶³ Порівн. з цією тезою розпочату Ханною Арендт (Hannah Arendt) дискусію на тему „Кінець трудовому суспільству”, підхоплену у 1980-х роках (також Dahrendorf 1980; Gorz 1980, 1983; Rifkin 1995), що актуально лише для особливих форм праці, а саме для тих, які виходять з трудової діяльності. Більш детально у: Fullsack 2002 та 2006: 310f.

⁶⁴ Порівн.: Fullsack 2007.

⁶⁵ Порівн. Також надії, які можна було об'єднати з цим ще у 1990-х роках. Так, Джульєт Шор (Juliett Schor) (1991) підраховала, що ефективність американського виробництва у період з 1950 до 1990 року виросла удвічі. Якщо перерахувати, згідно з Шор, (зберігаючи такий приріст) це на свободу, то робочий тиждень вже сьогодні міг складати 6,5 (!) годин. Порівн. також Gorz (1994), який у той час розглядав 25-годинний робочий тиждень як цілком реальне явище.

⁶⁶ UNDP-Human Development Report 1999 :3.

⁶⁷ Не буду тут перераховувати усі причини, а зроблю лише посилання на вичерпну літературу з цієї теми, наприклад: Fullsack 2002 та для огляду тематичного глобального аспекту особливо Fullsack 2006b.

зменшуються, не потребують подальших коментарів.⁶⁸ Не більшого пояснення потребує також і страх зниження конкуренції: неважливо, чи зменшиться основний дохід при отриманні приватного додаткового доходу, чи додатковий дохід буде оподатковуватись певним податком, - більшість концепцій основного доходу вважають, що кожний робітник і хто отримує оклад - разом отримують більшу суму, ніж той, хто не працює, а має лише основний дохід.⁶⁹ Той із двох, хто отримує більший додатковий дохід, повинен також мати більше доходу на податки та основний дохід. Також у подібній концепції постійно присутній стимул заробляти більше, а також не залишати когось зовсім без засобів до існування.⁷⁰

І остання з названих проблем полягає в неможливості або можливості концепції основного доходу в умовах національної держави, точніше, в умовах глобалізації, навряд чи потребує аналізу.

2.

Як аргумент за впровадження на національно-державному рівні концепції основного доходу використовують різні аргументи, що він може дати країнам з високим рівнем доходу, або абстрактно, країнам, близьким за рівнем доходу до бідних країн, можливість закріпити їхню конкурентоздатність у глобальних умовах. Таким чином, за рахунок того, що основний дохід покриває частину окладу, персонал буде коштувати працедавцю дешевше.

Однак саме країни, чия структура сильно відрізняється від сусідніх країн, отримали протягом останніх років досвід, який говорить про те, що дуже важко встояти тривалий час під міграційним тиском з боку країн, які відрізняються умовами життя. Незважаючи на сконцентровані спроби запровадження найновіших технологій, зовнішні кордони ЄС вже сьогодні не вдається втримати повністю. Існуючий сьогодні міграційний тиск міг виникнути за рахунок того, що розмір безумовного основного доходу у країнах ЄС був би настільки високим, що значною мірою, а тої в багато разів, перевищив би середньостатистичні зарплати в інших країнах світу.⁷¹

Запровадження національної схеми основного доходу, яка таким чином повинна була б аргументувати ініційоване державою зниження витрат на персонал у порівнянні із країнами-сусідами, повинно було б таким чином ще більш радикально посилити кордони з іншими країнами, ніж це було до цього часу. Вже лише цей факт коштував

⁶⁸ Додатково: 200 років тому Томас Мальтус (Thomas Malthus) виступив проти контролю над народжуваністю, і його основний аргумент був таким, що якщо бідняки не будуть відчувати страху та болю за своїх голодуючих дітей, вони не будуть працювати так сумлінно. А також, якщо б вони могли займатись сексом і не вагітніти, замість того, щоб працювати та економити, вони б цілими днями „валялись на сіні”. Джон Кеннет Голбрайт (John Kenneth Galbraith) у контексті дорікання, що соновний дохід відбиває бажання працювати, ще у 1966 році поставив питання: „Чому відпочинок однаково поганий для бідних і настільки ж однаково добрий для заможних громадян?” а Зігмунд Бауман (Zygmunt Bauman) (1998, стор.97) так висловився про це: „Люди – істоти творчі, і варто припустити, що цінник – це те, що відділяє працю від неробства, напружені зусилля від байдкування; це проти людської природи вважати, що без цінника людство сиділо б склавши руки і дозволило своїм навичкам і фантазіям зникнути”.

⁶⁹ Поки хтось має більш високий приватний додатковий дохід, базовий оклад або буде рівний нулю, або податки на додатковий дохід будуть вищими, ніж базовий оклад, так що платник податків буде сплачувати за повною програмою.

⁷⁰ Порівн. також Widerquist 1998. у цьому контексті варто пригадати про те, що обговорення базового окладу дуже широко проводилось у восьмидесятих роках, правда тоді то була реакція на сформульовану Філіпом Ван Парісом (Philippe van Parijs) та Робертом Ван дер Веном (Robert van der Veen) ідею „капіталістичних шляхів до комунізму”.

⁷¹ Порівн. також з цієї теми Howard 2006.

би величезних капіталовкладень. Структурні різниці, які при такому розмежуванні абсолютно неминучі, тому що вони повністю віднімають у економічних, соціальних та культурних робітників можливість „випустити пару”⁷² – одразу пригадуються наслідки „залізної завіси” або кордони між Сполученими Штатами та Латинською Америкою, які розрослися б у такому динамічному світі, як наш, за короткий період до таких відмінностей, які, якщо не одразу, то через короткий період, коштували б дорожче і, відповідно, їх було б важче підрахувати, ніж будь-яку спробу захопити вплив робочої сили, а також податків, у країнах з низьким рівнем доходу на глобальному рівні.⁷³

Глобальність полягає не у „Туризмі заради основного доходу”, а у відповіді на запитання про наслідки гарантії зростаючого міграційного тиску, завдяки моделям із зворотньою залежністю, як це неодноразово пропонувалось.⁷⁴ На моральному рівні це було б цинічно, а на економічно-соціальному навіть недалекоглядно без участі громадян даної країни бажати надавати можливість отримати основний дохід емігрантам, причому, що у країнах, звідки вони прибули, вже надається відповідна основна страховка. Виходячи із виникаючих у цьому зв’язку адміністративних витрат та труднощів, які необхідно порівняти із різними стандартами та привести до загального знаменника, без сумніву, основну проблему „Туризму заради основного доходу” варто чекати не з боку країн, які у найближчому майбутньому самі зможуть надавати подібного роду гарантії. Якщо розглядати ряд країн, у яких вже сьогодні проводиться обговорення основного доходу,⁷⁵ то стає зрозумілим, що замість того, щоб ефективно боротись з проблемою економічної міграції, концепція зворотньої залежності лише розпалює конфлікт.

Звичайно, це відноситься і до роздумів про те, щоб зробити розмір основного доходу залежним від терміну перебування у країнах, які його вже запровадили.⁷⁶ Навіть якщо сума основного доходу та можливість його отримання надавалась, скажімо, через п’ять років проживання у країні, для клопотання про отримання громадянства, не важко здогадатись, що незабаром накопилася б величезна хвиля емігрантів, готових піти на будь-що, щоб хоч якось витримати цей строк, щоб потім насолоджуватись основним доходом.

Якщо розглядати величезну різницю між бідними та багатими суспільствами і не брати до уваги моральну сторону питання, то історичний досвід⁷⁷ з великим розривом добробуту та різними соціально-політичними та економічними стандартами у світі демонструє, що єдина можливість полягає в тому, щоб запровадити ефективну

⁷² Крім того, Пол Семьюельсон (Paul Samuelson) у 1948 році наочно продемонстрував, який урівнюючий вплив мала б *вільна* торгівля в обхід національних кордонів на соціальні структурні відмінності, особливо на різницю доходів від праці і капіталу. Порівн.: Samuelson 1948. Однак, оскільки міжнародна торгівля в ідеальному розумінні ніколи не буде *вільною* і не досягне урівнюючого ефекту, Джеймс Е.Мід (James E. Meade) у 1952 році у своїй „Геометрії міжнародної торгівлі” запропонував вжити заходів проти нерівномірного міжнародного розподілу основного доходу. Зі своєю пропозицією перерозподілу доходу Мід був одним із перших, хто свідомо пропонував концепцію базового окладу не лише на національному, але і на глобальному рівні.

⁷³ «Лише за рахунок прямого впливу на величезні міжнародні відмінності між доходами, можливостями у житті та правами людини можна надіятись зрівняти природу міжнародних міграційних потоків нерепресивними та нерестриктивними способами», - вважає Майрон Дж. Франкман (Myron J. Frankman) (1997) у своїх роздумах у “Planet-Wide Citizen’s Income”.

⁷⁴ Порівн. також : Jerusalem 1998.

⁷⁵ Порівн. також Походження робіт Fullsack 2006b.

⁷⁶ Порівн. також : Jerusalem 1998.

⁷⁷ Варто пригадати про те, що ще Девід Хуме (David Hume) у своїй праці «Про жадібність у торгівлі» зробив акцент на тому, що добробут нації найтіснішим чином пов’язаний із добробутом сусідньої держави.

соціальну систему, яка здатна успішно побороти проблему скорочення трудової діяльності, одразу ж ввести „діяльність усіх народів”. Країни колишнього СРСР навряд чи здатні боротися з міграційним тиском, який у радянські часи якось вдавалось приховати з допомогою яскравої соціальної політики, але тепер структурні розбіжності між регіонами все складніше приховати, і до сьогоднішнього дня роблять це, вдаючись до рестриктивного обов’язку реєстрації.⁷⁸ Міграція з Південно-Східної Азії – так звані „люди на човнах” – в споконвічно населені європейцями держави Австралію та Нову Зеландію (де у наш час, до речі, проходять жваві дискусії на тему основного доходу) провокують сьогодні організацію охорони кордонів, витрати на яку не готовий понести ніхто. Через такі витрати, пропозиція Уейна Корнеліуса (Wayne Cornelius) щодо ситуації на кордоні США та Мексики здається розумною, „саме в основних міграційних областях Мексики та Центральної Америки створити серйозні альтернативи еміграції та розглядати кожну стратегію контролю іміграції” як приречену на невдачу.⁷⁹ Серйозне відношення до такого підходу являється ще одним маленьким кроком до універсальної схеми основного доходу, яка торкається як країн походження, так і країн прибуття, і бере до уваги заперечення, висунуте Хіллелем Штейнером (Hillel Steiner) у 2003 році, що ідею реалізації основного доходу у національно-державних межах *realisieren* можна порівняти із „справедливістю серед злодіїв”, тому що це дає багатим країнам можливість розділити між своїми громадянами більше, ніж свою чесну частку глобального багатства.

Тепер, однак, постає питання, як таке основне забезпечення *для усіх* могло б виглядати реалістично.

3.

Звичайно, було б нерозумним повністю проігнорувати існуючі структурні розбіжності і, скажімо, просто так розділити основний дохід між усіма на світі, згідно з рівнем добробуту країн ОЕСР. По-перше, праці, яку ще виконували, спочатку не буде вистачати більшою мірою у прив’язаних до гуманітарного спрямування бідних країнах світу. Там, як часто виявляється, через зручні умови основного забезпечення, до роботи просто ніхто не буде братися. По-друге, проти рівномірного розподілу основного доходу говорить, перш за все, та обставина, що у необхідному об’ємі у найближчому майбутньому його навряд чи можна буде профінансувати.

Розглядаючи розмір основного доходу, більшість сторін, як правило, відштовхуються від вимог „гарантій соціокультурного прожиткового мінімуму”.⁸⁰ На національно-державному рівні, як правило, це значення не являє серйозної проблеми. У відношенні світової спільноти у світлі морального права, яке лежить в основі дебатів про основний дохід, може виникнути питання, хто визначає рівень соціально-культурного прожиткового мінімуму для бідних країн?

Перші правила могли б, можливо, запропонувати у цьому відношенні деякі ідеї, що відносяться до „Теорії справедливості” Джона Роулза (John Rawls). У вкрай динамічних умовах глобалізованої сучасності з її численними ризиками та небезпеками не важко уявити, що країни, які сьогодні на коні, завтра можуть опинитись на дні глобалізації. Саме ця небезпека, описана вище, викликає необхідність обговорення можливості глобального основного забезпечення для всіх. Якщо багаті на сьогоднішній день держави більше не зможуть бути впевненими в тому, що через

⁷⁸ Порівн. також Fullsack 1999; 2000.

⁷⁹ Cornelius 2004.

⁸⁰ Порівн. також : Kaltentbom 1998:28; Blaschke 1998.

відтік їхнього промислового потенціалу, отже, і робітничих місць та платників податків, вони не стануть в один ряд з найбільш бідними країнами світу, то ситуація максимально наблизиться до стану речей, яку Роулз на теоретичному рівні взяв за вихідну точку в одній грі, а саме у грі, в якій жоден з учасників не знає напевно, ким він буде через рік.⁸¹ Якби всі учасники гри мали можливість наперед визначити своє можливе положення, то кожен зміг би, як мінімум, так підлаштувати під себе ситуацію, що поставивши фішку на це поле, не пожалкував би про це. Аналогічно можна аргументувати той факт, що глобальне, але вимушене та регіонально розподілене основне забезпечення повинно було б *як мінімум* бути влаштоване так, щоб жодне суспільство не змогло б пожалітись навіть на найбільш низький рівень основного доходу при його використанні.

Якою б захоплюючою не була думка Роулза, вона залишається лише абстрактною ідеєю, яка не відображає поки що фактичного розмаху глобального основного забезпечення для усіх. Більш реально було б – важливо, однак, не забувати, що мова йде про теоретичну *суспільну утопію* – запровадити індексацію основного доходу на місцевому рівні цін для різних суспільств згідно із споживчим кошиком, за створенням якого стоять регіональні чиновники, а подальший контроль здійснює організована звище глобальна інстанція. Цю інстанцію могла б, лише як приклад, створити Організація Об'єднаних Націй. Можна було б уявити, що ця інстанція для початку створила б каталог мінімальних стандартів, якому світова спільнота і без цього повинна була б послідувати у 21-му столітті, тобто, мова йде про відсутність голоду, про дах над головою, відповідне медичне обслуговування, можливість отримати освіту, рівні можливості культурного збагачення тощо, і базуючись на забезпеченні, розмір основного доходу у подальшому б змінювався, залежно від місцевого рівня цін у напрямку зростання. І, можливо, так весь час, поки не будуть закриті потреби, а загальна готовність до праці не зникне цілком. Щоб цього не трапилось, основне забезпечення можна було б поставити у залежність від стану місцевої економіки як „дивіденди від валового національного продукту”.⁸² Коли в одній країні накопичиться забагато невиконаної роботи, разом із виробництвом впаде й рівень основного доходу, спонукаючи людей знову взятись до роботи. Тут також варто було б точно визначити і вплив транснаціональних концернів та ускладнень на „місцеву економіку” в умовах глобалізації. Можливо, варто було б у цьому ключі провести межі між попитом на робочу силу у різних сферах економіки.

У принципі, необхідно брати до уваги, що більша частина суспільств, які лише починають відчувати ефект від прогресуючої раціоналізації виробництва, або яким ще доведеться отримати такий досвід, разом виникли у глобалізованому світі і, таким чином, зацікавленим їхнім сторонам навряд чи треба ставати перед фактом можливості втрати трудової діяльності. На базі поки що досить широких альтернативних можливостей для транснаціональних концернів держави, які зуміли перейти від допотопного рівня до сучасної найманої праці завдяки цим „глобальним гравцям” і при цьому досить тривалий час прекрасно розуміли, що з легкістю, за рахунок своїх низьких окладів, можуть перехопити робочі місця у промислових країн, а завтра самі ж можуть стати жертвами глобалізації. І тоді, коли транснаціональні концерни або просто покривають більш дешеві регіони, або посилено почнуть запроваджувати

⁸¹ Порівн. також Rawls 1975.

⁸² Порівн. також ідею Juliet Schor про історично зростаючі „дивіденти продуктивності” Порівн.: Schor 1991.

автоматизацію свого виробництва,⁸³ державам–учасникам протягом мінімуму часу не вдасться відгородитись від диктату іноземних підприємств над виробничими відносинами з допомогою відповідних легітимних рамок, або ж соціальної мережі. Також те, що європейська соціальна держава пропонує як можливість, але наразі вже все більше як необхідність взагалі роздумувати про глобальне основне забезпечення, поступово набуло сили лише через 150 років численних дискусій та жертв. Набутий при цьому досвід вдається отримати якимось чином протягом кількох років. Неочікувана втрата у цих державах запроваджені у повному масштабі найманої праці може на психологічному рівні викликати масове нерозуміння і, як наслідок, опір „імперіалістичним” концернам і країнам, звідки вони походять. Бідність, яка виникла б разом з раптовою втратою роботи у цих країнах, разом з нерозумінням може стати джерелом фундаменталізму усіх видів, а можливі наслідки коштуватимуть дорожче, ніж своєчасна спроба організувати різкий перехід від найманої праці до „суспільства вільного часу”.

Основне забезпечення для всіх, яке спочатку планувалось у глобальних масштабах, могло б позбавити ці країни від такого болісного переходу від суспільства найманої праці до суспільства безробітних. Можна навіть уявити, що багато хто з цих суспільств, які ще не так сильно „відділились” від своєї роботи та своїх потреб, набагато легше перенесуть перехід до „суспільства вільного часу”, ніж суспільства країн з добре розвинутою промисловістю, де вже так давно звикли до трудової діяльності.

Хоч опір глобальній схемі основного доходу більш реально варто було б чекати від „країн-спонсорів”, дехто з противників вже сьогодні виступають проти „капіталістичного та імперіалістичного” світу – через релігійні або культурні міркування – висловлюють небажання приєднатись до такої концепції, створюючи, таким чином, анклав, які ризикують стати для навколишніх регіонів проблемами, які потребують рішень, що коштують дуже дорого. Нестабільність, яка виникла у цьому місці і яка здатна негативно вплинути на конкурентоздатність цих держав, у порівнянні із стабільними регіонами, може, однак, стати добрим аргументом для участі в глобальній концепції основного забезпечення. Таким чином „достатньо високий” рівень основного доходу у цих країнах міг би на досить довгий термін стати перешкодою на шляху транснаціональних концернів у їхньому прагненні уникнути постійно зменшуваного рівня заробітної плати у країнах з більш низьким рівнем доходу.

Як це завжди буває, усі ці достатньо умовні уявлення приводять до одного вирішального питання: як можна профінсувати таку *глобальну* концепцію основного доходу.

4.

Щоб все ж з’ясувати, у якому напрямі ми маємо рухатись, щоб знайти відповідь на наше запитання, необхідно звернутись до ідей, які вже обговорювались у ході дебатів про основний дохід. Наприклад, неодноразово визначалось, що близько 400 зареєстрованих доларових мільярдерів у всьому світі володіють статком, який як раз і дорівнює 2,5 мільярдам бідного населення.⁸⁴ Майрон Франкман (Myron Frankman)⁸⁵

⁸³ Rifkin у 1995 році продемонстрував, що дочірні підприємства транснаціональних концернів, наприклад, у Бразилії або Мексиці, часом краще автоматизовані, ніж дочірні підприємства тих самих концернів у Сполучених Штатах. Порівн. також особливо розділ 13 „Автоматизація третього світу”.

⁸⁴ Порівн. : Der Spiegel № 25 (21.6.1999).

⁸⁵ Frankman 2006: 65.

зробив приголомшливу заяву про те, що список мільярдерів, надрукований журналом *Forbes* у 2002 році, можна порівняти із цифрами у Програмі розвитку ООН з ВВП 64 країн світу із найнижчим рівнем доходу у тому ж році, і це вказує на те, що багатство 191 найбагатших людей у цьому році навіть дещо перевищило загальний дохід країн з низьким рівнем доходу. За даними ПР ООН у цьому році чисельність їхнього населення складає 40 відсотків населення усього світу. Такий же результат дало і порівняння зі списком кращих у світі концернів, надрукованим у 2004 році у журналі *Fortune*. Аналогічне порівняння показало, що сума річного доходу шести лідируючих у цьому списку підприємств перевищує суму валового національного продукту 64 країн із найнижчим рівнем доходу.⁸⁶ Дані про добробут багатих людей, також інформація про дохід підприємств роблять очевидним факт, що існує можливість фінансувати всесвітні схеми основного доходу за рахунок поєднання скоординованих національних податків на майно та суспільної всесвітньої фінансової системи, яка могла б взяти під контроль офшорні зони, які використовують порушники податкових законів як притулок.⁸⁷

За великим рахунком, така прірва між багатими та бідними говорить на користь тривалого оподаткування малозабезпечених. Підвищення податків на прибуток, на спадок, на капітал, що може стати першою значною складовою фінансування глобального основного забезпечення, на думку Філіпа Ван Парійса (Phalip Van Parijs)⁸⁸, можна обґрунтувати певною мірою як „Зміну форми”, яка робить очевидним факт, що у формі податків з підприємств та великих концернів збирається не те, що вони заробили самі, а що через оподаткування *Глобальні гравці* таким чином роблять внесок за особливі можливості, які їм пропонує суспільство, історичні обставини та економіка.

Однак у глобалізованому світі у податків є один серйозний недолік. Їх необхідно якось збирати. А поки що для цього у розпорядженні є лише механізми традиційної національної держави. Правда, вже наприкінці 90-х років 53 відсотки усіх економічно набутих цінностей були створені транснаціональними концернами,⁸⁹ які, ухиляючись від впливу національних держав та їх урядів, переїхали до країн з більш низьким рівнем доходу. Передумовою ефективного оподаткування багатих осіб було б створення спеціальної інстанції, здатної збирати податки на глобальному рівні. Оскільки переведення капіталу в іншу країну з метою ухилення від податків вже давно стало досить поширеним феноменом, який у наш час не найкращим чином відігрався перш за все на європейських „державах загального благоденствія” з їх роздутими соціальними виплатами та дорогою інфраструктурою, міг би рано чи пізно, але у будь-якому разі лягти в основу створення такого центрального податкового управління (ООН, ОЕСР, СБРР). Подібні міркування включають в себе також інші численні аспекти, що стосуються організації наслідків глобалізації для нашого суспільства. „Створення організацій та адміністративних структур”, - навів я аргумент в іншому виданні⁹⁰, - „які працюють на глобальному рівні, здатні оподатковувати прибуток від світової передачі товарів, переведення капіталів та інформації, або від добування чи забруднення природних ресурсів з подальшим всесвітнім перерозподілом отриманих засобів не є проблемою, прив’язаною до ідеї основного доходу. Цю проблему і без

⁸⁶ А сума доходу *Global 500* п’ятисот найбагатших підприємств у світі, в 1,1 мільярд американських доларів значно перевищує ВВП країн з найнижчим рівнем доходу. Frankman 2006/

⁸⁷ Актуальна оцінка базується на тому, що на сьогоднішній день багатства, які спочивають в офшорних зонах, досягають шести мільярдів доларів США, тобто іноді більше на 10 відсотків з урахуванням змін, а також постійно перебільшуваних даних ВВП. Порівн. :Hampton\ Cristensen 2002.

⁸⁸ Порівн. : Van Parijs 1992a.

⁸⁹ Порівн. : Beck 1997:176.

⁹⁰ Fullsack 2006b: 40.

цього доведеться вирішити у найближчому майбутньому”, - абсолютно незалежно від того, чи зможе суспільство прийти до спільної думки з питання запровадження глобальної схеми основного доходу.

Між тим, ми не можемо обминути той факт, що зникнення звичної форми трудової діяльності та послаблення національних „держав загального благоденства” дуже серйозно позначиться на наступних поколіннях, створивши проблеми, які потребують дорогих рішень. Також не можна вважати помилкою обговорення можливостей рішення, навіть якщо поки що вони здаються утопічними. Також якщо вже сьогодні ми знаємо, що добрими намірами встелено шлях до соціально-теоретичного пекла, тому що реалізація утопії не завжди призводила до бажаного результату, іноді насичення реальних можливостей реалізації світоглядними концепціями здається доцільною, щоб своєчасно уникнути ситуації, коли недостатньо лише переглядати нашу соціальну політику, а існуючі соціальні сили майже не змінюються. Завдяки наближенню часів, коли не буде місця для сил національно-державного контролю, попит на додаткові регіональні та майже скоординовані між собою деталі будуть відсутні. Коли економіка глибше пройметься цим *глобальним* явищем, тоді прийде час втілити в життя *утопічний перфекціоналізм* та подумати про соціальну політику у *глобальному* масштабі.

Література:

- **Ackerman**, Bruce / **Alstott**, Anne (1999): The Stakeholder Society. New Haven (Yale University Press).
- **Bauman**, Zygmunt, 1997, Schwache Staaten. Globalisierung und die Spaltung der Weltgesellschaft; in: Beck, U., (Hrsg.), 1997, Kinder der Freiheit, Frankfurt/M., S. 323-331.
- **Bauman**, Zygmunt, 1998, Work, Consumerism and the New Poor. Buckingham & Philadelphia: Open University Press.
- **Beck**, Ulrich, 1997, Was ist Globalisierung?, Frankfurt/M.
- **Cordell**, A. / **Ide**, R., 1997, The New Wealth of Nations, Toronto.
- **Cornelius**, Wayne (2004): *Evaluating Enhanced US Border Enforcement*; in: *Migration Information Source*, May 1, im Internet unter: <http://www.migrationinformation.org>
- **Dahrendorf**, Rolf, 1980, Im Entschwinden der Arbeitsgesellschaft; in: Merkur 34.
- **Douglas**, C.H., 1919/1974, Economic Democracy, Bloomfield Sudnury Suffolk.
- **Fitzpatrick**, Tony, 1999, Freedom and Security. An Introduction to the Basic Income Debate. London.
- **Frankman**, Myron J., 1997, Planet-Wide Citizen's Income: Antidote to Global Apartheid; im Internet unter: <http://vm.mcgill.ca/~inmf/http/mf/pwci.html>
- **Frankman**, Myron J., 2006, Ein weltweites Grundeinkommen – eine Parteinahme; Füllsack 2006b, S. 69-70.
- **Füllsack**, M., 2000, Die anderen Russen. Aspekte postsowjetischer Migrationsprobleme; in: „osteuropa“. Zeitschrift für Gegenwartsfragen des Ostens 7/2001, S. 778-790.
- **Füllsack**, M., 2002, Leben ohne zu arbeiten? Zur Sozialtheorie des Grundeinkommens, Berlin.
- **Füllsack**, M., 2006a, Zuviel Wissen? Zur Wertschätzung von Arbeit und Wissen in der Moderne, Berlin.
- **Füllsack**, M., (Hrsg.) 2006b, Globale soziale Sicherheit. Grundeinkommen – weltweit? Berlin.
- **Füllsack**, M., 2007, Individualisierte Knappheit? Überlegungen zur Prekarisierung produktiver Arbeit; in: Jahrbuch für Arbeit und Menschenwürde Band 7, 2006, S. 93-105.
- **Gorz**, André, 1980, Abschied vom Proletariat, Frankfurt/M.
- **Gorz**, A., 1994, Die Kritik der ökonomischen Vernunft, Berlin.

- **Howard**, Michael W. (2006): Lässt sich ein Grundeinkommen mit offenen Grenzen vereinbaren?; Füllsack 2006b, S. 81-92.
- **Jerusalem**, Erwin, 1998, Basic Income - How it was introduced to the political agenda in Austria; Paper presented at the BIEN 7th International Conference on Basic Income in Amsterdam.
- **Kaltenborn**, Bruno, 1998, Von der Sozialhilfe zu einer zukunftsfähigen Grundsicherung, Baden-Baden.
- **Meade**, James E., 1952, A Geometry of International Trade, London, p. 112.
- **Meade**, James, 1989, Agathotopia: The Economics of Partnership, Aberdeen.
- **Morley-Fletcher**, Edwin, 1998, Opening Adress to the 7th International Congress on Basic Income 10-12 September 1998, Amsterdam.
- **Opielka**, Michael / **Vobruba**, Georg, (Hrsg.), 1986, Das garantierte Grundeinkommen. Entwicklung und Perspektiven einer Forderung, Frankfurt/M.
- **Parker**, Hermione, 1989, Instead of the Dole, Routledge.
- **Plender** John, 1997, A Stake in the Future - The Stakeholding Solution; Nicholas Brealy Publisher.
- **Ranking**, Keith, 1996, The Standard Tax Credit and the Social Wage: existing means to a Universal Basic Income. Paper presented at the Universal Basic Income National Conference at Wellington, 1-2 July 1996.
- **Rawls**, John, 1975, Eine Theorie der Gerechtigkeit, Frankfurt/M.
- **Rich**, Bruce, 1994, Mortgaging the Earth, Boston, MA: Beacon Press.
- **Rifkin**, Jeremy, 1995, The End of Work, New York.
- **Samuelson**, Paul, 1948, International Trade and the Equalisation of Factor Prices; in: Economic Journal, 58 (June) 1948, p. 163-84.
- **Schor**, Juliet, 1991, The Overworked American, New York: Basic Books.
- **UNDP**, 1997, Human Development Report 1997 (New York: Oxford University Press), p. 9.
- **Van Parijs**, Phillippe (Hrsg), 1992, Arguing for Basic Income. Ethical foundations for a radical Reform, London New York.
- **Van Parijs**, P., 1992a, Competing Justifications of Basic Income; in: Van Parijs 1992.
- **Walter**, Fritz, 1998, Intelligent Systems and their Societies; im Internet unter:
- <http://www.anice.net.ar/intsys/socdivid.htm>
- **Walter**, Tony, 1989, Basic Income: Freedom from Poverty, Freedom to Work, London New York.
- **Widerquist**, Karl, 1998, Reciprocity and the Guaranteed Income; Paper presented at the BIEN Biannual Conference, Amsterdam, 10-12 Sep. 1998.
- **Zorc**, Anne, 1994, The Global Citizens Plan; in: Earth Times 11/1994.

